T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİMDALI
DOKTORA TEZİ

BANKALARDA KARLILIĞI BELİRLEYEN FAKTÖRLER: QİSMUT ÜLKELERİ KATILIM VE TİCARİ BANKALAR KARŞILAŞTIRMASI

ÖMER YAVUZ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SÜLEYMAN GÖKHAN GÜNAY

EDİRNE, 2022

Tezin Adı: Bankalarda Karlılığı Belirleyen Faktörler: QISMUT Ülkeleri Katılım ve Ticari Bankalar Karşılaştırması

Hazırlayan: Ömer YAVUZ

ÖZET

Bankacılık sektörü finansal sistem içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bütün işletmelerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de karlılık bankaların devamlılığı için gerekli unsurlarındandır. Bankaların karlılığı banka faaliyetlerinin devamı ve ülkelerin ekonomileri için önemli bir olgudur. Karlılıkta azalma meydana gelmesi veya bankaların zarar etmeleri ekonomiyi, üretimi, istihdamı vb. olumsuz etkiler. Dolayısıyla bankacılık sektöründe karlılığın belirleyicilerinin saptanması ve yakından izlenmesi çok önemli bir konudur. Bankacılıkta karlılığın belirleyicilerinin bir kısmı banka iç yapısından kaynaklanan kontrol edilebilen değişkenler grubunda iken, bir kısmı genel iktisadi yapıdan kaynaklanan kontrol edilemeyen değişkenler grubunda yer almaktadır.

Çalışmada ekonominin vazgeçilmez sektörü olan bankacılığın karlılığı konusu ele alınmıştır. Bankanın tarihsel gelişimi, banka türleri, karlılık gibi kavramlar eşliğinde ticari ve katılım bankalarının karlılıklarını belirleyen faktörler karşılaştırılmıştır. Analiz sürecinde dünyada katılım bankacılığının %85 inin yapıldığı ve literatürde Q.İ.S.M.U.T ülkeleri olarak yer alan Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların ekonomik verileri kullanılmıştır. Analizde 66 adet ticari banka ile 32 adet katılım bankası olmak üzere toplam 98 bankanın 2011-2016 yılları arasındaki finansal rasyolarına Bankfocus veri tabanı programı aracılığı ile ulaşılmıştır. Çalışmanın amacı, Q.I.S.M.U.T. ülkelerinde banka karlılığını etkileyen unsurların araştırılması ve sonuçlara dayalı olarak politika önerilerinin geliştirilmesine yardımcı olmaktır.

Yapmış olduğumuz analiz 2011-2016 yılları arası 6 yıllık süreçte, ticari bankalarda aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modelleri

içerisinde en doğru modelin ilk fark modeli ve en uygun etki türünün de bireysel etki olduğunu göstermiştir. Katılım bankalarında ise en doğru modelin sabit etki modeli uygun etki türünün ise bireysel etki olduğu görülmüştür. Ticari bankalarda ilk fark modeline göre net krediler/toplam aktifler, net krediler/mevduatlar ve fonlar, maliyet/gelir, net faiz geliri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler ve takipteki krediler/brüt krediler değişkenleri aktif karlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptir. Katılım bankalarında ise maliyet/gelir, net kar payı geliri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler, takipteki krediler/brüt krediler, özkaynaklar/toplam aktifler ve özkaynaklar/borçlar değişkenleri aktif karlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptir.

Ticari ve katılım bankalarının her ikisinde de özsermaye karlılığı değişkeni için en doğru model ilk fark modeli ve en uygun etki türü de bireysel etkidir. Her iki bankada ilk fark modeline göre maliyet/gelir, net faiz gelirleri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler, takipteki krediler/brüt krediler istatistiki olarak anlamlı etkiye sahiptir.

Ticari bankalarda net faiz marjı değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri içerisinde en doğru model ilk fark modeli ve en uygun etki türü de bireysel etkidir. Katılım bankalarında net kar marjı değişkeni için ise en doğru model sabit etki modeli ve en uygun etki türü de zaman etkisidir. Her iki bankanın kendisi için uygun olan modellere göre Net Krediler/Toplam Aktifler, Dönen Varlıklar/Mevduat ve Fonlar, Net Krediler/Mevduat ve Fonlar, Özkaynaklar/Toplam Aktifler, Özkaynaklar/Borçlar değişkenleri istatistiki olarak anlamlı etkiye sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Karlılık, Bankalar, Finansal Rasyolar,

Title of Thesis: Factors Determining Profitability in Banks: QISMUT Countries Participation and Commercial Banks Comparation

Prepared by: Ömer YAVUZ

ABSTRACT

The banking sector has a very important place in the financial system. As in all business, profitability in the banking sector is one of the necessary elements for the continuity of banks. The profitability of banks is an important phenomenon for the continuation of bank activities and the economies of countries. A decrease in profitability or loss of banks affects the economy, production, employement etc. negative effects. Therefore, it is very important to determine and closely monitör the determinants of profitability in the banking sector. While some of the determinants of profitability in banking are in the group of controllable variables arising from the internal structure of the bank, some of them are in the group of uncontrollable variables arising from the general economic structure.

In the study, the profitability of banking, which is an indispensable sector of the economy, is discussed. The factors that determine the profitability of commercial and participation banks are compared with the concepts such as the historical development of the bank, bank types and profitability. In the analysis process, the economic data of banks operating in Qatar, Indonesia, Saudi Arabia, Malaysia, United Arab Emirates and Turkey, which are %85 of participation banking in the World and are listed as Q.I.S.M.U.T countries in the literatüre, were used. In the analysis, the financial ratios of a total of 98 banks, 66 of which are commercial banks and 32 of which are participation banks, between the years 2011-2016 were reached through the Bankfocus database program. The aim of the study, Q.I.S.M.U.T to investigate the factors affecting bank profitability in their countries and to help develope policy recommendations based on the results.

Our analysis has shown that the most accurate model among the panel regression models created for the return on assets variable in commercial banks in the 6 year period between 2011 and 2016 is the first difference model and the most appropriate type of effecet is the individual effecet. In participation banks, it has been seen that the most accurate model is the fixed effect model and the appropriate type of effecet is the individual effecet. Net loans/total assets, net loans/deposits and funding, cost to income, net interest revenue/avarage assets, other operating income/avarage assets and loan loss reserve/gross loans variables have statistically significant effects on return on assets according to the first difference model in commercial banks. In participation banks, cost to income, net profit share income/avarage assets, other operating income/avarage assets, loan loss reserve/gross loans, equity/ total assets and equit/liabilities have statistically significant effects on the return on assets.

In both commercial and participation banks, the most accurate model for return on equity variable is the first difference model and the most appropriate type of effecet is the individual effect. According to firs difference model, cost to income, net interest (profit share income) revenue/avarage assets, other operating income/avarage assets, loan loss reserve/gross loans have statistically significant effects in both banks.

Among all the panel regression models created for the net interest margin variable in commercial banks, the most accurate model is the first difference model and the most appropriate type of effect is the individual effecet. For the net profit marjin variable in participation banks, the most accurate model is the fixed effect model and the most appropriate type of effect is the time effect. According to the models suitable for both banks, net loans/total assets, liquid assets/deposit and funding, net loans/deposit and funding, equity/total assets, equity/liabilities variables have a statistically significant effect.

Keywords: Profitability, Banks, Financial Ratios

ÖNSÖZ

QİSMUT Ülkelerinde faaliyette bulunan katılım ve ticari bankalarının karlılıklarına etki eden faktörlerin mali oranlar kullanılarak belirlenmesi bu tezin amacını oluşturmaktadır.

Çalışmam süresince bana rehberlik eden, bilgisini, tecrübelerini benimle paylaşan ve her zaman desteğini hissetmemi sağlayan değerli danışman hocam Prof.Dr. Süleyman Gökhan GÜNAY'a şükranlarımı sunarım. Araştırma sürecinde çalışmayı farklı bakış açılarından görmeme ışık tutan kıymetli hocalarım Prof.Dr. Ayhan AYTAÇ ve Prof.Dr. Batuhan GÜVEMLİ'ye sonsuz teşekkür ederim. Bir teşekkürüde jürimde yer alan hocalarım ve doktora ders aşamasında derslerine katıldığım bütün hocalarıma sunmak isterim.

Bu süreçte bana tüm kalbiyle inanarak destek veren değerli eşim Merve YAVUZ'a, sabır göstererek çalışmamın bitmesini bekleyen kızım Mina YAVUZ ve oğlum Ali Kağan YAVUZ'a teşekkür ederim. Her zaman dualarıyla bana destek olan annem ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT iii
ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR LİSTESİ xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ xv
KISALTMALAR LİSTESİ xvi
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 4
1. BANKALAR 4
1.1. Bankacılığın Tarihçesi ve Tanımı 4
1.1.1. Bankacılığın Tarihçesi 4
1.1.2. Bankacılığın Tanımı 5
1.2. Banka Türleri 7
1.2.1. Merkez Bankası 7
1.2.2. Ticaret ve Mevduat Bankaları 8
1.2.3. Ziraat Bankaları 9
1.2.4. Halk Bankaları 10
1.2.5. Yatırım Bankaları 10
1.2.6. Kalkınma Bankaları 10
1.2.7. Emlak Bankaları 11
1.2.8. Katılım Bankaları 11
1.3. Katılım Bankaları ile Ticari Bankaların Karşılaştırılması 12

1.3.1. Ticari Bankalar 12
1.3.1.1. Ticari Bankacılığın Tarihi 12
1.3.1.2. Ticari Bankacılığın Tanımı 13
1.3.1.3. Ticari Bankaların Amacı 13
1.3.1.4. Ticari Bankaların Önemi 13
1.3.1.5. Ticari Bankacılığın Temel Fonksiyonları 14
1.3.1.5.1. Fon Sağlama Fonksiyonu 14
1.3.1.5.2. Fon Kullanma Fonksiyonu 14
1.3.1.5.3. Fon Aktarma Fonksiyonu 15
1.3.1.5.4. Kaynaklara Akıcılık Sağlamak 15
1.3.1.5.5. Kısa Süreli Fonları, Büyük Ölçekli Uzun Süreli Fonlar Haline Dönüştürme 15
1.3.1.5.6. Kaynak Kullanımını İyileştirme 16
1.3.1.5.8. Para Politikasının Etkinliğini Artırma 16
1.3.1.5.9. Kaydi Para Oluşturma Fonksiyonu 17
1.3.1.5.10. Ulusal ve Uluslararası Ticareti Geliştirmek 17
1.3.1.5.11. Gelir ve Servet Dağılımını Etkilemek 18
1.3.1.5.12. Finansal Danışmanlık 18
1.3.1.5.13. Hizmet Fonksiyonu 18
1.3.1.6. Ticari Bankalarda Fon Kaynakları ve Kullanım Alanları 20
1.3.1.6.1. Ticari Bankaların Fon Kaynakları 20
1.3.1.6.1.1. Özkaynaklar 20
1.3.1.6.1.2. Yabancı Kaynaklar 21
1.3.1.6.1.3. Mevduat Kabulü 21
1.3.1.6.1.4. Tahvil İhracı 22
1.3.1.6.1.5. Merkez Bankası Kredileri 22

1.3.1.6.1.6. Eurobond Borçlanmalar 23
1.3.1.6.1.7. Repo ve Ters Repo 23
1.3.1.6.1.8. Sendikasyon Kredileri 24
1.3.1.6.2. Ticari Bankaların Fon Kullanımları 25
1.3.2. Katılım Bankaları 26
1.3.2.1. Tarihi Gelişim 26
1.3.2.2. Katılım Bankacılığı Tanımı 29
1.3.2.3. Katılım Bankacılığının Prensipleri ve Temel Özellikleri 29
1.3.2.4. Katılım Bankacılığının Amaçları 30
1.3.2.5. Kuruluş Gerekçesi ve Görüşler 31
1.3.2.5.1. Dini Sebepler 32
1.3.2.5.2. İktisadi Sebepler 32
1.3.2.6. Katılım Bankacılığının Doğmasının Nedenleri 33
1.3.2.7. İslami Ekonominin Temel İlkeleri 34
1.3.2.8. Faizin Yasak Olması ve Zararları 34
1.3.2.9. Katılım Bankalarına Güven Arttıran Nedenler 35
1.3.2.10. Katılım Bankacılığının Yeterli Gelişememesinin Nedenleri 36
1.3.2.11. Vade Bitiminde Temdit 36
1.3.2.12. Katılım Bankalarında Fon Toplama Yöntemleri 37
1.3.2.12.1. Cari Hesaplar 37
1.3.2.12.2. Katılma Hesapları 37
1.3.2.13. Katılım Bankalarında Fon Kullandırma Yöntemleri 39
1.3.2.13.1. Murabaha 40
1.3.2.13.1.1. Klasik Murabaha 41
1.3.2.13.1.2. Çağdaş Murabaha 41
1.3.2.13.2. Mudaraba 42

1.3.2.13.3. Muşaraka 43
1.3.2.13.4. Selem 44
1.3.2.13.5. İstisna 45
1.3.2.13.6. İcara 46
1.3.2.13.7. Bireysel Finansman Desteği 47
1.3.2.13.8. Mal karşılığı vesaikin alım satım yoluyla fon kullandırma 47
1.3.2.13.9. Teminat Mektubu 48
1.3.2.13.10. Akreditifler 48
1.3.2.13.11. Karz-ı Hasen 49
1.3.2.13.12. Tavarruk 49
1.3.2.13.13. Sukuk 50
1.3.2.14. Katılım Bankalarının Diğer Faaliyetleri 52
İKİNCİ BÖLÜM 53
2. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİMİ AKTİF PASİF YÖNETİMİ VE BASEL KRİTERLERİ 53
2.1. Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi 53
2.1.1. Risk Kaynakları 54
2.1.2. Bankaların Maruz Kaldığı Riskler 54
2.1.2.1. Kredi Riski 55
2.1.2.2. Piyasa Riski 55
2.1.2.2.1. Likidite Riski 55
2.1.2.2.2. Faiz Riski 55
2.1.2.2.3. Kur Riski 56
2.1.2.2.4. Hisse Senedi Fiyatı Riski 56
2.1.2.3. Operasyonel Risk 56
2.2. Bankacılık Sektöründe Aktif Pasif Yönetimi 57

2.3. Camels Analizi 58
2.3.1. Sermaye Yeterliliği 58
2.3.2. Aktif Kalitesi 59
2.3.3. Yönetim Yeterliliği 59
2.3.4. Kazançlar 59
2.3.5. Likidite 60
2.3.6. Piyasa Riskine Duyarlık 60
2.4. Basel Kriterlerinin Amacı ve Gelişim Süreci 61
2.4.1. Basel I Kriterleri 62
2.4.1.1. Basel I Kriterlerinin Uygulanma Sürecine İlişkin Eleştiriler 62
2.4.2. Basel II Kriterleri 63
2.4.2.1. Basel I ve Basel II Uzlaşılarının Farklılıkları 63
2.4.2.2. Basel II Hakkında Yapılan Eleştiriler 64
2.4.3. Basel III Kriterleri 65
2.4.3.1. Basel III Kriterlerinin Ana Amaçları 66
2.4.3.1.1. Daha Nitelikli Sermaye 67
2.4.3.1.2. Niceliği Artırılmış Sermaye 67
2.4.3.1.3. Sermaye Tamponu Oluşturulması 67
2.4.3.1.4. Risk Bazlı Olmayan Kaldıraç Oranı 67
2.4.3.1.5. Likidite Düzenlemeleri 67
2.4.3.2. Basel III'ün Getirdiği Yenilikler 68
2.4.3.2.1. Sermaye 68
2.4.3.2.2. Karşı Taraf Riskinin Düzenlemesi 68
2.4.3.2.3. Kaldıraç Oranı 68
2.4.3.2.4. Döngüsellik ve Sistematik Risk 69
2.4.3.2.5. Likidite Oranları 69

2.4.3.3. Basel III Kriterlerinin Uygulanma Sürecine İlişkin Eleştiriler 69
2.4.4. Katılım Bankalarında Basel Kriterleri Uygulaması 70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 72
3. KAR VE KARLILIK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR 72
3.1. Kar Terimi ve Türleri 72
3.1.1. Muhasebe Kârı 72
3.1.2. Ekonomik (İktisadi) Kâr 73
3.1.3. Sosyal Kâr 74
3.1.4. İşletme Kârı 74
3.2. Karlılık Terimi ve Türleri 74
3.2.1. Özsermaye karlılığı (ROE) 75
3.2.2. Aktif karlılığı (ROA) 76
3.2.3. Net Faiz Marjı (NIM) 77
3.3. Fiyat Farkı (Spread/S) 77
3.4. Bankalarda Kazanç Oranı ve Karlılık Performansı 77
3.5. Bankacılıkta Karlılık Standartları İçin Alternatif Yöntemler 78
3.5.1. Ortalama Müşteri Standardı 78
3.5.2. Hedef Müşteri Standardı 79
3.5.3. Kâr Planı Standardı 79
3.5.4. Sermaye Kârlılığı Standardı 80
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 81
4. KONUYLA İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILAN ÇALIŞMALAR 81
BEŞİNCİ BÖLÜM 93
5. BANKALARDA KARLILIĞI BELİRLEYEN FAKTÖRLER: QİSMUT ÜLKELERİ KATILIM VE TİCARİ BANKALAR KARŞILAŞTIRMASI 93
5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 93

5.2. Araştırmanın Kısıtları 94
5.3. Araştırmanın Modeli ve Değişkenler 94
5.4. Araştırmanın Hipotezleri 95
5.5. Araştırmanın Metodolojisi 100
5.6. Verilerin Analizi ve Bulgular 101
5.6.1. Ticari ve Katılım Bankalarında Karlılık Değişkenleri İçin Oluşturulan Panel Regresyon Modelleri 101
5.6.2. Bağımsız Değişkenlerin Ticari ve Katılım Bankalarının Karlılıkları Üzerindeki Etkileri 113
SONUÇ VE ÖNERİLER 120
KAYNAKÇA 125

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tanımlamaları 95

Tablo 2: Ticari bankalar bazında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri..... 101

Tablo 3: Katılım bankalarında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri 102

Tablo 4: Ticari bankalar bazında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R2 değerleri 102

Tablo 5: Katılım bankalarında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilşkin düzeltilmiş R2 değerleri 102

Tablo 6: Ticari bankalar bazında aktif karlılık değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları..... 103

Tablo 7: Katılım bankaları bazında aktif karlılık değişkeni için sabit etki modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları..... 104

Tablo 8: Ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri..... 104

Tablo 9: Katılım bankalarında özsermaye karlılığı değişkeni için oluştutrulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri 105

Tablo 10: Ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R2 değerleri 105

Tablo 11: Katılım bankalarında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R2 değerleri 106

Tablo 12: Ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları..... 106

Tablo 13: Katılım bankaları bazında özsermaye karlılığı değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları 107

Tablo 14: Ticari bankalar bazında net faiz marjı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri..... 108

Tablo 15: Katılım bankalarında net kar payı marjı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri..... 108

Tablo 16: Ticari bankalar bazında net faiz marjı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R2 değerleri 108

Tablo 17: Katılım bankalarında net kar payı marjı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R2 değerleri 109

Tablo 18: Ticari bankalar bazında net faiz marjı değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları..... 109

Tablo 19: Katılım bankaları bazında net kar payı marjı değişkeni için sabit etki modeli ve zaman etkisi için kurulan panel regresyon modeli sonuçları 110

Tablo 20: Ticari bankalar için bağımsız değişkenlerin önem sıralamaları 111

Tablo 21: Katılım bankaları için bağımsız değişkenlerin önem sıralamaları 112

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Riskin Türleri……54

KISALTMALAR LİSTESİ

AK: Aktif Karlılığı

BK: Brüt Krediler

BRÇ: Borçlar

C.A.M.E.L.S: Sermaye Yeterliliği, Aktif Kalitesi, Yönetim Yeterliliği, Kazançlar, Likidite, Piyasa Riskine Duyarlık

DİG: Diğer İşlem Gelirleri

DV: Dönen Varlıklar

G: Gelir

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

M.Ö: Milattan Önce

M: Maliyet

MF: Mevduat ve Fonlar

NFG: Net Faiz Geliri

NFM: Net Faiz Marjı

NK: Net Krediler

OA: Ortalama Aktifler

ÖSK: Özsermaye Karlılığı

ÖZK: Özkaynaklar

Q.I.S.M.U.T: Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye

TA: Toplam Aktifler

TK: Takipteki Krediler

GİRİŞ

Kar elde etmek, üretim faktörlerini bir araya getirerek mal ve hizmet üreten iktisadi birimlerin temel amacıdır. İktisadi birimler, kar elde ettikleri sürece faaliyetlerine devam ederler. Bu birimlerin rekabet gücünü artırarak yeni yatırımların finanse edilmesi kar sayesinde gerçekleşir. Fon fazlası olan birimlerden fon açığı olan birimlere kaynak aktarımı fonksiyonunu yerine getiren finansal sisteminin temel oyuncusu olan bankaların amacı da karı maksimize etmektir.

Banka yönetimi ve sahipleri ile toplum ve yetkili merciler açısından da kar elde ediyor olmak oldukça önemlidir. Bunun sebeplerinden bazıları; karın özkaynaklara ilave edilip bankanın mali yapısını güçlendirmesi, problemli kredi karşılığı olarak ayrılabilmesi, mevduat sahipleri ve banka ile çalışan tüm mali kurumlara güven verebilmesi, banka ortaklarını maddi olarak tatmin etmesindendir.

Dünyada sermayenin dolaşımının hızlanması sebebiyle uluslararası iktisadi faaliyetler artma eğilimindedir. Bunun neticesinde işletmeler arası rekabet şiddetlenerek işletmelerin kar marjları daralmış ve verimsiz, karlılığı düşük işletmeler finansal sistemin bir parçası olmaktan çıkmak zorunda kalmışlardır. Bu gelişmelere ilaveten dünyada yaşanan siyasi ve iktisadi gelişmelerde bankacılık sisteminin dinamiklerini değiştirmiştir. Örneğin meydana gelen küresel ekonomik krizler, bankacılık sektörünün olumsuz dış şoklara karşı daha dirençli olması için etkin ve istikrarlı bir finansal sistemin varlığının son derece önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Finansal sistemin istikrarı ve ülke ekonomisinin olumsuz şoklara karşı direncinin artması bankaların uygun karlılık seviyesine ulaşmasıyla yakından ilişkilidir. Bankacılıktaki karlılığın öneminden dolayı sektörün içinde bulunduğu piyasa yapısının analiz edilmesi ve düzenlenmesi gerekir.

Bankaların mali yapılarının güçlü olup olmadığını anlamak ve gelecekte mali durumunun sağlıklı olup olmayacağını önceden görebilmek adına dünyanın birçok ülkesinde araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmada, bankacılık sektöründe karlılığın belirleyicileri incelenmiştir. Ticari ve katılım bankalarına ait finansal

rasyolar kullanılarak, aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ve net faiz (kar) marjına etki eden bankaya özgü değişkenlerin durumu panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı, Q.I.S.M.U.T. ülkelerinde banka karlılığını etkileyen unsurların araştırılması ve bulgulara dayalı olarak politika önerileri geliştirilmesidir. Söz konusu belirleyicilerin tespit edilmesi, bankalarının yöneticileri ile mevcut ve potansiyel ulusal ve uluslararası yatırımcılar açısından oldukça önemli bir konudur.

Bankaların karlılığını etkileyen faktörlere ilişkin gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda farklı dönemleri ve tahmin yöntemlerini kapsayan birçok akademik çalışma yapılmıştır. Ancak yapılan bu çalışmalar sadece bir ülkedeki ticari ve katılım bankalarının verileri kullanılarak, verisi kullanılan ülkedeki bankaların analizlerini gerçekleştirmişlerdir. Literatür incelendiğinde birden fazla ülkedeki ticari ve katılım bankalarının karşılaştırılarak analize dahil edildiği çalışmaya rastlanılmamıştır. Dünyada katlım bankacılığı faaliyetinin %85'i de çalışmamızda yer alan Q.I.S.M.U.T. ülkelerinde yapılmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda katılım bankacılığının en fazla yapıldığı bu ülkelerdeki ticari ve katılım bankalarının karlılıklarına etki eden faktörlerin analiz edilmesinin bankacılık literatürüne katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Beş bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, kavramsal çerçeve sunulmaktadır. Öncelikle bankacılığın tarihçesi, tanımı, türleri ve fonksiyonları anlatılmıştır. Sonrasında araştırmamıza esas teşkil eden ticari ve katılım bankalarının faaliyetlerini nasıl gerçekleştirdikleri, hangi enstrümanlardan faydalandıkları ve bu iki banka arasındaki farklar açıklanmıştır.

İkinci bölümde, bankacılık sektörü karlılığı için önemli olan risk yönetimi kavramı bileşenleriyle beraber anlatılmıştır. Risk yönetiminde riskin tanımı, riskin kaynakları ve bankaların maruz kaldığı riskler açıklanmıştır. Bankalar için en önemli konulardan olan aktif pasif yönetimi, CAMELS analizi ve Basel kriterleri de yine bu bölümde yer alan diğer başlıklardandır. Basel kriterlerinin neler olduğu, neden bu kriterlere ihtiyaç duyulduğu, basel kriterlerinin gelişim süreçleri, bu kriterlerin getirdiği yenilikler ve Basel kriterlerinin katılım bankalarında nasıl uygulandığına bu bölümde yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde kar ve karlılık kavramları genel hatlarıyla açıklanmıştır. Öncelikle, kar ve karlılığın farkına değinilmiş sonrasında kar çeşitleri sıralanarak neler oldukları ifade edilmiştir. Bankacılıkta karlılığın göstergeleri olan aktif karlılığı (ROA), özkaynak karlılığı (ROE) ve net faiz marjı (NIM) kavramları tartışılmıştır. Bankacılıkta karlılık için alternatif yöntemlerin neler olduğu da üçüncü bölümde değinilen son konudur.

Dördüncü bölümde araştırma modelinde yer alan değişkenlerle ilgili olarak daha önce yapılmış olan çalışmalara yer verilmiştir. Bu kısmında, banka kârlılığı hakkında yapılmış ulusal ve yabancı kaynaklar taranmıştır.

Beşinci ve son bölümde ise araştırmanın amacı ve önemi, kısıtları, araştırmanın modeli ve değişkenler, hipotezler ile araştırmanın metodolojisi açıklanmıştır. Araştırmaya yönelik analiz yapılıp, elde edilen bulgular değerlendirildikten sonra sonuç ve öneriler ile çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BANKALAR

Bankalar ekonomik faaliyetlerin ve genel olarak ekonomik kalkınmanın arttırılmasında önemli bir rol oynarlar. Performanslarındaki başarısızlıkların ekonomiler üzerinde yıkıcı etkilerinin olduğu çeşitli araştırmalarla kanıtlanmıştır (Elsiefy, 2013:108).

1.1. Bankacılığın Tarihçesi ve Tanımı

Bankalar ekonomik hayatın en önemli yapı taşlarından birisidir. Ekonomide para ve kredi politikasının araçlarından olan bankalar yasalarla denetim altına alınmıştır. Banların çeşitli işlevleri vardır. Örnek vermek gerekirse hem bir banka gibi faaliyetine devam etmesi hem de finansal sistemlerde fon transfer mekanizması olarak görev yapmasıdır. Bankaların yapmış oldukları bu görevlerinin önemli etkileri vardır. Ülkedeki sermayenin artması, reel sektör firmalarının büyümesi, sanayileşmenin hız kazanması, ekonominin gelişimi ve büyümesi bu etkilerine örnek olarak gösterilebilir (Aydın, 2019:182).

Bankacılık sistemi ve bankaların ekonomideki rollerini anlamak için tanımı yapılarak bankacılığın temel fonksiyonları ve banka türleri incelenecektir.

1.1.1. Bankacılığın Tarihçesi

Banka kelimesinin kökeni incelendiğinde bu kelimenin İtalyancadan Türkçeye geçtiği anlaşılmıştır. Banka kelimesinin İtalyanca karşılığı *Banco*'dur. Bu sözcük Türkçede tezgah veya masa sözcükleri yerine kullanılmaktadır (Takan ve Boyacıoğlu, 2010:2). Lombardiyalı Yahudiler bankacılık işlemi yapmak üzere pazarlara tezgahlar kurmuşlar ve ilk bankerlik uygulamasını gerçekleştirmişlerdir. Bu sebepten dolayı banka teriminin kullanılmaya başlandığı sanılmaktadır.

Sümer ve Babil'de ilk bankacılık faaliyetlerinin yapıldığı düşünülmektedir. M.Ö 3500 tarihinde ismi maket olarak adlandırılan birim Sümerlerdeki ilk

bankalardır. Yapılan kazılarda maketin rahiplerinin ilk kez borç verenler olduğu tahmin edilmektedir. Geri dönüşü çiftçilerin harman dönemine denk getirilerek onlara mal ve para ödemesi yapıldığı düşünülmektedir. Mezopotamya Uruk kenti civarındaki Kızıl Tapınak, kazılarda bulunan ilk banka yapısıdır (Takan ve Boyacıoğlu, 2010: 2).

Hollandada bulunan Amsterdamsche Bank modern statüde sayılabilecek en eski bankadır ve 1609 tarihinde kurulmuştur. 15. ve 16. yüzyılda ilk önce sarraf dükkanları ve kasaların gelişmesiyle ortaya çıkan bankacılık faaliyetleri Hollandada gelişim göstererek günümüzdeki duruma gelmiştir.

1.1.2. Bankacılığın Tanımı

Bankanın tüm yapmış olduğu faaliyetleri birleştirerek bir tanımını yapmak oldukça zordur. Ancak bankacılık kanunu 4. maddede bankacılık faaliyet konuları belirtilmiştir. Bu faaliyet konularına baktıktan sonra banka tanımını yapmak uygun olacaktır.

Bankalar, diğer kanunlarda öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilirler:

a) Mevduat kabulü.

b) Katılım fonu kabulü.

c) Nakdî, gayrinakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri.

d) Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.

e) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri.

f) Saklama hizmetleri.

g) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.

h) Efektif dahil kambiyo işlemleri

ı) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.

j) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.

k) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.

l) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.

m) Yatırım danışmanlığı işlemleri.

n) Portföy işletmeciliği ve yönetimi.

o) Faktöring ve forfaiting işlemleri.

p) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık.

r) Finansal kiralama işlemleri.

s) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.

t) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler (Bankacılık kanunu madde :4).

Çeşitli tanımlar yapılırken, bankanın bir veya birkaç özelliğini ön plana çıkarılmıştır. Banka, sermaye ve likidite ihtiyacını dikkate alarak, mevduat ve fon toplayan, bu kaynakları kişilere ve devlete (devlet tahvilleri ve hazine bonoları yoluyla) kısa ve uzun vadeli olarak tahsis eden, kar maksimizasyonunu amaçlayan finansal kurumlardır (Gülhan, 2009:4).

Bankaların mevduat ve kredi ürünleri sağlaması onları diğer tip finansal kurumlardan ayırır. Bankaların ana faaliyeti, mevduat sahipleri ve borçlanmak isteyenler arasında arabuluculuk faaliyeti yapmasıdır. Bankalar faaliyetlerini

sürdürürken üç temel ilkeyi gözetirler; Bunlar likidite, emniyet ve karlılıktır (Duranlar, 2007: 15).

1.2. Banka Türleri

Banka türlerinin literatürde çeşitli sınıflandırmaları mevcut olup aşağıda detaylı şekilde açıklanmaktadır.

1.2.1. Merkez Bankası

Kağıt para kullanımının yaygınlaşması, para sistemlerinin banknotu kullanmaya başlaması ve piyasada faaliyette bulunan bankaların banknot çıkarmasının sakıncaları sonucu ‘‘Merkez Bankacılığı’’ fikri ortaya atılmıştır. Ortaya çıkan bu ihtiyaç neticesinde ticaret bankalarına çeşitli imtiyazlar verilerek merkez bankası kimliği kazandırılmış ve bu nedenle merkez bankalarına ilk örnekler genellikle özel ticari bankalar olmuştur. Daha sonraları yaşanan olumsuzluklar ve verilen hizmetlerin önemi neticesinde, devletler ya merkez bankası faaliyetini yürüten özel bankaları kamulaştırmış ya da söz konusu bankaların imtiyazlarını kaldırmak yerine devlete ait merkez bankaları kurmuşlardır.

İlk zamanlardaki merkez bankalarının amacı savaş giderlerini finanse etmek ve bütçe denkliğini sağlamakken, sonraki zamanlarda çeşitli değişimler geçirerek modern bir sisteme dönüşmüşlerdir. Merkez bankalarının genel amacı, fiyat (döviz kuru) istikrarı yoluyla sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemektir ve finansal sistem istikrarı son üçyüz yıldır sağlam bir erken uyarı göstergesi olmuştur. Bununla birlikte ekonomik koşullar, ekonomik düşünce ve siyasi baskılar zamanla merkez bankalarının odak sarkacını sallamıştır (Warjiyo ve Juhro, 2019:19).

Merkez Bankasının birincil görevi devletin para kasası olmasıdır. Bunun yanı sıra diğer görevleri de bulunmaktadır. Bunlar fiyat istikrarı; yani enflasyonla mücadele, devletin borçlanma kaynaklarını düzenlemek ve borçları ödemek, para basmak, bankalara destek sağlamak, kur rejimini düzenlemek, ulusal paranın değerini korumak, döviz ve altın rezervlerini yönetmektir (Demir ve Kaya, 2018:156).

Bankanın temel görevleri;

- Açık piyasa işlemleri yapmak,
- Hükümetle birlikte Türk Lirasının iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirleri almak ve kur rejimini belirlemek,
- Zorunlu karşılıklar ve disponibilite ile ilgili usul ve esasları belirlemek,
- Reeskont ve avans işlemleri yapmak,
- Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek,
- Ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak ve bunların kesintisiz islemelerini sağlamak,
- Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak,
- Mali piyasaları izlemektir.

Bankanın temel yetkileri;

- Banknot ihracı yapmak,
- Hükümetle birlikte enflasyon hedefini tespit edip, buna uyumlu olarak para politikasını belirlemek,
- Kanunda belirtilen para politikası araçlarını kullanmaya, uygun bulacağı diğer para politikası araçlarını da doğrudan belirlemek ve uygulamak,
- Nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlerini yürütmek,
- Mali piyasaları izlemek amacıyla bankalar ve diğer mali kurumlardan ve diğer kuruluşlardan gerekli bilgileri istemek ve istatistiki bilgi toplamaktır.

1.2.2. Ticaret ve Mevduat Bankaları

Ticaret ve mevduat bankaları mevduat kabulü ve kredi verme olarak anılan temel bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere kurulmuş olan, kişi veya kurumların elinde bulunan nakit paranın güvenilir bir ortamda korunmasını sağlayan

ve bunların yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla diğer bankacılık hizmetlerini sunan finansal kurumlardır. Başlıca fon kaynakları mevduat, kullanılan krediler ve özkaynaklar olan ticari bankalar, bireysel, kurumsal ve global bankacılık hizmetleri sunmaktadır. Ticaret bankalarındaki amaç mevduatı toplamak ve topladığı mevduatları fon talep edenlere kredi olarak kullandırarak kar elde etmektir. Ayrıca birçok bankacılık ürünü ve bankacılık hizmetleri sunarak müşterilerine hizmet etmektedirler (Özçalık ve Soysal, 2016:69).

Kar amacı güden işletmeler olan ticaret bankalarının en önemli gelir kaynağı faiz gelirleridir. Bu bankaların mevduatlara verecekleri faiz oranlarını rekabet koşulları belirlemektedir. Bankalar mevduatlara mümkün olduğunca düşük faiz vermeyi, verdiği kredilerden ise en yüksek geliri elde etmeyi arzu ederler. Mevduata vereceği faizin düşük tutulması, mevduat sahiplerinin başka bankaları tercih etmesine sebebiyet verebileceği gibi, vereceği krediden talep edeceği faiz oranının yüksekliği kredi talep edenleri başka bankalara yönlendirebilecektir. Topladığı mevduata verdiği faiz oranlarını ne kadar yüksek tutarsa o kadar fazla mevduat toplayabilecek ve o kadar fazla kredi verebilecektir. Kısacası, bir banka kendisi için en iyi şartlarda mevduat toplayarak ve kredi vererek karını maksimize etmeye çalışmaktadır.

1.2.3. Ziraat Bankaları

Çiftçilerin ticari bankalarca kredi verilebilirliği oldukça düşüktür. Ancak yapılan üretimin önemi, devletleri, tarım sektörünü desteklemeye ve özel kesimin istekli olmadığı ziraat bankacılığı alanında faaliyet göstermeye itmiştir. Tarımsal kredilerin bu tür özellikler taşıması, çiftçilerin düşük faizli kredi talepleri ve istikrarsız tarımsal üretimin gidişine uyacak kredi kurumlarına ihtiyaç duyulması neticesinde özel kurumlar kurulmuştur. Örneğin T.C. Ziraat Bankası'nın kuruluş amacı, Türk çiftçisinin kalkınmasına ve tarım sektörünün gelişmesine yönelik kredileri sağlamaktır (Güneş ve Çoban, 2019:91).

1.2.4. Halk Bankaları

Kalıcı bir ekonomik kalkınma, sosyal denge ve toplumsal barışın korunması için uygun koşullarla esnaf-sanatkâr ve küçük meslek sahibine kaynak aktarmak ve sermaye birikimini başlatmak amacıyla kurulurlar. Dünya ülkelerindeki kooperatif hareketlerine paralel olarak gelişme göstererek günümüzdeki statülerini elde etmişlerdir (Özgür, 2007:55).

1.2.5. Yatırım Bankaları

Uzun süreli kaynak ihtiyacını karşılamak isteyen işletmeler ve tasarrufları ile gelir elde etmek isteyen gerçek, tüzel kişiler arasındaki fon alışverişinin sağlanmasına aracılık eden bankalar yatırım bankalarıdır. Bu bankalar hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymetler çıkararak işlevlerini gerçekleştirirler. Mevduat toplayamazlar ve katılım fonu kabul edemezler. Yatırım bankacılığının en önde gelen ülkesi Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir (Kurtaran, 2016:323). ABD haricinde sermaye piyasaları oldukça güçlü olan Almanya, İngiltere, İsviçre, Kanada ve Japonya gibi ülkeler de yatırım bankacılığı sektöründe öne çıkan piyasalar arasında sayılabilir.

1.2.6. Kalkınma Bankaları

Gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmeyi sağlayacak uygun finansman kaynaklarını bulmak işletmeler için zordur. Sermaye piyasasının yeterince gelişmediği bu ülkelerde uzun vadeli kaynak sağlama görevini kalkınma bankaları üstlenmişlerdir. Bu bankalar işletmelerin uzun vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamakla beraber, ülkelerin sermaye piyasasının oluşmasına yardımcı olmuş ve gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır (Koç, Bağcı ve Işık, 2016:228). Keynesyen yaklaşıma göre kalkınma bankaları gereklidir. Çünkü liberalleştirilmiş finansal piyasalar tamamen gelişmiş olsalar bile sosyal ve kalkınmaya yönelik ulusal hedefler için gerekli kaynakları sağlayamazlar (Carreras, 2021:1)

1.2.7. Emlak Bankaları

Emlak bankaları, gayrimenkul ipoteği karşılığında müşterilerine konut, işyeri ve benzeri taşınmaz mallar edindirmeyi amaçlamaktadır. Bu bankaların büyük miktarda sermayeye ihtiyaç duyması, kullandırdığı kredilerin de genelde uzun vadeli ve düşük faizli olması nedeniyle, devlet tarafından ya da önemli ölçüde devlet desteğiyle kurulmuştur. Kaynak ihtiyaçlarını gidermek için mevduat kabul etmek ve kredi vermek gibi her türlü bankacılık hizmetlerini de yürütmektedirler (Gülhan, 2009:58).

1.2.8. Katılım Bankaları

Katılım Bankası sistemi ve faaliyetleri İslam hukukuna dayanmaktadır. İslami esaslara göre yaşayan insanlar inançlarına uymayan finansal kuruluşlar yerine, inançları doğrultusunda hizmet veren finansal kuruluşlarla çalışmayı tercih etmektedirler. Bu sistemde ticari bankalardan farklı olarak esas olan unsur kar ve zararın düzenlenme şeklidir. Finansal varlıkların getiri oranı işlem yapılmadan önce bilinmemektedir veya sabit değildir (Beseiso, 2014:7). İslami finans kuruluşları, İslam'da yasak olan Riba'yı önlemek için sık sık diğer bankalardan borç almaktan kaçınırlar (Gündoğdu, 2018: 2). Faizin yasak olmasının nedeni, faiz içeren sistemin toplumda gelirin sınırsız bir şekilde dağıtılmasına yol açmasıdır (Olson ve Zoubi, 2008:47). Faizsiz bankacılıkta paranın toplanması ve kullandırılması sırasında faiz yasağı ilkesinin tek başına olması yeterli değildir. Bütün işlemlerin İslami esaslara göre yapılması gerekir. Para yani fonlar kar-zarar katılma esasına göre toplanır ve yine aynı esas üzerine ekonomik alana aktarılır. Para kişilerden kar-zarara katılma esasına göre alındığından bir bakıma banka ile ortaklık kurulmakta bu ortaklık mülkiyet sözleşmesine dönüşmektedir. Kaynak kullandırırken de bir mülkiyet sözleşmesi yapılmakta ve kredilendirme nakit para olarak değil ihtiyaç sahibinin talebi olan mülkiyet devri şeklinde yapılmaktadır. Böylece banka kredilendirmeyi üretim faktörlerinden biri olan sermayenin geliri karşılığında değil bizatihi bir üretim faktörü olarak yerine getirir (Canbaz, 2014:191).

1.3. Katılım Bankaları ile Ticari Bankaların Karşılaştırılması

Katılım ve ticari bankaların çalışma prensipleri esas itibariyle birbirlerinden farklı olmasına rağmen benzeyen yönleri de bulunmaktadır. Bu başlık altında katılım ve ticari bankaların faaliyetleri detaylı olarak anlatılmaktadır.

1.3.1. Ticari Bankalar

Ticari bankalar para ticareti yapan kurumlar olarak özkaynaklarını değil yabancı kaynakları temel fon kaynağı olarak kullanırlar ve bu durum ticari bankaları katılım bankalarından ayıran en belirgin farklılıklarıdır.

1.3.1.1. Ticari Bankacılığın Tarihi

Bankacılık faaliyetlerinin başlangıcı ilk çağlara kadar uzanmaktadır. O dönemde mallarını çeşitli tehlikelerden korumak isteyen insanlar bunları tapınaklarda din adamlarına emanet etmekteydi. Onlar da emanet edilen bu varlıkları boşta tutmayıp, ihtiyacı olanlara ödünç vermekteydi. Sonraki dönemlerde din adamlarının üstlendiği bu görevleri hükümdarlar yapmışlardır. Kişiler arasında alışverişin başlaması kişilerin ellerinde bulunan malların değiş tokuşunun yapılması gereğini doğurmuş ve bu gereklilik bir ödeme aracına gerek duyulmasına yol açmıştır. Ticaretin gelişmesi ile birlikte; diğer yerlerde bulunan alıcılardan tahsilat yapılması, altın gümüş gibi kıymetli madenlerin naklindeki güçlük ve tehlikeler, veresiyeyi tercih eden alıcı ile malın bedelini peşin isteyen satıcının aralarının bulunması gibi faktörler, ticari bankacılığın doğmasına etken olmuştur (Yetiz, 2016:108).

Mevduat bankaları tarihte kurulan ilk bankalar olarak faaliyet göstermişlerdir. Bankalar topladıkları mevduatların bir kısmını ticari senet iskontosu yoluyla borç verme yoluna gitmişlerdir. 17. yy. sonlarına doğru iskonto edilen senetlere karşı banknot ihracı ticari bankacılığın zorunlu bir gereği olarak kabul edilmiştir (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 42).

1.3.1.2. Ticari Bankacılığın Tanımı

Bankalar; piyasalarda güven ve istikrarı dikkate alarak, para ve kredi üzerine her çeşit işlemleri yapan ve bunlara yönelik ürünler tasarlayan, ekonomik kalkınmanın gereklerini yerine getiren, bunun yanında tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini koruyan, kendi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere faaliyet gösteren iktisadi kuruluşlardır (Arzova, 2011:7).

1.3.1.3. Ticari Bankaların Amacı

Bankalar çok çeşitli sistematik ve sistematik olmayan riskler ve baskılar altında faaliyetlerini sürdürmeye çalışırlar. Bankaların güçlü sermaye yapısına sahip olması ekonominin tüm birimleri açısından büyük önem arz etmektedir (Aydın, 2019:1180).

Ticari bankalar mevduat toplar, kredi verir, yurtiçi ve yurtdışından fon sağlarlar. Kamu ve özel kesime bankacılık hizmeti verirler. Bununla birlikte ülkede uygulanan ekonomik politikalarda önemli görevler üstlenirler. Dünyada bankacılık sisteminden en büyük payı ticari bankalar almaktadır. Her işletmede olduğu gibi, ticari bankalarda amaç sürdürülebilir kar maksimizasyonunu sağlamaktır. Bankanın karlılığının yanı sıra, bankanın piyasa değerini, dolayısıyla paydaşlarının mal varlıklarını maksimum düzeye çıkarmak temel amaç olmalıdır.

Bankalar giderlerini karşılayabilmek, paydaşlarına kar payı dağıtabilmek, mevduat sahiplerine faiz ödeyebilmek ve varlıklarını sürdürebilmek için kar elde etmek zorundadırlar (Reis, Kılıç ve Buğan, 2016:22).

1.3.1.4. Ticari Bankaların Önemi

Ticari bankaların önemli görevi para politikasının etkinliğini arttırmaktır. Bir ülkede etkili para politikasından söz edebilmek için gelişmiş bankacılık sisteminin varlığına gerek duyulur. Merkez bankalarının para politikasını etkili uygulayabilmesi için o ülkede gelişmiş bir ticari bankacılık sistemi olmalıdır. Ayrıca

ticari bankalar izlemiş oldukları kredi politikalarıyla da ekonomideki servet ve gelir dağılımını etkileyebilmektedirler (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 45).

1.3.1.5. Ticari Bankacılığın Temel Fonksiyonları

Ticari bankalar fon sağlama fonksiyonları nedeniyle önemli bir rol üstlenirler. Fon fazlası olan tasarruf sahiplerinin birikimlerinin ekonomiye aktarılmasına aracılık ederek ülkelerin ekonomik gelişimlerine katkı sağlamaktadırlar (Kahveci, Ekşi ve Kaya, 2016: 447). Ticari bankaların en önemli fonksiyonu, halktan topladığı fon fazlasını ilgililerine kredi şeklinde kullandırmalarıdır (Kırcalı, 2016:3).

1.3.1.5.1. Fon Sağlama Fonksiyonu

Ticari bankalarda fonlar ikiye ayrılır. Bunlar özkaynaklar ve yabancı kaynaklardır. Yabancı kaynaklar üçüncü kişilerden borçlanmak suretiyle sağlanan kaynakları ifade ederlerken, özkaynaklar bankanın kendi bünyesinden sağladıkları kaynakları ifade ederler. Özkaynakların en önemli kalemi hissedarlar tarafından bankaya konulan sermayedir. Özkaynaklar sermaye, yedek akçeler ve devreden karlardan oluşurlar. Yedek akçe bankaların finansal yapılarını güçlendirmek, bankaların gelişimlerini, sürekliliklerini, hissedarların ve alacaklıların haklarının korunmalarını sağlamak için elde edilen karların dağıtılmayarak bankalarda bırakılan kısımlarıdır. Mevduat, banka bonoları, tahvil, merkez bankası kredileri gibi yabancı kaynaklar ise ticari bankaların fon kaynaklarının büyük bir kısmını oluştururlar. En önemli yabancı fon kaynaklarından biri olan mevduatlar, bankaların fon fazlası olan kişilerden topladıkları paralar olarak ifade edilirler. Ayrıca bankaların diğer bir fon temin edebilme yöntemi de tahvil ihraç etmektir. Bunun yanında merkez bankalarının bankalara kısa vadeli fon gereksinimlerini karşılamak için açtığı reeskont kredileri de ticari bankalar için yabancı fon kaynağıdır (Akdiş, 2006: 86).

1.3.1.5.2. Fon Kullanma Fonksiyonu

Ticari bankalar fonları; kredi kullandırmak, menkul kıymet alımı yapmak, gerekli hizmet binaları ve araçlar gibi sabit varlıklara yatırım yapmak ve çeşitli

alanlardaki işletmelere iştirak etmek için toplarlar. Bunun için belirli bir maliyete katlanırlar ve karşılığında gelir elde ederler (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 46).

1.3.1.5.3. Fon Aktarma Fonksiyonu

Bankaların en temel fonksiyonu, ekonomide fon ihtiyacı olan kurum ve kişilerle fon fazlasına sahip kurum ve kişiler arasında bağlantı rolü üstlenmektir. Komisyon ve faiz gelirleri bankaların bu rolleri karşılığında elde ettikleri faydalarıdır. Bankalar fon aktarımı yaparken kaynağın verimli kullanıldığı ve geri dönüşünde sıkıntı oluşmayacak alanları, kişi ve kurumları bulup tespit etmeye çalışır ve ilişkilerini bu kişilerle devam ettirirler. Risk yönetimi nedeni ile kaynak dağılımının en yüksek verimi sağlayacak şekilde gerçekleştirilmesi ekonomi üzerinde de olumlu etki yaratacaktır. Aynı olmayan vadelerdeki ve büyüklüklerdeki ihtiyaçlar yine aynı olmayan vadelerdeki ve büyüklükteki fazlalıklarla giderilerek ihtiyaç sahibi kurum ve kişilerin talepleri karşılanmış olur (Yazıcı, 2016:41).

1.3.1.5.4. Kaynaklara Akıcılık Sağlamak

Bankalar aynı olmayan vadelerdeki ve büyüklüklerdeki ihtiyaçları yine aynı olmayan vadelerdeki ve büyüklükteki fazlalıklarla gidererek ihtiyaç sahibi kurum ve kişilerin taleplerini karşılamış olurlar. Böyle yaparak sağladıkları fonların vadelerini değiştirirler ve ihtiyacı halinde fon bulabileceğinden emin olan yatırımcıların daha büyük yatırım kararları almalarına yardımcı olurlar. Kısacası bankalar tasarruf fazlası olan kişi ve kuruluşlardan tasarruf noksanı olan kişi ve kuruluşlara kaynak aktarmak yoluyla, tasarruflara akıcılık sağlarlar. Bunun sonucunda yeni yatırımlar için olanaklar sağlanırken tasarruf sahipleri de birikimlerinin boş durmasını engellemiş olurlar (Duran, 2016: 11).

1.3.1.5.5. Kısa Süreli Fonları, Büyük Ölçekli Uzun Süreli Fonlar Haline Dönüştürme

Firmalar yatırım yaparlarken geleceği görmek konusunda etkili planlama yapamazlar. Uzun vadede ne gibi risklerin kendilerini beklediğini bilemezler.

Olağandışı durumların ve risklerin giderilebilmesi için krediye ihtiyaç duyarlar. İhtiyaç duydukları kredilerin uzun vadeli ve sürekli olması yatırım yapan firmalar için önem arz etmektedir. İşletmelerin büyük ölçekli yatırım yapabilmek için ihtiyaç duydukları uzun vadeli kredileri kendilerine bankalar sağlarlar. Bu krediler ekonominin gelişmesi içinde önemlidir. Bankalar şahıslar açısından kısa süreli ve küçük fonları toplayıp, bunları işletmelere uzun vadeli kredi şeklinde kullandırarak yatırımların finansmanı için olanak sağlarlar. Ekonominin canlanması ve istikrarı açısından kısa süreli fonların büyük ölçekli uzun süreli fonlara dönüştürülmesi bankaların en önemli fonksiyonlarından biridir (Gülhan, 2009:10).

1.3.1.5.6. Kaynak Kullanımını İyileştirme

Bankalar toplanan fonlarını öncelikle karı yüksek olan, verimli, toplumsal ve kültürel fayda sağlayan sektörlere aktarırlar. Böylelikle ekonomideki kaynak kullanımını etkilerler ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunurlar. Bankalar, kredi kullandırırlarken riski en aza indirmek için en karlı projelere kaynak aktararak kaynakların iyi kullanılmasını sağlarlar ve ekonomik gelişmeyi hızlandırırlar (Duran, 2016: 14).

Tasarruf sahipleri ellerindeki kaynakları bankalara yatırarak belli oranda faiz geliri elde eder ve tasarruflarını güven altında saklarlar. Bankalar bu fonksiyonları sayesinde ekonomide yastık altı tabir edilen atıl kalmış fonları sisteme çekerek bu fonları hareketlendirmiş olurlar (Gülhan, 2009:8).

1.3.1.5.8. Para Politikasının Etkinliğini Artırma

Eğer bir ülkede gelişmiş bir bankacılık sistemi varsa para politikası etkinliği arttırılabilir. Bunun nedeni merkez bankasının para politikasına ait araçlarını iyi gelişmiş bir bankacılık sistemi olduğu zaman daha iyi sonuç alacak şekilde uygulayabilmesinden kaynaklanmaktadır (Gülhan, 2009:8).

1.3.1.5.9. Kaydi Para Oluşturma Fonksiyonu

Banka sistemi içerisinde kaydi para oluşturmak, ticari bankaların en önemli fonksiyonlarından biridir. Kaydi para; mevduat olarak bankaya yatırılan tutarın kanuni karşılık miktarı düşüldükten sonra yeniden ihtiyaç sahiplerine kredi olarak verilmesidir. Kaydi para; çek vasıtasıyla mevduatın bir hesaptan diğer hesaba devredilmesi yoluyla tedavül eder (Tolon, 2004: 2). Ticari bankalarda vadesiz mevduat açılması özellikle gelişmiş ülkelerde görülür. Bunun nedeni müşterilerin paralarını güvence altına alma ve ödemelerinde kolaylık sağlama isteğidir. Müşteriler paralarının koruma sorumluluğunu üstlenmek ve ödemelerini rahat bir şekilde gerçekleştirebilmek için vadeli ve vadesiz mevduat hesapları açarlar. Vadesiz mevduatın bankalarda ödeme aracı olarak kullanılması müşterinin bankadan çek karnesi alması ve ödemelerini çek ile yapması sayesinde olur. Böylelikle mevduat sahipleri nakdi para olmadan satın alma gücü elde etmiş olurlar. Bundan ötürü kaydi para ya da banka parası denilen kavram aslında vadeli ve vadesiz mevduat hesaplarının kendisidir (Güneş ve Çoban, 2019: 66).

Bankaya para yatırılması zorunluluğu olmadan da kaydi paranın oluşturulabilir. Bu durum aşağıdaki durumlardaki gibi gerçekleşmektedir;

- Müşterilerin bankalardan kredi kullanması ve bu tutarların ya hesapta bırakılması yada çekilmesi
- Bankaların müşterilerine kredi kartı tanımlayarak kullanımlarına sunmalarıdır.

1.3.1.5.10. Ulusal ve Uluslararası Ticareti Geliştirmek

Ödemelerin güvenilirliği ulusal ve uluslararası piyasalarda en büyük sorunların başında gelmektedir. Birbirlerini çok iyi tanımayan firmalar karşılıklı bir güvensizlik içindedirler ve birbirleri için risk oluştururlar. İhracatçı firma sattığı malların tutarını almak isterken, ithalatçı firma ise sözleşmede saptanan mal ve hizmetleri zamanında almak istemektedir. İşte bankalar, ihracatçıya ithalatçı adına ödemeyi yapacağı, ithalatçıya da ihracatçının istenen nitelikte malı kendisine

göndereceği garantisini vererek ulusal ve uluslararası ticaretin gelişmesine katkıda bulunurlar (Duran, 2016: 13).

1.3.1.5.11. Gelir ve Servet Dağılımını Etkilemek

Gelir dağılımında adalet, milli gelirden üretim faaliyetlerine katılan unsurların dengeli ve adil pay almalarıdır. Ekonomilerdeki gelir ve servet dağılımları bankaların izledikleri kredilendirme politikasından doğrudan etkilenebilmektedir. Bankalar kullandırdıkları kredilerle belirli bir coğrafi bölgeyi veya gelir grubunu sahip olduğu enstrümanlar aracılığıyla olumlu etkileyebilmektedir (Duran, 2016: 14).

1.3.1.5.12. Finansal Danışmanlık

Kişiler tasarruflarını bir anlaşma ile belli bir dönem için bankaya teslim ederler. Bankalar kişilerin finansal varlıklarının yönetiminde aracılık, danışmanlık hizmeti sağlarlar. Bu hizmetlerini istihdam ettikleri uzmanlar ve portföy yönetim temsilcileri vasıtasıyla yerine getirirler. Müşterilerinin istedikleri menkul kıymetleri onların hesabına alıp satarlar, hangi vadelerde yatırım yapılacağı konusunda müşterilerine danışmanlık hizmeti sunarlar (Gülhan, 2009:10).

1.3.1.5.13. Hizmet Fonksiyonu

Bankalar sahip oldukları geniş organizasyon, ticari ve mali konulardaki uzmanlıkları sayesinde müşterilerine çeşitli hizmetler sunabilmektedirler. Hizmetler bankacılık sistemindeki gelişmeye bağlı olarak ülkeler arası farklılık göstermektedir. Hizmetlerin birincil gayesi mevduatın sürekli artışını sağlamak içindir. Bankaların pasifinde yer alan mevduat artışı aktifindeki kredilerinde artmasına olanak sağlar ve bilançoda aktif pasif dengesi sağlanmış olur. Bankalar, müşteriler tarafından kendilerinin tercih edilmesini istedikleri için yapmış oldukları bütün hizmetleri güncellemek ve iyileştirmek zorundadırlar. Bankaların sunduğu hizmetler müşteri bazında, bireysel ve kurumsal olarak ikiye ayrılabilir. Kredi, mevduat, döviz alım satımı gibi bazı hizmetler hem kurumlar hem de bireylere hitap ederler. Yatırım kredisi, akreditif, teminat mektubu gibi bazı ürünler sadece kurumların ihtiyaçlarını

karşılamaya yöneliktir. Kredi kartı ve konut kredisi gibi bazı ürünler de doğrudan bireylere pazarlanmaktadır.

Ticari bankalar, vadeli ve vadesiz mevduat toplama ile bunları kredi olarak dağıtmanın yanı sıra, müşterilerine birtakım hizmetler de sunmaktadır. Ticari bankaların sağladığı başlıca hizmetleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Eldeki paranın muhafaza edilebileceği güvenli bir yer sağlamak
- Ticari senetleri iskonto veya tahsil etmek
- Çek ve akreditif işlemlerini yapmak
- Leasing, factoring işlemlerini yapmak
- Kambiyo işlemleri yapmak
- Havale EFT gibi para transferi işlemlerini yapmak
- Müşteriler adına menkul kıymet alım satımı yapmak
- Döviz ve efektif alım satım işlemleri yapmak
- İthalat ihracat işlemlerine aracılık etmek
- Yurt dışı firma istihbaratı
- Kiralık kasa hizmeti vermek
- Kefalet ve teminat mektubu vermek
- Müşterilere kredi ve finansal konularda danışmanlık yapmak
- İş adamlarına banka referans mektubu vermek
- Elektrik su doğalgaz vb. işlemlerin tahsil ve tediyesini yapmak

- Bağ-Kur, SSK primi ve vergi tahsil tediye işlemlerini yapmaktır (Takan ve Boyacıoğlu, 2011: 48).

1.3.1.6. Ticari Bankalarda Fon Kaynakları ve Kullanım Alanları

Bankalar yapmış oldukları faaliyetler neticesinde kar elde ederler ve bu karı elde etmek için topladıkları mevduat ve fonları çeşitli alanlarda kullanırlar. Ticari bankaların elde ettikleri gelirler fon kaynakları, bu gelirleri kullandıkları alanlar ise fon kullanımlarıdır.

1.3.1.6.1. Ticari Bankaların Fon Kaynakları

Genelleme yapmak gerekirse ticari bankalar özkaynaklar ve yabancı kaynaklardan fon sağlarlar. Özkaynaklar işletmelerin kendi bünyesinden koyduğu kaynakları, yabancı kaynaklarda borçlanma yoluyla sağlanan kaynakları ifade etmektedir.

1.3.1.6.1.1. Özkaynaklar

Özkaynaklar üç gruba ayrılır: ödenmiş sermaye, yedek akçeler ve dağıtılmayan kârlardan oluşur. Özkaynakların en önemli ve en temel kalemi ödenmiş sermayedir. Bir ticaret faaliyetinin yapılabilmesi için gereken para ya da paraya çevrilebilecek malların tümüne sermaye denir. Sermayenin ticari bankalardaki fonksiyonları şunlardır: Bankanın kuruluşunu sağlaması, iş hacmini belirlemesi, kâr dağıtımını belirlemesi, zararları kapatması ve güvence sağlaması sermayenin ticari bankalardaki fonksiyonlarıdır.

Özkaynakların diğer yardımcı kalemleri yedek akçeler ve dağıtılmayan kârlardır. İşletmelerin yıllık net kârları üzerinden belli bir oranda ayırarak ortaklara dağıtmayıp işletmede yedek sermaye olarak tuttukları paraya yedek akçe denir. Yedek akçe kendi içinde ikiye ayrılır;

1) Kanuni Yedek Akçe

2) İsteğe Bağlı Yedek Akçe

Bir anonim şirketin hissedarlarına dağıtılmayıp işletmede alıkonan gelirleri ise dağıtılmayan karlardır.

Dağıtılmayan kar = Vergi sonrası kazanç – Dağıtılan temettü geliridir.

1.3.1.6.1.2. Yabancı Kaynaklar

Yabancı kaynaklar neredeyse ticari bankaların fon kaynaklarının tamamını oluşturur. Bankaların yabancı kaynak yoluyla fon sağlamak için uyguladıkları işlemlere angajman adı verilir. Angajman yöntemiyle fon sağlama altı şekilde olmaktadır

1. Mevduat kabulü,
2. Tahvil ihracı,
3. Merkez Bankası kredileri,
4. Eurobond Borçlanmalar
5. Repo ve Ters Repo
6. Sendikasyon Kredileri

1.3.1.6.1.3. Mevduat Kabulü

Mevduat; ticari bankaların kaynakları içerisinde kuşkusuz en büyük yeri mevduatlar oluşturmaktadır. Mevduat istenildiği zaman ya da belli bir vade sonunda geri alınmak üzere bankalara yatırılan para anlaşılmalıdır. Mevduat banka açısından bir borçlanma işlemidir. Parasını bankaya yatıran kimse bankaya kredi vermektedir (Güler ,2014:37).

Kişi yada kurumların bankalara para yatırmalarının başlıca iki nedeni vardır:

a) Gelir elde etmek

b) Güvenli bir biçimde saklamak

Yabancı kaynaklar içerisinde çok önemli bir yere sahip olan mevduatlar birçok sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

1- Mevduat sahibi açısından

- Tasarruf mevduatı
- Resmi kuruluşlar mevduatı
- Ticari kuruluşlar mevduatı
- Bankalar arası mevduat
- Diğer kuruluşların mevduatları

2- Vade yapısına göre mevduatlar

- Vadeli mevduatlar
- Vadesiz mevduatlar
- İhbarlı mevduatlar
- Birikimli mevduatlar

1.3.1.6.1.4. Tahvil İhracı

Bankaların açtıkları uzun vadeli kredileri mevduat ve öz sermayeleri ile karşılamaları mümkün olmadığından genellikle yatırım ve kalkınma bankaları tahvil ihraç ederler. Özellikle sermaye piyasanın geliştiği ülkelerde yatırım ve kalkınma bankalarının uzun vadeli kredilerini tahvil ihracı suretiyle temin ettikleri fonlarla karşıladıkları görülmektedir.

1.3.1.6.1.5. Merkez Bankası Kredileri

Bir ülkedeki iktisadi faaliyet artış gösterdiği zaman, krediye olan ihtiyaçta artar. Bankaların kaynakları sınırlı olduğundan, kredi ihtiyacını zaman zaman karşılayamaz. Bankalar nakit sıkıntısına düştükleri zaman merkez bankalarına müracaat ederler. Merkez Bankasının reeskont ve avans şeklinde kullandırdığı kısa vadeli krediler de ticari bankaların diğer fon kaynağı kalemlerinden birisidir (Bağcı, 2013:29). Nakit sıkıntısına düştüklerinde veya kredi taleplerini karşılayamadıkları zaman, reeskont mekanizmasına başvurarak, merkez bankasından geçici yolla gerekli kaynağı temin edebilirler. Bu kaynağı temin edebilmek için merkez bankasından reeskont ve avans şeklinde kredi çekerler. Vadesi bir gün ve birkaç hafta olan bu

kaynağın maliyeti reeskont oranlarıdır. Merkez bankası kredisi başlıca üç şekilde sağlanabilir. Bunlar;

- İskonto edilmiş senetlerin reeskontu,
- Senetler karşılığı kredi,
- Tahvil ve kıymetli maden rehni karşılığında avanslardır (Güler ,2014:37).

1.3.1.6.1.6. Eurobond Borçlanmalar

Devlet tahvillerinin ortak ihtacı kavramı ilk olarak 1990'ların sonlarında Giovannini grubunun euro bölgesi devlet borcu ihracını koordine etmek için bir dizi olası seçeneği sunan bir rapor yayınladığı zaman tartışıldı. Eurobondların piyasaya sürülmesi için ilk teklif 2005 yılında Wim Boonstra tarafından yapıldı (Holoubek, 2014:10). Kısa vadeli fona ihtiyaç duyan bir ulusal banka, bu gereksinimini ülke dışından herhangi bir banka veya kurumdan veya Eurobond piyasalardan karşılaması halinde eurobond borçlanmış olacaktır. Eurobond, belirli bir ülkenin para biriminden ihraç edilen ancak o ülke dışındaki piyasalarda işlem gören uzun vadeli borçlanma araçlarıdır. Kredi sendikasyonu veya yüklenici grup aracılığı ile euro tahviller ihraç edilmektedir (Akkaya, 2018:222).

1.3.1.6.1.7. Repo ve Ters Repo

Satıcının varlıkları yakın bir gelecekte (genellikle ertesi gün) alıcıdan geri alması için eşzamanlı bir anlaşma ile likit varlıkların satışını içeren repo, özünde kısa vadeli bir kredidir. Repo piyasası, düşük borçlanma faiz oranları ve bankaların ihtiyaçlarına uygun esnek vadeler sunabilmesi nedeniyle bankalar için birincil finansman kaynağıdır. Genellikle türev ticaretini finanse etmek için kullanılan repo borçlanmaları, bankaları fonlama piyasası bozulmalarına karşı daha savunmasız hale getirir ve piyasa riski, karşı taraf riski, teminat riski, likidite riski ve operasyonel risk gibi alanlarda banka riskini arttırır (Fargher, Hou ve Zhang, 2019:150). Bankalar birkaç günlük fona ihtiyaç duydukları zaman repoya fon kaynağı olarak müracaat ederler. Bankalar ellerindeki hazine bonolarını devlet tahvillerine banka bonosu ve

banka garantili bonolarını ihraç edilen menkul kıymetlerini yatırımcılara çok kısa bir süre sonra geri almak kaydıyla satarak kaynak ihtiyaçlarını karşılarlar.

Ters repo, geri satım vaadiyle yapılan menkul kıymet alımlarıdır. Banka, elinde kaynak fazlası olduğunda veya daha iyi koşullar ile repo yapma fırsatı yakaladığında elinde kağıt bulunan müşterileri ile anlaşarak ters repo işlemi yapabilir. Yapılan anlaşma ile banka işlem gününde parayı öderken kağıtları teslim alır (veya müşteri emanetinden çıkış yapar) ve kağıtların portföyüne girişini yaparken, vadede kağıtları teslim ederken faizi ile birlikte parasını geri alır. Çok sık başvurulmayan bu işlem aslında bir tür menkul değer karşılığı kredi olarak yorumlanabilir (Coşkun, 2012:62).

1.3.1.6.1.8. Sendikasyon Kredileri

Uluslararası şirketlerin sürekli olarak büyümesi ve fon talep etmesi karşısında sadece bir bankanın veya bir finans kuruluşunun kredisi yeterli gelmemeye başlamıştır. Uluslararası şirketler risklerini uzun vadeye yaymak istemekle beraber yatırımcılarda fon fazlalarını uluslararası piyasalarda değerlendirerek yüksek getiri elde etmek istemektedirler. Bununla beraber yüksek miktarlardaki krediler ve uzun vadeler bir finans kuruluşu için fazla risk oluşturmaktadır. Ekonomilerin talep ettikleri kaynağın temin edilmesinde ve riskin üstlenilmesinde yaşanan zorluklar nedeniyle tek bir kuruluş yerine iki veya fazla kuruluş tarafından oluşturulan konsorsiyumlar aracılığıyla kredi talepleri gerçekleştirilebilmektedir.

Sendikasyon kredileri üçlü bir oyun niteliği taşımaktadır ve kredi sendikasyonunda lider, düzenleyici ve borçlunun yanı sıra katılımcı kreditörlerde önemli bir rol oynamaktadır (Mi ve Han, 2020:2). Bu yapı tarafından finansman ihtiyacı olan kurumlara verilen ve belirli özellikler içeren krediler ise sendikasyon kredisi olarak adlandırılır. Bu krediler bankalara kuralları önceden belirlenmiş, düzenli bir yapı içerisinde bir araya gelerek tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri büyüklükteki bir kredi satış işlemini gerçekleştirebilme imkânı sağlar (Pişkin, 2016:115).

Sendikasyon kredileri iki özelliğiyle farklı kredi tiplerinden ayrışmaktadır. Bu özelliklerden birincisi bu kredilerde birden fazla kredi açıcının (kreditörün) bulunmasıdır. İkinci özellikse, ayrılabilen bir yükümlülükle birlikte tüm bedelin kendiyle alakalı olan kısmının ödenmesinin garanti edilmesidir. Bu sayede bu kredi tipinde, kredi açıcıların yalnızca belli bir meblağının belirlenen oranına kadar sorumluluk yüklenmeleri söz konusu olmaktadır. Bunun dışında sendikasyon katılımcıları arasında sorumluluklarını yerine getirmeyenler bulunmaktaysa sorumluluklarını yerine getirenler yasal açıdan sorumlu olmamaktadırlar (Şahin ve Baş, 2018:107).

1.3.1.6.2. Ticari Bankaların Fon Kullanımları

Bankaların belirli bir alanda kullandırabileceği fonlara plasman ismi verilmektedir. Bankalar elde ettikleri fonları işletmelere borç olarak vererek ekonomiye canlılık kazandırırlar.

Ticari bankaların fon kullanım alanları;

a. krediler,

b. yatırım fonları,

c. menkul değer plasmanları,

d. iştirakler ve gayrimenkul alımlarıdır.

Bankaların fon kullanma alanlarından en yaygını kredilerdir. Kredi bankaların yapacakları araştırmalar sonucunda bireylere ya da firmalara kendi kuralları ve mevzuat çerçevesinde sunmuş oldukları nakit para, teminat ya da kefalet vermek gibi haklardır.

Bankacılık sektöründe fonlar genellikle pahalı kullandırılır. Bunun nedenleri şunlardır;

- Bankaların işletme giderlerinin fazlalığı,

- Problemli krediler,
- Kamu açıklarını finanse etmek,
- Aşırı vergi kesintileri,
- Düşük verimlilik,
- Getirisi olmayan aktiflerin fazlalığı,
- Mevduatlar üzerinden ayrılan kanunî karşılıklardır (Bağcı, 2013: 31).

1.3.2. Katılım Bankaları

Katılım bankaları tasarruf sahiplerinden topladıkları ve uluslararası piyasalardan temin ettikleri fonları, faizsiz finansman ilkeleri doğrultusunda doğrudan reel ekonomiye enjekte eden ve elde edilen kâr veya zararı tasarruf sahipleri ile paylaşan kuruluşlardır. Kâr-zarar ve risk paylaşımı ilkesinin temel olduğu bu bankalarda faizsiz esasa göre bankacılık faaliyeti yapılır ve günümüzde en hızlı büyüyen sektörlerden biri durumundadır. Katılım bankaları üretimi, yatırımı, istihdamı, ihracatı fonlayan kuruluşlardır (Kalav, 2014:33).

1.3.2.1. Tarihi Gelişim

Son altmış yıldır müslümanların faizden uzak durma ve İslami ilkeler ile tutarlı finansal işlemleri uygulama arzusu, islami finansal sistemin modern bir versiyonunun geliştirilmesine olan ilginin canlanmasına sebebiyet vermiştir (Abedifar, Ebrahim, Molyneux, Tarazi, 2015:638). Fon arz edenlerle talep edenler, finansal aracılar, finansal araçlar ve yasal düzenlemeler gibi temel unsurlar finansal sistemin ana çatısını oluşturmaktadır (Ece, 2011:2).

Katılım bankacılığının tarihsel sürecini incelersek modern anlamda katılım bankacılığı ihtiyacı 20. yy. da petrol fiyatlarının ani artışı, islam ülkelerinde başlayan sanayileşme hareketleri ve müslümanların dünya nüfusundaki artışı ile ortaya çıkmıştır (Mansour, Jedidia, Jihed, 2015: 52).

Sanayileşme öncesinde bireysel olarak kişilerin tasarrufları ticaret sahiplerinin ellerinde kar – zarar ortaklığı esasına göre değerlendirilmekteydi. Sanayileşme ile birlikte büyük yatırım projelerinin finansmanı için bu kişisel tasarrufları bir araya getirebilecek faizsiz bir bankaya ihtiyaç duyulmuştur. M.Ö 600-465 yılları arasında Fırat kıyısında yaşayan ‘‘**Egibi**’’ ve ‘‘**Marushu**’’ aileleri yoğun olarak faizsiz kredi vermekteydiler (Yeşilyaprak, 2012: 9). Günümüzde uygulanan şekliyle paranın kirası olarak adlandırılan faizin ortaya çıkışı milattan önceki çağlara dayanmaktadır. Faizin doğuşu ile birlikte dinler ve ahlak sistemleri tarafından meşruluğu tartışılmış özellikle semavi dinler tarafından riske ortak olmadan ve çalışmadan kazanmanın uygun olarak görülmemesi nedeniyle yasaklanmıştır. Bu yasaklamalara rağmen çeşitli devirlerde azalıp çoğalarak faiz alışverişi devam etmiş 14. yy. dan itibaren faiz sözleşmeleri organize kurumlar ve aileler tarafından yapılmaya başlanmış 18. ve 20. yy. arasında köklü modern bankacılık bütün dünyada yerleşmeye başlamıştır. Mevduat sahipleri, bankalardan mevduatlarını islami kurallara göre yönetmelerini ve batı fon yönetimine paralel finansal ürünler geliştirmelerini bekliyorlardı. Katılım bankalarının islamın yasalarına uyarak ve aynı zamanda geleneksel bankalarla karşılaştırılabilir bir hizmet sunarak hareket etmesi, müslüman müşterilerin, geleneksel bankaların verebileceğinden daha düşük getirileri kabul etmeye istekli olmalarına yardımcı oldu (Khorshid, 2004:123). Bu düşünceler ilk olarak 1960 ve daha sonraki yıllarda faizsiz bankacılığın babası olarak değerlendirilen Ahmet En Neccar’ın önderliğinde Mısır’da kurulan ve faiz yerine kar ve zarara katılma-mudaraba yöntemini uygulayan tasarruf sandıkları ile hayata geçirilmiştir (Battal, 1989: 3). İlk tasarruf sandıklarının ismi ise Mit Ghamrdır.

Aynı yıl içinde Malezyada da Hacılar Tasarruf Şirketi olarak bilinen İslami esaslara uyumlu fon kurulmuştur. Katılım bankaları asıl patlamasını 21. yy. da ardı ardına kurulan katılım bankaları sayesinde yaşamıştır (Masood ve Bellalah, 2013: 2). 2016 yılında ise katılım bankacılığının bir finansal sisteme başarıyla entegre olduğu ülkelerin sayısı 50'yi aşmıştır. Bu ülkeler arasında, Pakistan ve İran ön plana çıkmıştır. Bunun nedeni, katılım bankacılığı dışında izin verilen bankacılık sektörlerinin bulunmamasıdır (Alebraheem, 2018:2).

Atıl olan kaynakların finans sistemine kazandırılması ve finansman kaynaklarının çeşitliliği, islami usullere göre faaliyet gösteren kurumlar için oldukça önemlidir. Ülke ekonomisi için önemli katkıları olan katılım bankaları finansal sisteme dahil olmayan fonları sisteme kazandırır. Katılım bankalarının ülke ekonomisi için sağladığı diğer katkılar; tasarruf sahiplerine gelir oluşturması, ülkede yaşayan nüfusun gelir eşitsizlerinin giderilmesine yardımcı olması, reel sektörün finanse edilerek desteklenmesi ve bu sayede istihdamın artmasına katkı sağlaması, kayıt dışı faaliyetlerin kayıt altına alınarak azaltılmasıdır (Önal ve Mat, 2017:88).

Modern ve kurumsal anlamda ilk faizsiz banka girişimine yetmişli yıllarda ortaya atılan bir fikirle 7 Aralık 1973 tarihinde İslam Kalkınma Bankası'nın kurulması öncülük etmiştir. Kuruluşun ardından 1975 yılında Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde faaliyete geçmiştir (Tuncay, 2018: 161).

Katılım bankacılığın yeni pazarlara açılmasına ülke ekonomilerinde meydana gelen ekonomik krizler ve katılım bankacılığın yaygın olarak tercih edildiği Ortadoğu ülkelerinde meydana gelen ekonomik türbülanslar engel olamamıştır. Faizsiz bankacılık sistemindeki bu gelişmenin İslami bankaların sunmuş olduğu finansal ürünlerin farklı niteliklere sahip olmasından kaynaklandığı ve faizsiz bankacılığın ekonomiye önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Faizsiz bankacılığın dünya çapında özellikle son dönemde hızlı şekilde büyüme ve gelişme göstermesi geleneksel ticari bankaların dikkatini çekmiştir. Bu ilgiden kaynaklı olarak uluslararası piyasalarda ciddi işlem hacimlerine sahip bulunan Citibank, HSBC ve Standard Chartered gibi ticari bankaların faizsiz bankacılık sektörüne de dahil oldukları görülmüştür (Çiftci ve Fidanlı, 2018:478).

Günümüzde İslami bankacılık ve finans beş şekilde kendini göstermektedir:

1. Bankalar ve finansal kuruluşlar, katılım bankacılığı sisteminin tanıtımının aktif devlet desteği aldığı ülkelerde faaliyet göstermektedir;

2. Katılım bankaları ve finansal kurumlar, geleneksel (Batı) kurumlarla rekabet eden özel şirketlerde faaliyet göstermektedir;

3. Katılım Bankacılığı, geleneksel ticari bankalar, geleneksel katılım bankaları ve banka dışı finansal kuruluşlar tarafından uygulanır;

4. Çok uluslu finansal kuruluşlar (Cidde'deki İslam Kalkınma Bankası gibi) islami esas ilkelerine göre hareket ederler;

5. İslami sermaye piyasası araçları (yatırım fonları, Sukuk) ve sigortacılık (Takaful) daha da önem kazanmaktadır; örneğin, Sukuk ihracı kısmen Londra'daki Olimpiyat Köyü ve 'Shard''ın inşaatını finanse etmektedir (Abedifar, Ebrahim, Molyneux, Tarazi, 2015:639).

1.3.2.2. Katılım Bankacılığı Tanımı

Katılım bankaları hukuki yapı olarak anonim şirket statüsünde kurulurlar ve ticari amaçlara uygun her türlü bankacılık işlemlerini yapabilirler. Katılım bankalarının faaliyetleri tamamen kar-zarar ortaklığına ve ticari kazanca dayanmaktadır.

Katılım bankaları finans sektöründe faaliyet gösteren, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları faizsiz finansman ilkeleri çerçevesinde ticaret ve sanayide değerlendirerek reel ekonomiyi finanse eden, bankacılık hizmetleri veren, elde edilen kar veya zararı tasarruf sahipleri ile paylaşan kuruluşlardır şeklinde tanımlanabilir (Parlakkaya ve Çürük, 2011:397).

1.3.2.3. Katılım Bankacılığının Prensipleri ve Temel Özellikleri

Katılım bankaları İslam'ın ekonomi prensiplerine göre faizsiz finansal aracılık fonksiyonu icra ederler (Dinç, 2017:69). Katılım Bankacılığında kar ve zarar ortaklığı prensibi vardır ve bu prensibe göre hiçbir risk almadan, kar paylaşımı yapılmaz. Kazanç, yalnızca ekonomik bir girişime katılarak ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunarak meşrulaştırılır (Masood ve Bellalah, 2013: 22).

Katılım bankacılığı prensipleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.;

- Bu sistemde mutlak risk olduğundan dolayı toplanan fonlar ticari alanlarda ve verimli olarak kullanılmalıdır. Faizin haram ticaretin helal olması katılım bankalarını müşterileriyle birlikte ticari nitelikli iş yapmaya yöneltmektedir.

- Toplanan fonların çok büyük bir kısmı sosyal verimliliği olan işletmeleri finanse etmektedir.

- Sermayeyi ödünç veren kişiler finansal riske girmiş olurlar. Sermayeyi işleten yönetici ya da acenta riski üstlenmezler.

- Sermaye ile ilişkilidir. Sermayenin getirisi olan kar unsurunun oranı önceden bellidir ancak tutarı belirsizdir.

- Yatırımlar; çevre dostu, sadaka verici, toplum iştirakini sağlayıcı, insani değerlere saygılı olmalı, silahlanma, porno, alkol ve kumarı dışlayan yatırımlar olmalıdır (Özulucan ve Özdemir, 2010:8).

- Faiz yasak olduğundan dolayı her türlü bankacılık işlemleri faizsiz yapılır ve ortaklık esasına göre çalışılır. Faizsiz bankalar projeye odaklandığından teminat esnek olabilmektedir.

- Sözleşmeye bağlılık esastır ve sözleşmeler açık ve anlaşılır hükümler içerir ayrıca bu sözleşmeler tek taraflı olarak sonradan değiştirilemez.

- Finansmanda paraya yüklenen tek fonksiyon mal karşılığı ödeme aracı olmasıdır. Para finansman talep eden kişinin eline teslim edilmemekte aksine ortaklık veya peşin yatırım malı alımı karşılığında kullanılmakta yani üretim ekonomisine aktarılmaktadır (Canbaz, 2014:194).

1.3.2.4. Katılım Bankacılığının Amaçları

Katılım bankacılığının genel amacı İslam'ın kabul ettiği ekonomik prensiplere göre ekonomiyi geliştirmektir. Özellikle faizi benimsemeyen kitlelerin sermaye oluşumuna etkin bir şekilde katılmaları sağlanırken, bu oluşumun sağlanması içinde gerekli ortamın hazırlanması gerekmektedir.

- Finansal sisteme girmeyen fonları sisteme kazandırması
- Tasarruf sahibine kazanç sağlaması (atıl kaynakların değerlendirilmesi),
- Gelir dağılımını düzenleyici etkileri,
- Reel sektöre kaynak aktararak ekonominin büyümesine olan katkıları,
- Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması,
- Kurumlar Vergisi, KDV, KKDF ve BSMV ödeyerek kamu maliyesine katkıları,
- Reel sektörün doğrudan fonlanması sebebi ile istihdamın sürekliliği ve artışı ile sosyo-kültürel faaliyetlere katkıları katılım bankacılığının amaçları arasında sayılabilir (Ece, 2011:4).

Mevcut ekonomik sistem içinde katılım bankaları faiz sistemini tamamen gözardı ederek tasarruf sahipleri ile birlikte faizsiz bankacılığı işler hale getirmişlerdir. Katılım bankacılığında ortaklık prensibi benimsenmiştir. Bu sayede reel ekonomi dışında kalan fonlar sanayi ve ticaretin finansmanı için kullanılabilmektedir. Ortaklık prensibi aynı zamanda faizsiz bankacılık esasına dayalı finansman yöntemlerinin kullanılmasına yol açmıştır. Örnek verecek olursak katılım bankaları girişimci ruhuna sahip fakat sermayesi olmayan kişilerin bu özelliklerini reel ekonomiye kazandıracak bir fonksiyonu da yerine getirirler. Ülke ekonomilerinde risk sermayesi sistemini esas alan katılım bankaları çeşitli nedenlerle faiz sisteminden uzak durmayı benimseyen büyük bir tasarrufçu ve müteşebbis kitlesine ait sermaye birikimini ülke ekonomisine kazandırmayı amaç edinmektedirler (Kaya, 2013:75)

1.3.2.5. Kuruluş Gerekçesi ve Görüşler

Dünyada ticari faaliyetlerin, uluslararası rekabetin ve küreselleşmenin artmasıyla birlikte katılım bankacılığına da ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Özellikle son yüzyılda ortaya gelişmeler ile birlikte faizsiz işlem yapmak isteyen kişilerinde

ihtiyaçları da artmaktadır. Bu bağlamda katılım bankacılığına ihtiyaç duyulmasının gerekçelerini dini sebepler ve iktisadi sebepler olarak açıklanmaktadır.

1.3.2.5.1. Dini Sebepler

İslam hukukçuları arasında faizin sınırları ve türleri ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Yine bu hukukçular bankaların mevduata verdiği faizler ve kredi kullandırımı sonucu almış olduğu faizlerin de haram olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Bankalara ihtiyaç duyan insanların inançları doğrultusunda hareket eden kurum ve kuruluşları tercih etmelerine imkan sağlamak din ve vicdan özgürlüğünün sonucu olarak görülmektedir (Battal, 1989: 4).

Faizden uzak duran tasarruf sahipleri inanışları nedeniyle birikimlerini klasik bankacılık anlayışı hizmeti veren bankalara yatırmamaktadırlar. Bu birikimler ekonomiye dahil olmadığı için atıl kalmaktadırlar. Atıl kalan fonların reel ekonomiye kazandırılması ekonomilerin canlanması için önemli rol oynamaktadırlar. Çünkü atıl kalan fonlar nedeniyle sadece kişiler değil ekonomik sistemde olumsuz etkilenmektedir. Dini hassasiyeti olan birikim sahiplerinin tasarruflarının da ekonomik sisteme girmesi için katılım bankacılığı görüşü ortaya çıkmıştır. Böylece bu kişiler dini inançlarına ters düşmeyen ve klasik bankacılık hizmeti gören bankaların alternatifi olan katılım bankalarıyla işlemlerini gerçekleştirebileceklerdir. Çünkü klasik bankaların verdiği aracılık vb. modern bankacılık işlemlerinin birçoğunun faizle ilgisi olmamasına rağmen söz konusu kişiler temel işlemlerinde faizi kullanan bankalara müşteri olmakta isteksizdirler (Avcı, 2017:4).

1.3.2.5.2. İktisadi Sebepler

İslam ülkelerinin petrol kaynaklarından elde ettikleri büyük gelirlerin bu ülkelerin kalkınmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak yerine batı ülkelerine akması İslam ülkelerini çözüm aramaya itmiştir. Ayrıca yeterli sermaye birikimi olmayan ülkelerin çok sayıda olması sermaye fazlası ve sermaye açığı olan İslam ülkeleri arasında yapılacak bir işbirliğinin tüm İslam ülkeleri için olumlu sonuçlar verebileceği görüşü de katılım bankacılığı esaslarını belirleyen kuruluşların

kurulmasında etken olan faktörler arasındadır. Geleneksel bankaların kullandırdığı fonların kısa vadeli olması sonucu ülke ekonomisi geleneksel bankalardan yeterince katkı alamamaktadır. Bu olumsuzluğun giderilmesi amacıyla katılım bankaları tarafından kalkınmaya yönelik yatırım projelerini finanse edecek fonlar verilmektedir.

Dini yasaklılığı nedeniyle tasarruflarını bankalar aracılığı ile değerlendiremeyen insanların bu tasarruflarını altın döviz vb. atıl yatırımlardan ya da atıl nakit durumundan çıkararak ekonomiye aktarmak, ekonomik hayatı canlandıracağı gibi kişilerin ve toplumun maddi refah seviyesini arttıracaktır (Battal, 1989: 5).

1.3.2.6. Katılım Bankacılığının Doğmasının Nedenleri

Katılım bankacılığının doğmasına neden olan durumlardan bazıları aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

- Kişi ve kurumlarca faizin ticaretin her alanından kaldırılmasının istenmesi
- Gelirde adaletli dağılımın sağlanmasına duyulan talep
- İslam toplumunda çalışma hayatı ile inanç arasında oluşan çatışmayı önlemek
- Yeni iş sahaları açarak çalışma ortamını ve istihdamı arttırmak
- Yardımlaşma ile birlikte sevgi ve kardeşliği toplumda yaygın hale getirmek kin ve düşmanlığı kaldırmak
- Zekat müessesesini yaygınlaştırarak toplumda birçok sosyal hastalığa çare bulmak ve yoksulluğu ortadan kaldırmaktır.

Katılım bankacılığı hizmetinin verilmesinde iki sistem söz konusudur.

1. İhtisaslaşmış bankacılık: Sadece kredi ve bankacılık hizmeti veren sistemdir.

2. Model Bankacılık: Modern ve klasik bankacılık hizmeti aynı anda verilir (Yeşilyaprak, 2012: 8).

1.3.2.7. İslami Ekonominin Temel İlkeleri

İslam ekonomisinin temel ilkeleri katılım bankacılığının temel prensiplerine ışık tutar. İslami ekonominin temel ilkeleri İslam'ın temel kaynaklarından, İslam alimlerinin görüş birliği içerisinde verdikleri hükümlerden ve İslam hukukçularının yazdıkları genel ilkeler (kavaid-i külliye) literatüründen tespit edilebilir. Bu ilkeleri bilmenin neticesinde herhangi bir durum karşısında hukuki ve iktisadi meselelere uygulanabilecek standart bir ölçüye sahip olunabilmektedir (Duran, 2016: 66).

1. Başkasının mallarını haksız yolla almamak
2. Ticaretin helal olması
3. Tefeciliğin yasaklanmış olması
4. Aldatmanın yasak olması
5. İsrafın yasak olması
6. Kumarın yasak olması
7. Gararın yasak olması
8. Piyasaya müdahale etmemek gereklidir
9. Servet stoklamanın yasak olması
10. Cimriliğin yasaklanmış olması
11. Hükmün amaca tabi olması

1.3.2.8. Faizin Yasak Olması ve Zararları

Literatürde sistemin merkez prensibi olan ribanın yasaklanması kredilerde ve satışlarda aşırı ve haksız yere sermaye artırımı olarak yorumlanmıştır. Kredi ve

satışlarda vadeye bağlı önceden belirlenmiş belli bir oran karşılığında olumlu sabit bir artış ve çoğalma riba olarak kabul edilir ve yasaklanmıştır. Faiz yasağı çıkarımı önceden belirlenmiş bir faiz oranı ile borç güvenliğinin sağlanmasının yasaklanmasıdır (Askari, Iqbal, Mirakhor, 2009:12). İslami finansta zamanın ekonomik faaliyet ve kararlar üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu kabul etmektedir. Yasal görüş birliğine göre, satış sözleşmesi durumunda, ertelenmiş ödeme için ürünün fiyatını artırma olasılığına izin verilir (Masood ve Bellalah, 2013: 15).

Faizin zararlarını üç başlık altında toplayacak olursak bu zararlar;

- İslamda yer alan sadaka, zekat, fitre ve cömertlik gibi iyi sıfatların kazanılmasında karz-ı hasen önemli rol oynar. Cimrilik, bencillik, dar kalplilik, duyarsızlık ve aşırı madde sevgisi hatta ona tapma gibi birtakım kötü sıfatlar ise ***faizin ahlaki zararlarını*** oluşturmaktadır.
- Faiz yoluyla fakirin elindeki az sermayenin zengin kesime aktarılması, birini diğerine karşı duyarsızlığa itmesi, toplumsal barış yerine çıkarların öne çıktığı çatışmacı bir toplum oluşturması ***faizin toplumsal zararlarını*** oluşturmaktadır.
- Yastık altı kaynakların ekonomiye kazandırılmaması ve borçların faiz yoluyla büyümesi ***faizin ekonomik zararlarını*** oluşturmaktadır. İşletmelerin ve şahısların faizli borçlanması borç miktarını arttırmakta ve ellerindeki az bir sermayeyi de alıp iflaslarına yol açabilmektedir (Canbaz, 2014:184).

1.3.2.9. Katılım Bankalarına Güven Arttıran Nedenler

Katılım bankacılığı sistemi bankacılık hizmetinin yanı sıra tasarruf sahiplerine alternatif fon toplama yöntemleri de sağlamaktadır. Katılım bankalarına güven arttıran nedenlerin bazıları aşağıdaki gibidir;

- Geçmişte özel cari hesaptaki fonların TSMF kapsamında olmamasına rağmen şu anda yüz bin TL lik tutarın TSMF garanti kapsamında olması,

- Kurulması zorunlu olan elektronik muhasebe sistemi aracılığı ile kar ve zararın günlük veya haftalık belirlenmeye zorunluluğu ve denetleme kolaylığı,
- Katılım bankalarının mali durumlarını bilanço ve kar zarar tablolarını kamuya ilan etme zorunlulukları,
- Merkez bankasınca katılım bankacılığı sisteminin halk tarafından daha iyi anlaşılması için yaptığı açıklamalardır (Özulucan ve Özdemir, 2010:35).

1.3.2.10. Katılım Bankacılığının Yeterli Gelişememesinin Nedenleri

Katılım bankacılığının yeterli düzeyde gelişememesinin sebepleri;

- Katılım bankacılığı ile ticari bankacılığa ilişkin düzenlemelerin farklılığı,
- Ticari bankaların pazardaki güçlü hakimiyeti ve bireylerin mevcut ekonomik yapıya iyicene adapte olması,
- Katılım bankalarının topladığı fonların çoğu zaman banka mevduatından daha düşük getiri sağlıyor olması ve kimi zaman zararında söz konusu olması,
- Katılım bankalarına karşı duyulan önyargılar, şubeleşme, reklam ve bankacılık bilgi ve teknoloji konusunda bankalara göre yetersiz kalınmasıdır (Özulucan ve Özdemir, 2010:35).

1.3.2.11. Vade Bitiminde Temdit

Tasarrufunu katılma hesabında değerlendiren müşteri vade sonunda parayı çekmez ya da başka bir havuzda değerlendirmek istemezse toplam tutar yine katılma hesabında işlem görmeye devam eder ve müşteri işlem yapmak için yeni vade sonuna kadar beklemek durumunda kalır (Yeşilyaprak, 2012: 22).

1.3.2.12. Katılım Bankalarında Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankalarında cari ve katılma hesapları olarak ikiye ayrılan fon toplama yöntemleri aşağıda detaylı olarak anlatılmaktadır.

1.3.2.12.1. Cari Hesaplar

Hesap sahibine faiz veya benzeri bir ödeme yapılması söz konusu olmayan basit bir emanet hesabı olan hesaplara cari hesaplar denir. Bu hesaplar ticari bankacılıktaki vadesiz hesaba benzemektedirler (Parlakkaya ve Çürük, 2011: 398).

Bir başka anlatımla cari hesap; katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen geri çekilebilen ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri sağlamayan hesaplar şeklinde tanımlanmıştır (Eken ve Öztürk, 2019:50). Cari hesap faizsiz bankalarda hesap tanımlatan müşterilere açılır. Bu hesaplar hem TL hem de döviz cinsinden açılabilirler ve hesabın açılışı sırasında müşteriler faiz veya kar payı için pazarlık edemezler. Bu hesaplar katılım bankalarına maliyetsiz kaynak oluşturmaktadır. Cari hesapların taraflara yükleyeceği sorumluluk ve sağlayacağı yararlar kanun koyucu veya banka tarafından belirlenir (Yeşilyaprak, 2012: 17). Mudiler tarafından özel cari hesap açtırılmasının ve hesapta para bulundurulmasının çeşitli amaçları vardır. Bu amaçlar çek, havale, ithalat ve ihracat işlemleri, transfer, akreditif, talimatla döviz-efektif alım satım işlemleri, referans ve teminat mektupları, kiralık kasa hizmetleri, otomatik ödeme talimatı gibi bankacılık hizmetlerinden yararlanmaktır (Özulucan ve Özdemir, 2010:26).

1.3.2.12.2. Katılma Hesapları

Katılım bankalarına yatırılan altın mevduat vb. kıymetlerin bu kurumlarca ihtiyaç sahiplerine finansman olarak kullandırılması sonucu oluşacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir kazanç ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplara katılma hesapları denir. Bu hesaplarda mudi ile banka arasında kar-zarar ortaklığı tesis edilmekte olup geçmişe dönük veriler ışığında referans bir kar payı rakamı ifade edilebilmektedir (Eken ve Öztürk, 2019:51).

Bir başka tanıma göre ise; kar ve zarara katılma hesabı akdi çerçevesinde açılmış TL ve döviz cinsinden yatırılan fonların hesaplarına katılma hesabı adı verilir (Yeşilyaprak, 2012: 18). Katılma hesapları ile toplanan fonlar katılım bankasının toplam fonları içinde % 80-85 civarında bir pay tutmaktadır.

Mevduat hesabından farklı olarak katılma hesaplarındaki ilişki borç alacak değil kar zarar ilişkisidir. Bu hesap çeşidinin en önemli özelliği hesap sahibine kar ve zarara katılma hakkı tanımasıdır.

Katılım hesaplarının özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Bu hesap bir ay, üç ay, altı ay, bir yıl ve bir yıldan uzun vadeli olmak üzere dönemsel olarak açılabileceği 85 gün 117 gün gibi kırık vade biçiminde de açılabilir
- Katılma hesaplarında toplanan fonların işletilmesi sonucu belirli bir kar oluşursa katılım bankaları buradan oluşan kardan pay alırlar
- Katılma hesabının açıldığı anda geçerli olan hesap cüzdanına kaydedilen oranlar, vade bitimine kadar değiştirilmez.
- Katılma hesaplarının kullandırılması sonucunda zarar söz konusu ise hesap sahiplerine kar payı dağıtılmaz
- Katılma hesaplarında toplanan fonlar birim hesap değeri üzerinden muhasebeleştirilir.
- Hesap sahibinin talep hakkı birim hesap değerine karşılık gelen tutar kadardır.
- Hesapların işletilmesi için gerekli bütün harcamalar katılım bankasına aittir (Özulucan ve Özdemir, 2010:32).

1.3.2.13. Katılım Bankalarında Fon Kullandırma Yöntemleri

Bankalar fon kullandırırken seçici ve titiz davranırlar. Bankalar amacına uygun olarak kullanılmayacak finansmanları sağlamak istemezler. Kullandırılan fonların amacına yönelik olarak uygun alanlarda değerlendirilmesi katılım bankaları için fon geri dönüşlerinden dolayı önem arz etmektedir. Katılım Bankalarında toplanan tasarrufların ihtiyaç sahibi kurum ve kişilere kullandırılması aşağıda sayıldığı şekillerde olmaktadır.

- Üretim desteği sağlama (Murabaha)
- Kar-zarar ortaklığı (Mudaraba)
- Kar veya zarara katılma yöntemiyle fon kullandırma (Muşaraka)
- Kiralama (icara)
- Selem
- İstisna
- Sukuk
- Mal karşılığı vesaikin alım satım yoluyla fon kullandırma
- Fonların bankalarda tutulması
- Kiralık kasa hizmeti vermek
- Havale ve transfer gibi temel bankacılık işlemlerinin yapılması
- Teminat mektubu vermek
- Akreditif açılması
- Ticari amaçlı mülk alım satımında bulunmak

- Katılma hesabında biriken fonlarla tarımsal endüstri alanında işletmeler kurmak ve çalıştırmak

- Özel projelerin finansmanı için ve yalnızca o işe ayrılmak üzere müstakil hesaplarda fon toplamak (Yeşilyaprak, 2012: 23).

Katılım bankaları yukarıda sayılmış olan hizmetleri sunarken her işletme gibi kar elde etmeyi amaçlarlar. Bu bankaların enstrümanlarında faiz geliri değil kar payı durumu söz konusu olmaktadır. Faiz; belli tutardaki paranın vade sonunda anapara üzerine bir miktar daha konularak geri verilirken anapara ile geri verilen tutar arasındaki miktarın ismidir. Paranın belli bir süreliğine kiraya verilmesi sonucu elde edilen getiridir şeklinde de tanımlanabilir. Bu uygulamalarda hem parayı veren taraf hem de parayı belli bir süreliğine ödünç alan taraf, vade sonu geldiğinde karşı tarafa ne kadar vereceğini ya da karşı taraftan ne kadar alacağını bilirler. Bu nedenle ticari banka ile tasarruf sahibi arasındaki ilişki borç alacak ilişkisidir. Katılım bankacılığında tasarruf sahibiyle banka arasında kar-zarar ortaklığı ilişkisi söz konusudur. Tasarruf sahibi katılım bankasına gider ve kar payı sistemi ile çalışan katılma hesabını açar. Banka ile kar ve zarara katılma sözleşmesini imzalar. Vade sonunda ne kadar kar payı ödeneceği belli olmadığı gibi ve garanti de edilmez. Bu bankalarda paranın bankaya yatırıldığı tarihteki vadesi dolan mevduatlara ödediği kar payları açıklanmaktadır. Müşteriler geçmiş dönem verilerine bakarak tahmini gelirlerini hesaplayabilirler (Yeşilyaprak, 2012:24).

1.3.2.13.1. Murabaha

Murabahanın Türkçe karşılığı karlı satış anlamına gelmektedir. (Canbaz,2014:219). Malın peşin alınıp vadeli satılması yoluyla kredi kullandırılması yöntemi olup katılım bankalarında en çok kullanılan finansman kullandırma araçlarındandır. Murabaha, sözleşme konusunun her iki tarafça kararlaştırılan bir kar marjı içeren bir fiyattan satıldığı bir satış finansmanı sözleşmesini ifade eder (Masood ve Bellalah, 2013: 33). Bu yöntemde banka, müşteri tarafından istenmiş malı satın alır, satın aldığı fiyata da yapmış olduğu maliyetleri ve bir miktar kar payını ekleyerek müşterisine satar. Murabahada maliyetler ve karın ne kadar olduğu

müşteriye eksiksiz olarak söylenir. Bu yöntemi genellikle sanayi ve ticaret işletmeleri kendileri için gerekli olan hammadde makine ve teçhizatın vadeli olarak alınmasında kullanırlar (Yeşilyaprak, 2012:24). Bu işlemde malın fiziki olarak mevcut olması ve katılım bankasının mevcut olan bu malı satın aldıktan sonra alıcıya satması gerekmektedir. Müşteri malın bedelini ileri bir tarihte tek seferde veya taksitler halinde de ödeyebilmektedir. Katılım bankaları müşterilerine sağlamış oldukları finansman karşılığında müşterilerinin durumlarına göre gerekli teminatlar isteyebilirler.

Murabaha iki türlü olabilmektedir;

1.3.2.13.1.1. Klasik Murabaha

Klasik murabahada iki taraf bulunmaktadır. Bunlar alıcı ve satıcılardır. Satıcı almış olduğu malın maliyetine belli bir miktar kar payını ekleyerek alıcıya satar. Alıcı ise almış olduğu malın bedelini ister peşin olarak öder isterse belirlenmiş olan vade tarihlerinde vadeli olarak öder. Bu yapılan işlem klasik murabahadır. Bu tür murabahanın caizliği konusunda ittifak vardır (Yeşilyaprak, 2012: 25).

1.3.2.13.1.2. Çağdaş Murabaha

Çağdaş murabaha içerisinde banka, müşteri ve satıcıyı barındıran durum olarak ifade edilebilir. Müşterinin bankaya başvurması ve bankanın malı satın alıp, alım fiyatı üzerine kar ekleyip, müşteriye satmasının gerçekleşmesi sonucu oluşan murabaha türüdür. Bu şekilde kullandırmanın oranı tüm kullandırılan fonların %90 ı üzerindedir. Murabahada fon kullandırma fiyatının çok yüksek tutulması müteşebbislerin ticari bankalara yönelmesine yol açacağı gibi fon kullandırım fiyatının çok düşük tutulması da dağıtacağı karı azaltacağı için mevduat sahiplerinin faiz konusunda herhangi bir hassasiyeti yoksa yüksek oran almak için bankalara yönelmesine sebep olabilir.

Murabaha işleminin kuralları aşağıdaki gibidir;

- Maliyetin kesinlikle ortaya konması gerekir

- Mal ve eşyanın finansmanı için kullanılabilir
- Malın veresiye olarak satıldığı alıcıya bildirilmemişse alıcı reddedebilir
- Mal, alış fiyatı üzerine kar ilave edilerek satılır (Yeşilyaprak, 2012: 26).

Murabahada klasik bankacılıktan farklı olarak müşteri bankadan ödünç para almak yerine katılım bankasının yapmış olduğu aracılık sonunda herhangi bir varlığı vadeli olarak satın aldığından reel ekonomiye direkt katkı sağlamış olur (Özulucan ve Özdemir, 2010:39). Peşin satın alınan ve vadeli olarak satışı gerçekleştirilen bu uygulama, İslam hukuku açısından da sorun teşkil etmediğinden faiz dışı esaslara uygun bankacılık işlemleri gerçekleştirmek isteyen kesimlere fon kullandırmada sıklıkla başvurulan bir yöntem olmaktadır.

1.3.2.13.2. Mudaraba

Mudaraba Arapçada ticaret için seyahat etmek anlamında olan daraba kelimesinden türemiştir. Belirli bir işi yürütmek ve işin sonucunda ortaya çıkan karın bölüşümü için taraflardan birinin sermaye diğerinin emeğini koyarak kurmuş oldukları bir sözleşmedir. Taraflardan birinde sermaye yoktur ancak güzel bir fikir vardır diğerinde de sermaye vardır ancak güzel bir yatırım projesi yoktur. İşte mudaraba her iki tarafı bir araya getirerek iki tarafında kar elde etmesine olanak sağlar (Saleem, 2013:112).

Muradaba, özel sektörün finansman ihtiyacını gidermek için oluşturulan ortaklık yöntemlerinden biridir. Bu ortaklıkta mudarib ve rabbul-mal olarak adlandırılan iki taraf vardır. Mudarib, finansman ihtiyacı ve projesi olan gerçek ve tüzel kişidir. Proje banka tarafından onaylanmıştır. Rabbul-mal ise mudaribin projesini finanse eden ve kurulan ortaklığa yalnızca sermayesi ile destek veren kişi veya kurumlardır. Rabbul-mal mudarib ile sözleşme imzaladıktan sonra mudaribin isteği üzerine sözleşme konusu olan sermayeyi mudaribin emrine hazır tutmak zorundadır (Avcı,2017:96). Bu ortaklık türünde elde edilen karın nasıl bölüşüleceğinin sözleşmede belirtilmesi gereklidir. Mudarabada ihtiyaç duyulan sermayenin hepsini katılım bankası verir; mudarib ise projeye yalnızca emeği ile

ortak olmaktadır. İş bitiminde eğer kar oluşmuşsa katılım bankası kendi payına düşen kısmı alır. Eğer bir kar oluşmamışsa koymuş olduğu sermayesini geri alır. Zarar oluşması durumunda ise katılım bankası zararı üstlenir.

Kar ve zarara katılım fon kullanan girişimcinin tüm faaliyetlerinden elde edilecek kar ve zarara katılma şeklinde olabileceği gibi belirli bir faaliyetin ya da belirli bir parti malın ticaretinden doğan kar ve zararın paylaşımı şeklinde de olabilir (Özulucan ve Özdemir, 2010:40).

Mudarabanın yapılabilmesi için aşağıdaki şartların olması gerekmektedir;

- Anaparanın belli olması gerekir
- Anaparanın mudaribe (hamil) teslimi şarttır
- Konulacak şeyin veya anaparanın şirket sermayesi olabilecek özelliğe sahip olması gerekir. Eşya kira ve alacak anapara olamaz.
- Kar payının belli olması yani hisse oranlarının işe başlamadan önce belirlenmesi gerekmektedir.
- Mudaribin payının kardan verilmesi şarttır (Yeşilyaprak, 2012: 28).

Mudarabada kötüye kullanma ihtimaline karşı banka müşterisinden alım satım işleminin düzenli bir şekilde hesabının tutulmasını isteyebilir. Ayrıca kötü niyetli kişileri engellemek amacıyla beklenen miktarda kar yapmayan kişilere fon kullandırmama yoluna başvurabilir.

1.3.2.13.3. Muşaraka

Sermaye ve emeğin aktif olarak ortaya konduğu bir ortaklık olan muşaraka İslam Hukukunda Sirketül-İnan (İnan Sirketi) olarak isimlendirilir. Zarar durumunda her iki taraf da koymuş oldukları sermaye nispetinde zarar ederler (Özgür, 2007:61).

Muşaraka ekonomik faaliyetler yürütmek için kurulan her türlü ortaklıktır. Bu sistemde banka ve müşteri olarak her iki tarafta bir projenin finansmanı için belli

oranda sermaye koyarlar. Sözleşmede elde edilecek olan karın paylaşım oranları belirtilir ve işin yapılmasıyla ortaklardan her biri, kara önceden üzerinde anlaştıkları oranda hak kazanırlar. Zarar ise konulan sermaye oranında bölüşülür (Warninda, Ekaputra ve Rofikoh, 2019:166).

Muşarakanın olması için aşağıdaki şartların olması gerekir;

- Özel ve genel ticareti kapsayabilen muşarakanın faaliyet alanı için herhangi bir sınırlama kısıtı yoktur.
- Bu şirkette kefalet olmadığı için ortaklık kapsamı daha geniştir. Herhangi bir din dil ırk ayrımı yapmaksızın ortaklık yapılabilir.
- Temel unsurları sermaye ve kar olan muşarakada ortaya konulan sermayenin mutlaka eşit olması gerekmez. Sermaye oranına bağlı olmayan kar oranı tarafların karşılıklı anlaşması ile tespit edilebilir (Yeşilyaprak, 2012: 31).

Katılım bankası mudaraba işleminde sermayenin tamamını, müşarakada ise belli bir oranını karşılar. Mudaraba işleminde proje karı belirlenen oranda paylaşılır. Proje zarar durumuyla karşılaşırsa emeğini koyan tarafın maddi olarak zararı olmaz. Mudaraba riskli bir işlemdir zarar durumunda sözleşmede bulunan her iki tarafta zarar ederler.

1.3.2.13.4. Selem

Selem üretimin finanse edilmesi için kullanılan yöntemlerden bir tanesidir. Selem taraflarca nitelikleri belirlenmiş bir malın ileriki bir vadede teslim edilecek şekilde peşin olarak satılmasıdır (Yahşi, 2014:45). Yani nakit paranın misli (standart) bir malla vadeli olarak değiştirilmesi anlamına gelir. Bu yöntem, bir girişimcinin belirli malları, gelecekte malların teslimi ile birlikte, sözleşme sırasında belirlenen ve ödenen bir fiyattan bir bankaya satmasına izin verir (Chong ve Liu, 2009:129). Paranın değil malın veresiye olmasıyla selem yapılmış olur. Selem paranın önce verilip malın geç alınmasından dolayı fiyatta yapılan indirimdir diye de

tanımlanabilir (Akdemir, 2018:98). Selemde mal cinsinin, özelliklerinin, miktarının, fiyatının ve teslim tarihinin akit esnasında belirlenmesi şartı vardır. Selemin şartları aşağıdaki gibidir;

- Selem yapılan paranın nevi, cinsi ve miktarı belli olmalı
- Seleme konu olan malın cinsi, sıfatı ve miktarının belli olması
- Malın teslim edileceği yerin ve sürenin belli olması
- Paranın peşin olarak ödenmesi
- Selemin yazılı olması (selem senedi)
- Topluluğun teminatı altında olması
- Senedin hamiline şeklinde düzenlenmesi
- Akdin yerine getirilmemesi halinde, belli bir değerin ipotek edilerek teminatın gösterilmesi
- Seleme konu olacak malın kontrolünü yapacak teşkilatın bulunmasıdır (Yeşilyaprak, 2012: 32).

1.3.2.13.5. İstisna

İstisna, bir şeyi yapmak üzere imalatçı ile yapılan anlaşmadır. Malın teslimine ilişkin kesin bir tarih belirtilmemesi istisnayı selemden ayırır (Kaya, 2013:58). İstisnada paranın peşin ödenmesi gibi bir zorunluluk ta yoktur taksitle de ödenebilir. Böylelikle imalatçı üreteceği mal için ihtiyaç duyduğu parayı elde ettiği gibi malı satacağı müşteriyi de garantilemiş olur. İstisna sözleşmesinde üretilecek şey her ne ise siparişte kesinlikle belirtilmelidir (Yeşilyaprak, 2012:33).

İstisna sözleşmeleri, bir tarafın önceden belirlenmiş bir fiyattan gelecekte teslimat için bir malı üretmeyi taahhüt ettiği devreye alma veya fason üretim

kavramına dayanır. Mamul, mal, inşaat ve altyapı projelerinin finansmanında kullanılır (Chong ve Liu, 2009:129).

1.3.2.13.6. İcara

İcara bir gayrimenkulün, makinenin veya elle tutulur bir aygıtın kiraya verilmesidir. Leasing uygulamalarına benzemekle birlikte, kiraya verilen malın kullanılması şartını öne sürmesi bakımından farklılık arz eder (Güngören, 2011:32). Kiraya verilen varlık kira verene belli süre için menfaat sağlamaktadır. Burada işletme sahibinin üretim veya faaliyetlerine devamı için gerekli bir aracın veya taşınmaz bir varlığın katılım bankasınca satın alınarak üreticiye veya talep edene kiralanması hususu bulunmaktadır. İslam hukuku, kiraya verenin varlık mülkiyeti riskini elinde tutması koşuluyla, mülk hizmetlerinde kiralamaya izin verir (Chong ve Liu, 2009:129). İcaranın murabahadan temel farkı bu noktada oluşmaktadır (Parlakkaya ve Çürük, 2011: 399). Üretici bahsi geçen makine, aygıt veya gayrimenkulü bir süre kullanmasına karşılık belli bir kira ödemektedir. Kira bedeli genellikle kiraya verenin amortisman giderlerini karşıladıktan sonra bir kar payını da kapsayacak şekilde tespit edilmektedir (Yeşilyaprak, 2012: 33). Herhangi bir varlığı faaliyetlerine dahil etmek isteyen bir işletmenin yapmak istemiş olduğu kiralama faaliyeti; varlığa yatırım yapmanın neden olacağı nakit çıkışlarını erteleyen ve eldeki sınırlı kaynağın daha etkin kullanımına olanak tanıyan bir finansman seçeneğidir (Özulucan ve Özdemir, 2010:40).

İcaranın müşterilere sağladığı faydalar şunlardır;

- Alternatiflerine göre daha düşük maliyetli olması ve daha uzun vadeli bir finansman imkanı sağlaması,
- Öz kaynakları sınırlı olan işletmelerde büyüme imkanı sağlaması,
- Kira miktarları ve ödeme planının kiralayan ve kiracının karşılıklı mutabakatı ile tespit ediliyor olması,

- Kira ödemelerinin tamamının kar zarar hesaplarında kiralama gideri olarak gösterilebiliyor olması,
- Kiralanan malın kiralama dönemi sonunda önceden belirlenen tutarla firmaya satılabiliyor olması (Canbaz, 2014:221).

İcarada, katılım bankası müşterisi için bir varlık satın almakta, üzerine kar payı koymak suretiyle müşterisine varlığı kiralamaktadır.

1.3.2.13.7. Bireysel Finansman Desteği

Katılım bankalarının gerçek kişilerin bireysel ihtiyaçları olan konut, araç vb. diğer malları satın alabilmeleri için müşterileri adına satıcıya mal bedellerini ödemesi, bunun karşılığında müşterilerini talep ettiği vadelerde borçlandırması işlemine bireysel finansman desteği ismi verilir. Bu işlemlerde ticari işlemlerin finansmanı değil gerçek kişilerin finansmanı söz konusudur. Bu işlemlerde ticari bankalardan farklı olarak para krediyi kullanan şahsa değil, direk mal ve hizmeti satan kişiye ödenir (Yeşilyaprak, 2012: 34).

1.3.2.13.8. Mal karşılığı vesaikin alım satım yoluyla fon kullandırma

Katılım bankası ile fon kullanan kişi ya da kurum arasında düzenlenecek yazılı bir sözleşme dahilinde mal karşılığı vesaik mukabilinde fon kullandırılması işlemidir. Finansman desteği yöntemine benzeyen bu yöntemin farkı kullandırılan fon tutarının satıcıya değil katılım bankasına başvuran müşteriye ödenmesidir (Kalav, 2014:38).

İki şekilde uygulaması olan mal karşılığı vesaikin finansmanı yöntemlerinden birincisi ithalatın finansmanına yönelik uygulama şeklidir. Bu yöntemde varlık peşin olarak satın alınırken yurt içindeki işletmeye vadeli olarak satılmaktadır. İkinci yöntem ise ihraç edilecek varlığın ihraç koşulu ile satın alınması ve varlık bedelinin peşin ödenmesi durumudur (Özulucan ve Özdemir, 2010:42).

1.3.2.13.9. Teminat Mektubu

Teminat mektubu, borçlunun ediminin alacaklıya karşı garanti edilmesi için banka veya bir mali şirket tarafından borçluyla yapılan bir tür sözleşmedir. Başvuru sahibinin yükümlülüğünü yerine getirememesi durumunda banka alacaklıya karşı mali yükün sorumluluğunu üstlenme sözü verir (Wu, 2018: 1551). Muhataba hitaben düzenlenen teminat mektubu mutlaka belirli bir riski garanti etmelidir. Kredili müşteri bankanın isim ve prestijinden faydalanarak nakit teminat vermekten kurtulurken bankada verdiği mektup karşılığında müşteriden bedel üzerinden komisyon alır (Yeşilyaprak, 2012: 36).

1.3.2.13.10. Akreditifler

Akreditif deyimi ilk olarak 18.yüzyılda "Traveller's Letter of Credit" olarak, dışarıya giden ve yanlarında güvenlik nedeniyle para taşımak istemeyen tacir ve gezginlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan organizasyon için kullanıldığı görülür. Buna göre akreditif talebinde bulunan kimseler talep ettikleri limit kadar bankalarına para veya karşılık yatırırlardı. Bankaları da buna karşılık bir bedelin tamamen acente, şube veya muhabirleri nezdinde ihtiyaç halinde ödenmek üzere mektup formunda kredi anlamına gelen bir akreditif düzenlerlerdi.

Genel olarak uluslararası ticarette yapılması gereken ödemeler için kullanılan akreditifi diğer ödeme yöntemlerinden ayıran özellik banka güvencesinin olmasıdır. Akreditifte bankalar sadece para gönderme veya belgelerin gönderilmesi işini yapmaz ödemenin kesin olarak yapılacağına ilişkin güvence verirler. Akreditif ithalatçının yerel bankası tarafından, akredtifte belirtilen şartların yerine getirilmesi koşuluyla ihracatçıya ödeme yapılacağına dair verilen bir garantidir. Akreditif her iki taraf içinde riski kaldırır (Crozet, Demir ve Javorcik, 2021:6).

Akreditif; bir müşterinin talep ve talimatı üzerine veya bizzat kendi adına işlem yapan bir kimsenin veya bir bankanın ("Amir Banka") Akreditif şartlarına uyulması kaydıyla ve Akreditifte şarta bağlanan vesaikin (belgelerin) ibrazı karşılığında üçüncü bir tarafa (Lehtara) veya onun emrine ödeme yapacağı, vadeli

ödeme taahhüdüne gireceği, kabul eyleminde bulunacağı (poliçe kabulü) veya iştira yapacağı bir düzenleme anlamına gelir (Özalp, 2015:16).

1.3.2.13.11. Karz-ı Hasen

Anlamı "güzel borç" olan karz-ı hasen dayanışma, yardımlaşma, bu günkü iktisadi anlamda ise bir kredi müessesesidir denilebilir. Karzı hasen müessesesinin, karşılıklı güven ortamı içinde iyi bir şekilde işlediği ortamlarda, ticaret yapacak kimseler için bu şekilde hazır bir sermaye birikimi her zaman mevcuttur. Bu işlem sadece kişiden kişiye değil devletçe ya da kişilerce oluşturulacak vakıf veya fonlardan, işletmeler için verilen kredileri de kapsar. Karzı hasen olarak verilen paradan bankalar kâr istememekte, borçluya her türlü kolaylık sağlanmakta ve borçlu borcunu ödeyemeyecek duruma düşmüş ise bu borç bankaların zekât fonundan karşılanmaktadır. Borç veren kişinin istediği zaman geri isteme hakkına sahip olup kesin bağlayıcı bir vade belirlenmemektedir (Habergetiren, 2005:101). Katılım bankalarının Karz-ı Hasen'i geliştirmedeki etkinliği bir dizi zorluklarla karşı karşıyadır. Bu zorluklar;

- Ücretsiz borç verme bankanın kar amaçlı kuruluşlar olarak temel doğasıyla çelişir,
- Karz-ı Hasen talebini yerine getirmek isteyen bankalar, ödemegücü pozisyonlarını ve yatırım hesaplarına ve hissedarlara karşı yükümlülüklerini dikkate alacaklardır.
- Karz-ı Hasenin bankalar aracılığı ile kamu parasıyla finanse edilmesi ahlaki tehlikeye maruz kalabilir ve yüksek orandan finansman verilmesini teşvik edebilir.
- Karz-ı Hasenin mevcudiyeti kar getiren ürünlerle rekabet edebilir ve bu nedenle katılım bankalarının karlılıklarını etkileyebilir (Asbeig, 2019:31).

1.3.2.13.12. Tavarruk

Katılım bankacılığı tarafından özellikle atıl fonları değerlendirmek için kullanılan tavarrukta aşağıdaki yöntemler izlenmektedir.

- Katılım bankacılığı yapan bir banka faizli veya faizsiz çalışan başka bir bankaya aralarında yapılan anlaşma uyarınca belli bir meblağ hesabında depo eder,
- Banka ikinci bankadan kendi nam ve hesabına emtia alması siparişini verir,
- Bu banka müşterisi adına organize olmuş bir borsadan emtia alımı gerçekleştirir,
- İkinci banka müşterisinin adına tuttuğu emtianın kendisine vadeli ve kar marjlı ilavesiyle satılmasını talep eder,
- İkinci banka mülkiyetine aldığı emtiayı dilerse kendi nezdinde tutar ya da dilerse de ikinci el piyasada satar. Böylece bankalar arasında emtia ticaretinin izi kalmaz, arada sadece vadeli plasman ilişkisi kalmış olur
- Vade bitiminde birinci banka ikinci bankaya borcunu öder ve plasman ilişkisi sona erer (Yeşilyaprak, 2012: 38).

1.3.2.13.13. Sukuk

Sukuk finansal sertifikanın Arapça ismidir ve faizsiz bono olarak adlandırılmaktadır. Çoğu sukuk, genellikle yaygın olarak kabul edilen piyasa gösterge oranına bağlı değişken bir getiri oranına sahip kurumsal veya kamu borçlanma araçlarıdır ve islami temel esaslara uyumlu olması için altında yatan bir gerçek işlem temeline sahip olmalıdır (Khan, 2010: 815). Sabit getiri, faiz taşıyan bonolara İslamiyet'te izin verilmemiştir. Bu sebeple sukuk faiz ödemeyi veya faiz masrafı yüklenmeyi yasaklayan İslam hukuku prensiplerine uyan menkul kıymetlerdir. Sukukta yer alan hak sadece nakit akışı hakkı değil aynı zamanda mülkiyet hakkıdır (Yeşilyaprak, 2012: 38).

Sukukun başlıca özellikleri ve çeşitleri şöyle özetlenebilir.

Sukuk çeşitli şekillerde ve yöntemlerde varlıktan yararlanma hakkı sunan finansal araçlardan biridir. Mudarebe, müşaraka, murabaha, icara, selem sukuku gibi çeşitleri vardır. Proje varlıklı sukuk: hem devlet hem de özel kurumlar tarafından çıkarılabilir. Sukuk endeksi de çıkarılabilir. Sukukta yatırım sahipleri belirli kâr payı alır. Sukuk sertifikası; oransal mülkiyeti temsil eder. Sukuk sahibi, belli bir süre için, belirli bir varlığın sağlayacağı nakit akımından doğacak risk ve getiriye sahip olmaktadır. Sukuk sahipliğinin belli bir vadede sona ermesi ve şirketin belli bir varlığı ile sınırlı olması sukuku hisse senedinden ayırmaktadır. Sukuk sertifikaları sahibinin hak ve yükümlülüklerini ispat amacıyla eşit değerlere sahip sertifikalar olup nama veya hamiline şeklinde çıkartılabilmektedir. Piyasada tedavülü ise buna göre düzenlenmektedir. Yatırımcılar, sukuk çıkartılırken ilan edilen paylaşma oranlarına göre pay alırken, zarara ise; ortaklıktaki payları oranında iştirak ederler. Sukukta, sukuku yöneten mudarip, vekil veya yönetici, ortak sermayeye kâr garantisi veremez. Kâr miktarı önceden belirlenemez. Ancak önceden ilan edilen paylaşma oranlarına göre kâr paylaşılır. Sukuk uygulamasında yatırımın bütün riskleri bulunur. Sukuk varlıktaki eşit payları temsil eden bir belge olduğuna göre, sukukun hangi türü olursa olsun, sukuk yatırımcıları mutlaka bir malı, bir menfaati veya bir ortaklık payını satın alan taraf konumundadırlar. Müdarebe, Müşareke ve Murabaha sukuku; yatırımcısına getiri garantisi veremez. Yapılan yatırımlardan kâr elde edilmesi halinde önceden belirlenen oranlarda paylaştırılır. İcare sukukunda ise; bir varlığın satın alınıp kiraya verilmesinden doğacak gelirler yatırımcılara dağıtılır. Selem sukukunda da peşin bir ödeme yapılarak, bir varlığın gelecekte teslim edileceği taahhüt edilir. Teslim tarihinde varlık satılarak satışından elde edilen kâr yatırımcıya devredilir.

Gelir ortaklığı senetlerinde ise; kamu kurum ve kuruluşlarına ait baraj, yol, köprü, enerji santralleri gibi büyük yatırımlardan elde edilecek gelirlere ortak edilmesi amacıyla çıkartılan belgelerdir ki; istenildiği an nakde çevrilebilen orta vadeli bir finansman kaynağıdır. Finansman modelinin türüne ve işleyişine göre de varlığa dayalı sukuk ihraç edilebilmektedir (Yücel, 2018:150).

1.3.2.14. Katılım Bankalarının Diğer Faaliyetleri

Katılım Bankalarının diğer birçok bankacılık faaliyetleri aşağıda sıralanmıştır.

- Havale ve EFT işlemleri
- Otomatik ödeme talimatı
- Kiralık kasa hizmetleri
- Akreditif açılması
- Kambiyo hizmetleri
- Seyahat çeki verilmesi
- Döviz alım-satım işlemleri
- Kredi kartları ve pos hizmetleri
- Çek poliçe ve senet işlemleri
- ATM ve internet bankacılığı
- Fatura ödemeleri
- İhtalat ve ihracat işlemlerine aracılık etmek
- Altın külçe alım ve satımı
- Aval kabul kredileri
- Çağrı merkezi hizmetleri sunmak (Özulucan ve Özdemir, 2010:45).

İKİNCİ BÖLÜM

2. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİMİ AKTİF PASİF YÖNETİMİ VE BASEL KRİTERLERİ

Bu bölümde bankacılık sektörü için çok önemli bir yer teşkil eden risk yönetimini, kredi ve mevduatların banka bilançosundaki öneminden dolayı nasıl yönetilmesi gerektiğini anlatan aktif pasif yönetimini ve bankaların krizlere karşı dayanıklı olması için asgari sermayelerinin ne kadar olmasını belirten Basel kriterleri açıklanmaktadır.

2.1. Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi

Ekonomik ve sosyal faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişiler faaliyetlerinin sonucunda değer üretirler. Parasal ve parasal olmayan ifadelerle de tanımlanabilen değer anlam olarak kar elde etmektir. Değerin elde edilmesi için belirli bir süreç geçmektedir. Belirli girdilerin tüketilerek çıktıların elde edilmesi için belirli bir süreç geçmektedir ve bu sürece değer üretim süreci denir. Risk süreç içerisinde elde edilen değerin süreç öncesindeki hedeflerden farklı olmasıdır (Yarız, 2012:3). İstatistik biliminde tahmin edilen değerden herhangi bir sapmayı, finans alanında ise negatif sapmaları ifade eden risk bankacılıkta ise, banka işlemleriyle elde edilmesi beklenen potansiyel gelir ile asıl gelir arasındaki net farktır (Atay, 2016:31).

Bankanın kendisine yatırım yapan pay sahibini ödüllendirmesini sağlayacak faaliyetlerde bulunurken, belirtilen hedefe ulaşılmasını engelleyecek ya da geciktirecek nedenlerin bertaraf edilebilmesini amaçlayan her türlü yönetsel faaliyetlerde risk yönetimidir (Yavuz, 2002:21). Yaşanan finansal krizler ve kötü tecrübeler bankacılık sektörü ve finansal piyasalarda risk yönetiminin önemini ortaya koymuştur (Gürel, Demir, Bulgurcu, 2012:16).

2.1.1. Risk Kaynakları

İşletmeler faaliyet süreleri boyunca oldukça fazla risk ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu riskler aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir (Yarız, 2012:12).

a. İnsan

b. Teknoloji

c. Kültür

d. Hukuki Altyapı

e. İçsel Yapı

f. Politik yapı

g. Finansal Yapı

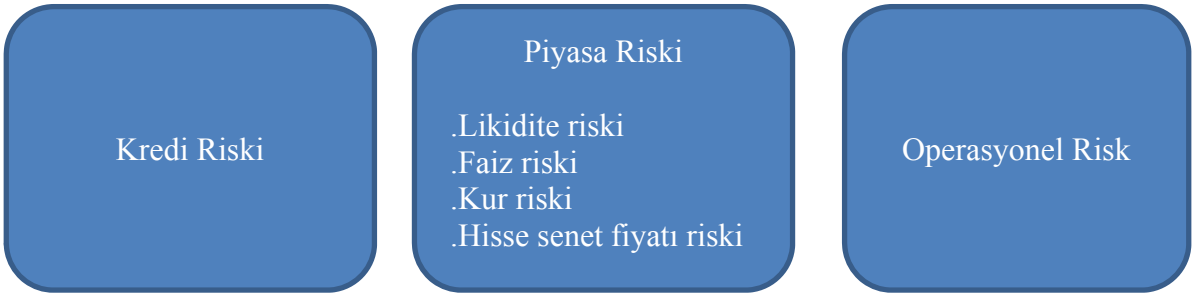
h. Ekonomik yapı

i. Doğal Çevre

j. Rekabet Koşulları

2.1.2. Bankaların Maruz Kaldığı Riskler

Risk yönetiminin ve ölçümünün titizlikle yapılıp bankaların risklerden korunmasına çalışmak, pek çok farklı şekil ve yapıda risklerle devamlı olarak mücadele eden bankalar için büyük önem taşımaktadır (Atay,2016:46)

Şekil 1: Riskin Türleri

Kaynak: Atay, E.(2016), Türkiye"deki Kamu Yatırım ve Kalkınma Bankalarının Aktif Pasif Yönetimi, İller Bankası, Uzmanlık Tezi

2.1.2.1. Kredi Riski

Bir bankanın maruz kalabileceği temel risklerden olan kredi riski diğer risklerle de yakından ilişkili ve etkileşim halindedir. Kredi kullanan müşterilerin, banka ya da aracı kuruluşlara borçlu olan kurumların, borçlarını zamanında ödememesi veya hiç ödeyememesi olasılığı, kredi riski olarak isimlendirilir (Erdoğan, 2014: 153). Kredi riski müşteri riski ve kredibilite riski olarakta tanımlanabilir (Yarız, 2012:84).

2.1.2.2. Piyasa Riski

Piyasa riski piyasalarda risk faktörlerinin değişiminden ortaya çıkabilecek olan riskleri kapsamaktadır (Keleş, 2009:193). Olumsuz ekonomik gelişmelerden dolayı piyasalarda yaşanan volatiliteye bağlı olarak faiz, kur, hisse senedi ve mal fiyatlarında meydana gelen değişimlerin, yapılan yatırımlarda zarar etmeye neden olduğu risklere piyasa riski denilmektedir (Erdoğan, 2014: 152). Piyasa riski çeşitli risklerin birleşmesinden oluşur. Bu riskler; likidite riski, faiz riski, kur riski ve hisse senedi fiyatı riskidir.

2.1.2.2.1. Likidite Riski

Sermaye piyasalarındaki sistemin doğru ve düzenli işleyişi bankacılık sistemine güven duyulmasını sağlar. Mevduatların müşteriler tarafından toplu bir biçimde çekilmemesi bu işleyişin düzenli olarak devam etmesini mümkün kılar. Sisteme güvensizlik duyulduğu anda mevduat sahipleri bankalara yönelebilirler (Keleş, 2009:21). Bankaların aktif ve pasifleri arasındaki vade uyumsuzluğu, donuk kredilerindeki artış, faiz ve anapara tahsilatlarındaki sorunlar, nakit akışlarındaki yavaşlama, yeni nakit girişlerinin nakit çıkışlarını karşılayamayacak düzeyde düşmesi bankaların likidite riskleri olarak adlandırılmaktadır (Yarız, 2012:94).

2.1.2.2.2. Faiz Riski

Banka bilançosundaki varlıklar ve yükümlülüklerin her bir kaleminin faiz yapıları farklıdır. Faiz riski, faiz oranlarındaki dalgalanmaların, faize duyarlı gelir ve

gider kalemlerinde oluşturacağı değişimlerin etkisiyle, gelirler, giderler, bilanço içi ve dışı varlıklar ile yükümlülüklerde oluşturabileceği kayıp riskidir (Yarız, 2012:96). Banka varlık ve yükümlülüklerini aynı vade ve türe (sabit ya da değişken faizli) göre eşleştirme stratejisi yine faiz riski olarak adlandırılır. Başka bir tanımla da faiz riski bankaların faiz oranlarına oluşan ters yönlü hareketlerin, o bankanın finansal durumunda yarattığı etkidir denilebilir (Ay, 2010:93).

2.1.2.2.3. Kur Riski

Bir ülke parasının başka bir ülke parası ile ifade edilmesi döviz kuru olarak adlandırılır. Gelecekteki döviz kurlarını öngörememek ekonomideki karar vericilerin yatırım kararı almadan önce karşı karşıya kaldıkları en önemli risktir. Kur riskleri işletmelerin aktif ve pasiflerinde aynı cinsten para bulunmayışından kaynaklanır. Döviz kuru riski ulusal paranın yabancı paralar karsısında değerinin artması veya azalması sonucu oluşmaktadır (Dilbaz, Alacahan ve Akarsu, 2019:80).

2.1.2.2.4. Hisse Senedi Fiyatı Riski

Hisse senedi piyasası işlemleri de bankaların faaliyetleri arasında yer alırlar. Senetlerdeki beklenmedik fiyat değişiklikleri bankalara zarar ettirebilirler. Hisse senetlerinin piyasa fiyatlarında yaşanan beklenmedik değişmelerden ötürü bankaların karşılaşacağı zarar durumu hisse senedi pozisyon riskidir (Atay, 2016:36).

2.1.2.3. Operasyonel Risk

Günümüzde genel kabul görmüş evrensel bir tanımı olmayan operasyonel riski tanımlayacak olursak, kredi riski ve piyasa riski kategorisinde yer almayan, bankacılık faaliyetleri dışında yer alan, personel veya bilgi işletim sistemlerindeki aksamalar ya da doğal afetler gibi nedenlerle ortaya çıkan risklerdir diyebiliriz (Geyikçi, 2013:8).

Bankacılıkta en çok karşılaşılan operasyonel riskler aşağıda yer almaktadır;

Personel Riskleri: Bu riskler personelin sayısal eksikliği, eğitim, bilgi ve tecrübe yetersizliği, aşırı iş yükü, çok sık yapılan tayinler vb. gibi sorunlardan kaynaklanmaktadır.

Teknolojik Riskler: Dışardan sisteme yönelebilecek tehditler, ortaya çıkan teknik sorunlar, bilgi işlem dizaynı ve yazılımındaki hatalar en çok karşılaşılan teknolojik risklerdir.

Organizasyonel Riskler: Bankaların organizasyonel yapısı, bilgi ve belge akış düzeni, üst yönetim, teftiş, iç kontrol ve denetimin yetersizliğinden kaynaklanan risklerdir.

Dış Riskler: Dış risklere ülke riski, transfer riski, yasal risk, politik risk, itibar riski, doğal afet riski ve diğer riskler girmektedir (Yarız, 2012:105).

2.2. Bankacılık Sektöründe Aktif Pasif Yönetimi

Bankaların aktiflerinde likit ve likite yakın değerler, krediler, hisse senedi, tahviller ve sabit kıymetler bulunurken, pasiflerinde mevduatlar, alınan krediler, merkez bankası hesapları ve özsermaye bulunmaktadır (Atay, 2016:48).

Finansal piyasalarda risk yönetiminin iki ana kolu faiz oranı riski ve likidite riskidir. Bankalar istenilen kar ve yükümlülük düzeyine ulaşmak için varlıklarını ve yükümlülüklerini optimize etmeye çalışırlar. Diğer bir deyişle maliyetlerini minimize etmek isterlerken karlarını maksimize etmek isterler. Aktif pasif yönetimi uygulaması bu riskleri yönetmekle ilgilidir ve içinde bulunulan sürece atıfta bulunur (Abdollahi, 2020:25). Aktif pasif yönetimi taktiksel düzeyde değil stratejik düzeyde bir disiplindir. Genellikle bankaların hazine departmanında uygulanır ve genel politika aktif pasif komitesi tarafından belirlenir (Choudhry, 2012:355). APKO'nun en önemli görevi aktif getirileriyle pasif maliyetleri arasındaki pozitif marjın (spread) stabilize edilmesi ve bankanın hedeflemiş olduğu kazanç rakamlarına ulaşılmasıdır (Yavuz, 2002:26).

2.3. Camels Analizi

CAMELS değerlendirme sistemi ABD'de geliştirilmiş olup ticari bankaların genel durumunun tespitinde ve uzaktan gözetim faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Bankacılık sektörünün etkinliğini analiz etmektedir. Bu sistem ilk olarak 5 bileşenden oluşurken; piyasa risklerine karşı duyarlılığında sisteme dâhil edilmesiyle 6 bileşene yükselmiştir Söz konusu bileşenler şu şekilde sıralanmıştır;

C : Capital Adequacy (sermaye yeterliğini),

A : Assest Quality (aktif kalitesini),

M : Management Quality (yönetim yeterliliğini),

E : Earnings Quality (kazanç durumunu),

L : Liquidity (likidite durumunu),

S : Sensitivity to Market Risk **(**piyasa risklerine karşı duyarlılığı) göstermektedir.

2.3.1. Sermaye Yeterliliği

Bankanın sermaye miktarı ve kalitesi, varlıkların değeri, bankaların çeşitli kaynaklara ulaşım durumları, karlılık rasyoları, dağıtılmamış olan karlar vb. dikkate alınarak bu süreç içindeki durumu değerlendirilmektedir ve aşağıda yer alan rasyolar kullanılmaktadır (Kaygusuz, Ersoy ve Bozdoğan, 2020:75).

$$\text{Sermaye yeterliliği} = \frac{\text{Özkaynaklar}}{\text{Kredi riski + Piyasa riski + Operasyonel Risk}}$$

$$\text{Sermaye yeterliliği} = \frac{\text{Özkaynaklar}}{\text{Toplam Aktifler}}$$

$$\text{Sermaye yeterliliği} = \frac{\text{Özkaynaklar – Duran Varlıklar}}{\text{Toplam Aktifler}}$$

2.3.2. Aktif Kalitesi

Etkili bir finansal aracılık için istikrarlı bir bankacılık sistemi şarttır. Bankalar bir araya elen organizasyonlardan farklıdır; kredi satarlar ve karşılığında kar (avanslar) elde ederler. Bu nedenle krediler ve avanslar bankaların sahip olduğu en önemli kaynaklar olarak kabul edilir. Bundan dolayı bankacılık sektörünün temel hedeflerine ulaşmak için finansmanını yeterince denetlemesine büyük bir ihtiyaç vardır (Aslam, Ur-Rehman ve Iqbal, 2021:223).

Bankanın aktif kalitesi bileşeni, bilanço dışı işlemlerin yanı sıra, kredi riskinin ve yatırım portföylerinin beraberinde getirdiği mevcut ve potansiyel kredi riskini, sahip olunan diğer varlıkların ve gayrimenkullerin kalitesini göstermektedir (Çağıl ve Mukhtarov, 2014:81).

2.3.3. Yönetim Yeterliliği

Yönetim kurulu ve yönetimin kendi görevleriyle ilgili olarak, kurumun faaliyetlerine ilişkin riskleri tanımlama, ölçme, izleme, kontrol etme ve kurumun yürürlükteki yasa ve yönetmeliklere uygun çalışmasını sağlama kabiliyeti belirlenmektedir (Çağıl ve Mukhtarov, 2014:81).

2.3.4. Kazançlar

Bankaların performansını belirleyen en önemli bileşenlerden olup bankanın kârlılığını ifade eder ve bankanın faaliyetlerini devam ettirebilmesi açısından çok önemlidir (Toplu, 2016:48). Kazançlar, bir bankanın finansal performansının belirli karar alma süreçleriyle ilgili özellikleri hakkında bilgi sağlar. Bankacılık sektöründe kazanç manipülasyonları banka istikrarını, piyasanın banka değerlemesini ve kredi kalitesini düşürebilir (Jin, Liu ve Kanagaretnam, 2018:163).

2.3.5. Likidite

Bankanın karşı karşıya kalabileceği en büyük risk olup bankanın ani nakit taleplerini ve ihtiyaçlarını karşılayabilme gücüdür (Toplu, 2016:48). Teorik olarak dinamik bir risk yönetimi ortamında, likit varlıkların bankaları likidite şoklarına karşı daha dayanıklı hale getirmesine rağmen, aynı zamanda krizleri daha ucuz hale getirerek bankaları birincil piyasada daha fazla risk almaya teşvik ettiğini göstermiştir. Bu nedenle, artan likiditeden banka istikrarı üzerindeki faydalar, bankaların daha fazla kredi riski alma davranışıyla dengelenir (Liang ve Liu, 2021:83).

2.3.6. Piyasa Riskine Duyarlık

Piyasada oluşabilecek kurlar ile faiz oranları, mal ve hisse senetleri fiyatlarındaki değişmeler karşısında bankaların hangi ölçüde hazırlıklı olduğunu belirlemek için kullanılan oranlardır (Kaygusuz, Ersoy ve Bozdoğan, 2020:76).

$$\text{Piyasa Riskine Duyarlılık} = \frac{\text{YP Aktifler}}{\text{YP Pasifler}}$$

$$\text{Piyasa Riskine Duyarlılık} = \frac{\text{Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri}}{\text{Toplam Aktifler}}$$

Puan	**Yorum**
1	Güçlü Performans
2	Tatmin edici performans
3	Bir dereceye kadar kusurlu performans
4	Ortalama performansın oldukça altında performans
5	Kritik eksikliği bulunan ve derhal telafi edilmesi gereken performans

Analizden çıkan sonuçları yorumlarsak 1 puan en iyi performansı gösterirken; artan puanlar bankanın kötüleşen durumuna işaret etmektedir. Ayrıca bileşenlerin ağırlıklı ortalaması bankanın genel notunu belirtmektedir. Analiz sonuçları bankalar için erken uyarı sistemi olarak görülebilir (Karaçor, Mangır, Kodaz ve Kartal, 2017:51).

2.4. Basel Kriterlerinin Amacı ve Gelişim Süreci

Sürekli farklı riskler altında faaliyetlerine devam eden bankalar, günümüz küresel dünyasında ekonomik olarak ayakta kalabilmek ve karlılıklarını sürdürebilmek noktasında faiz, kur, piyasa riskleri gibi birçok riskin etkisi altındadırlar (Çatıkkaş, Yatbaz ve Duramaz, 2018:840).

Finansal piyasaların tarihi incelendiğinde, risk ve risk yönetiminin önemi, yaşanan krizlerden ötürü daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 1990'lı yıllarda dışa açılma ve global politikalar sonucu oluşan birbiriyle bağımlı açık ekonomiler, karşılaşılabilecek risklerin boyutunu ve etkisini daha da arttırmaktadır. Karmaşıklık teknolojik gelişmelerle birlikte artmakta, bankaların ve finansal piyasaların maruz kaldığı risklerin yapısı, niteliği ve niceliği de her geçen gün değişmektedir (Gürel, Demir, Bulgurcu, 2012:17).

1970'li yılların başında Bretton Woods sisteminin çökmesiyle kur, faiz ve fiyatlarda dalgalanmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Piyasalarda meydana gelen ekonomik krizler sonucunda uluslararası alanda düzenleme arayışına gidilmiştir (Erdoğan, 2014:144). Bu ihtiyaçlara çözüm olarak 1974 senesinin sonlarına doğru on ülkenin merkez bankası yöneticilerinin oluşturduğu bir grupla Basel Komitesi kurulmuş olup 1988 yılında Basel I uzlaşısı imzalanmıştır. Uzlaşıda yeterli sermayenin önemi vurgulanmıştır (Geyikçi, 2013:3) Basel bankacılık denetim komitesi, dünya çapında bankacılık denetiminin kalitesini arttırmak amacıyla bankacılıkla ilgili denetim konularında işbirliği için bir platform sağlar (Dogra ve Kaur, 2020:42).

2.4.1. Basel I Kriterleri

Basel I anlaşması, 1980'lerin sonlarında Basel Komitesi tarafından bankalara risklere karşı korunmaları için asgari bir sermaye zorunluluğu getirerek sistemik riski azaltmayı amaçlıyordu. Bankaların risk ağırlıklı varlıklarının asgari yüzde 8'i düzeyinde bir sermaye oranı tutmalarını gerektiriyordu. Başlangıçta, Basel I anlaşması sadece kredi riskini ele aldı ancak 1996'da bir değişiklik yayınlayarak piyasa riski de dahil edildi. Basel I sadeliği nedeniyle oldukça başarılı olduğunu kanıtladı ve dünya çapında bankacılık düzenlemelerine tekdüzelik getirdi. (Dogra ve Kaur, 2020:42).

Komitenin oluşturduğu standartlar tavsiye niteliğinde olup kanuni yaptırımı yoktur. Temel amaç uluslararası ortak bankacılık standartlarını oluşturup parasal ve ekonomik istikrarı sağlamak için ilke ve kurallar belirlemektir (Erdoğan, 2014:145).

$$SYR = \frac{\text{ÖZKAYNAKLAR}}{\text{KREDİ RİSKİ+PİYASA RİSKİ}} \geq \%\,8$$

Farklı ülkelerde faaliyet gösteren bankalar arasında mevcut olan uygulama farklılıklarını ortadan kaldırmak ve uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını güçlendirerek sağlamlığını arttırmak iki önemli amacıdır (Ay, 2010:67).

2.4.1.1. Basel I Kriterlerinin Uygulanma Sürecine İlişkin Eleştiriler

Basel I sermaye uzlaşısının uygulanmasında aşağıda yer alan yetersizlikler ile karşılaşılmıştır;

1. Banka sermayesinin operasyonel risk ile likidite risklerini dikkate almayıp yalnızca kredi riskini dikkate almış olması,
2. Kredi risk duyarlılığında risk ölçüm yönteminin, riskleri gerçekçi bir şekilde ölçmede yetersiz kalması,
3. Farklı şartlarda faaliyette bulunan veya farklı özellikler gösteren tüm bankaların, uygulamada tek bir yöntemin kullanımına tabi olması,

4. Finansal piyasalardaki fiyat dalgalanmalarının yeterince dikkate alınmamış olması (Erdoğan, 2014:150).

2.4.2. Basel II Kriterleri

Bankacılık sektöründe yaşanan krizler Basel II sürecine ihtiyaç duyulmasının en temel nedenidir (Keleş, 2009:178). Basel II kriterleri üç temele dayanmaktadır. Bunlar asgari sermaye gereksinimleri, ihtiyatlı bir denetim inceleme süreci ve piyasa disiplinidir (Baicu, 2011:42). Basel II kriterleri 2004 yılında yayımlanmış olup kredi riskini hesaplama yöntemini tamamen değiştirmiştir. Bütün risk sınıfları için kredi türü bazında risk ağırlığı belirlenmesi yerine ülkeler, bankalar, şirketler vb. risk sınıfları için müşterinin kredi değerliliğini ifade eden derecelendirme notu kullanılarak risk ağırlığının belirlenmesi benimsenmiştir. Ayrıca Basel II kararları piyasa riski, şeffaflık, rekabet, kurumsal yönetim, kredi verme süreçlerinin geliştirilmesi gibi pek çok konuda daha yenilikler getirmektedir (Keleş, 2009:180). Kararlarda operasyonel riskler için de bankaların sermaye bulundurmaları öngörülmüştür (Erdoğan, 2014:143).

$$SYR = \frac{\text{ÖZKAYNAKLAR}}{\text{KREDİ RİSKİ+PİYASA RİSKİ+OPERASYONEL RİSK}} \geq \%\ 8$$

Basel II deki en önemli farklılık, her bankanın kendi çalışma ve faaliyetleri bazında ayrı ayrı değerlendirilecek olmasıdır. Böylelikle bankalar arasındaki haksız rekabetlerin önüne geçilmesi sağlanmış olacaktır. Denetim süreci yerel ve uluslararası denetim süreçlerinden önce bankanın kendi içinde başlayacak bu sayede banka çalışma ve faaliyetlerinin denetim ve kontrolü sırasında diğer bankalar karsısında oldukça büyük bir avantaj sağlayacaktır (Keleş, 2009:171).

2.4.2.1. Basel I ve Basel II Uzlaşılarının Farklılıkları

Basel I uzlaşısı yayınlandıktan kısa bir süre sonra birçok ülke tarafından uygulamaya konulmuş ve uluslararası arenada finansal bütünlüğü sağlayan bir standart olmuştur. Zamanla yeniliklere adapte olamaması ve belirli katı kurallara bağlı olması standardın yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Basel II olarak

adlandırılan bu standart eskisine oranla riske çok daha fazla duyarlıdır. Bu iki standart arasındaki farklılıkların ana başlıkları ise şu şekilde sıralanabilir

1. Basel I'in kredi riski açısından sermaye yükümlülüğünün OECD ülkesi olup olmama kriterine göre belirlenmesi prensibine dayanan kulüp kuralı Basel II ile birlikte kaldırılmaktadır.

2. Basel I'de kredi riski, krediyi alan tarafların derecelendirme notlarına göre belirlenmektedir. Basel II'de ise bankaların kendi değerlendirmelerine dayanarak verdikleri derecelendirme notları ve bağımsız derecelendirme şirketleri tarafından verilen derecelendirme notlarını kullanılmıştır.

3. Sermaye zorunluluğu Basel I'de kredi ve piyasa riskleri için bulunmakta iken Basel II'de kredi ve piyasa risklerine ilaveten operasyonel riskle ilgili sermaye yükümlülüğü de yer almaktadır.

4. Basel II de bankaların sermaye yeterliliklerini kendilerinin değerlendirmesi istenmekte ve bankacılık denetim otoritesi tarafından denetlenmesi talep edilmektedir

5. Basel I'de yer almayan sermaye yeterliliğine ilişkin olarak yeni uzlaşıya özgü detaylı bilgilerin kamuya açıklanması zorunluluğu Basel II ile getirilmiştir.

6. Basel I mevduat sahiplerinin olası banka iflasından kaynaklanan maliyetlerini azaltmak için banka sermeyesi üzerine odaklanmıştır. Basel II ise bankaların kendi iç risk yöntemleri, denetim otoritesinin incelemesi ve piyasa disiplini yoluyla finansal sistemin güvenilirliğini ve istikrarını geliştirmeye çalışmaktadır (Ay, 2010:65).

2.4.2.2. Basel II Hakkında Yapılan Eleştiriler

1. Önerilen yöntemlerin eskisine göre daha kapsamlı ve karmaşık olması,

2. Bankaların bünyelerinde eskiye nazaran daha fazla sermaye tutmak zorunda kalıp kalmayacaklarının belirsiz olması,

3. Standart yöntem ve temel derecelendirme tabanlı yöntemde olmayan kredi riskini devretme tekniklerinin (teminatlandırma, garantiler, kredi sigortaları ve kredi riski üzerine türev enstrümanlar gibi) kredi riskini azaltıcı etkilerinin yalnızca gelişmiş içsel derecelendirme tabanlı yöntemde tanımlanmış olması,

4. Bireysel kredilerin fiyatlamasında zaten batık kredi oranının yüksek olacağı beklentisiyle kâr marjlarının da yüksek tutuluyor olması ve yeni düzenlemede bu konunun göz ardı ediliyor olması,

5. Kredi riskini transfer etmenin çok teknik bir konu olması,

6. Piyasa disiplini için yaratılacak şeffaflık ortamının ne kadar özel bilgi ve know-how içereceği ve bu nedenle denetim fonksiyonunun sürekli olarak bankacılık sektörünün arkasından gelmek durumunda kalacak olması,

7. Bankalar birbirlerinin riskleri ve risk yönetim sistemleri hakkında bilgi sahibi olduğunda birbirlerine tanıyacakları işlem limitlerinde diğer bankanın risklilik düzeyini dikkate alacaklardır. Dolayısıyla, bir banka risklilik düzeyini arttırdığında diğer bankalar nezdindeki limitleri azalacak, kaynaklara erişimi zorlaşacak ve kaynak maliyetleri yükselecektir. Böylece bankaların risklerinin artışı ile paralel olarak kaynak maliyetleri de artacaktır (Ay, 2010:77).

2.4.3. Basel III Kriterleri

Sermayenin nitelik, nicelik ve risk ağırlıklarının arttırılması, risk kapsamının genişletilmesi, bankaların yükümlülüklerinin sınırlandırılması amacıyla risk bazlı olmayan bir kaldıraç oranının tesis edilmesi başta olmak üzere çeşitli hususlarda Basel II uzlaşısına ilave düzenlemeler getiren Basel III kriterleri Aralık 2010'da yayımlamıştır (Erdoğan, 2014:144).

Basel III uzlaşısını ortaya çıkaran nedenlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Olumsuz piyasa koşullarında ani düşüş gösterebilen sermaye tamponlarının güçlendirilmesi,
- Banka sermayelerinin kalitesinin artırılması,
- Basel II'ye destek olmak üzere bir kaldıraç oranı uygulamasının getirilmesi,
- Bankacılık sektörünün kuvvetlendirilmesi amacıyla ortaya koyduğu sermaye ve likidite düzenleme önerileri sunması,
- Risk yönetiminin geliştirilmesine ek olarak, bankaların stres ortamlarına karşı dayanıklılığının artırılmasıdır (Gürel, Demir, Bulgurcu, 2012:16).

Basel III uzlaşısı, bankaların finansal yapısının güçlendirilmesi ve başka küresel krizlerin yaşanmaması için bankaların aşırı risk almasının önüne geçilmesini amaçlamaktadır. Basel III olarak adlandırılan düzenleme değişiklikleriyle ulaşılmak istenen hedefler, aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

1. Bankacılık yapısının finansal ve ekonomik krizlere karşı güçlendirilmesi,
2. Kurumsal denetim ve risk yönetimi standartlarının geliştirilmesi,
3. Bankaların şeffaflığının ve kamuya bilgi verme zorunluluğunun arttırılması,
4. Bireysel olarak bankaların dayanıklılığının arttırılması,
5. Finansal sistemin, makro bazda düzenlemeler sayesinde krizlere karşı direncinin arttırılmasıdır (Gürel, Demir, Bulgurcu, 2012:18).

2.4.3.1. Basel III Kriterlerinin Ana Amaçları

Basel III kriterlerinin ana amaçları; daha nitelikli sermaye, niceliği arttırılmış sermaye, sermaye tamponu oluşturulması, risk bazlı olmayan kaldıraç oranı ve likidite düzenlemeleri başlıkları altında toplanmış olup aşağıda maddeler halinde anlatılmaktadır.

2.4.3.1.1. Daha Nitelikli Sermaye

Sermayenin fazlalığının önemli olmasının nedeni risk değerlendirmelerini ve olası krizlere karşı hareket kabiliyetlerini bu kalem aracılığı ile sağlayacak olmalarındandır. Basel III Kriterlerinde sermayenin fazlalığı yanında kalite konusu gündeme gelerek yeni bir kalem oluşturulmuş olup bu kaleme Kayıp Karşılama Sermaye adı verilmiştir. Oluşturulan sermaye ile krizlere karşı daha güçlü ve dayanıklı bir bankacılık sağlanabileceği hedeflenmiştir (Cicioğlu ve Çil, 2019:97).

2.4.3.1.2. Niceliği Artırılmış Sermaye

Basel III ile birlikte asgari çekirdek sermaye gereksinimi %2'den %4,5'e çıkarılmıştır. Bankaların gelecekte ortaya çıkabilecek riskli durumlara karşı %2,5'luk sermaye tamponu da bulundurmaları gerektiği belirtilerek toplam çekirdek sermaye gereksinimi %7'ye yükseltilmiştir (Gürel, Demir, Bulgurcu 2012:19).

2.4.3.1.3. Sermaye Tamponu Oluşturulması

Diğer Basel düzenlemelerinde bulunmayan bu kavram ilave sermaye ihtiyacı durumunda kullanılması için getirilen bir araç olup olası risklerin önlenmesinde kullanılmaktadır (Cicioğlu ve Çil, 2019:98).

2.4.3.1.4. Risk Bazlı Olmayan Kaldıraç Oranı

Belirli dönüşüm oranlarıyla dikkate alınmış, bilânço dışı kalemler ve aktifler toplamı ile ana sermaye arasında risk bazlı olmayan bir asgari oranın tesis edilmesi planlanmaktadır. Öngörülen kaldıraç oranı %36 olup, kademeli bir geçiş hedeflenmektedir (Gürel, Demir, Bulgurcu, 2012:21).

2.4.3.1.5. Likidite Düzenlemeleri

Asgari seviyeleri %100 olacak şekilde, likidite karşılama oranı ve net istikrarlı fonlama oranı isimli iki oranın düzenlemelere dâhil edilmesi planlanmaktadır. 2018'e kadar süren geniş bir uyum süreci hedeflenmektedir (Cicioğlu ve Çil, 2019:98).

2.4.3.2. Basel III'ün Getirdiği Yenilikler

Basel III, Basel I ve II den farklı olarak bankaların uygulaması için çeşitli yenilikler getirmiş olup başlıklar halinde anlatılmaktadır.

2.4.3.2.1. Sermaye

Mevcut düzenlemede yer alan katkı sermayenin ana sermayenin %100'ünü geçemeyeceği hükmü ve üçüncü kuşak sermaye (Tier 3) uygulaması kaldırılmıştır. Ana sermaye (Tier 1) içinde yer alan ve zarar karşılama potansiyeli yüksek olan unsurlar çekirdek sermaye olarak adlandırılmıştır. Çekirdek sermaye; ödenmiş sermaye, dağıtılmamış karlar, kâr -zarar, diğer kapsamlı gelir tablosu kalemleri ile bu toplamdan düşülecek değerlerden oluşmaktadır (Gürel, Demir, Bulgurcu, 2012:21). Basel III özkaynakların geri dönüş (ROE) oranını Avrupa'da ortalama bir banka için %4 olarak belirlerken, ABD de %3 olarak belirlemiştir (Geyikçi, 2013:44).

2.4.3.2.2. Karşı Taraf Riskinin Düzenlemesi

Teknik detayları oldukça yüksek olan bu teklifte, bankaların stres senaryoları ve tarihsel verilere dayanarak hesaplayacakları karşı taraf riski için ilave sermaye tutmaları amaçlanmıştır (Gürel, Demir, Bulgurcu, 2012:22).

2.4.3.2.3. Kaldıraç Oranı

Söz konusu oran birinci kuşak sermayenin (ana sermaye) belirli dönüşüm oranlarıyla dikkate alınmış bilanço dışı kalemler ve aktifler toplamına bölünmesi suretiyle (ana sermaye / aktifler + bilanço dışı kalemler) bulunacak olup, 2017 yılının ilk yarısına kadar sürecek olan paralel uygulama döneminde %3 oranı test edilecektir (Erdoğan, 2014:168).

$$\text{KALDIRAÇ ORANI} = \frac{\text{ANA SERMAYE}}{\text{AKTİFLER+BİLANÇO DIŞI KALEMLER}}$$

2.4.3.2.4. Döngüsellik ve Sistematik Risk

Basel III'te ülke şartlarına ve tercihlerine bağlı olarak %0 ilâ %2,5 arasında değişen döngüsel sermaye tamponu uygulaması getirilmiştir. Hızlı kredi büyümesinin önüne geçilmesi hedefi döngüsel sermaye tamponunun ekonominin büyüme hızına bağlı olarak artırılıp azaltılmasıyla gerçekleştirilmektedir (Gürel, Demir, Bulgurcu, 2012:22).

2.4.3.2.5. Likidite Oranları

Basel III, likiditeye ilişkin olarak likidite karşılama oranı ve net istikrarlı fonlama oranı isimli iki adet oran ortaya koymaktadır.

Bankanın likit varlıklarının, 30 gün içerisinde gerçekleşecek net nakit çıkışlarına bölünmesi suretiyle hesaplanan oran likidite karşılama oranıdır. Bu oranın 1'den küçük olması bankanın likit varlıkları ile net nakit çıkışlarını karşılamada güçlük yaşayabileceğini gösterdiğinden 1'den küçük olmaması gerekmektedir (Erdoğan, 2014:168).

Likidite karşılama oranını desteklemek, yapısal likidite uyumsuzluklarını sınırlandırmak ve çekirdek fonlamayı belirli bir düzeyin üzerinde tutmak amacıyla oluşturulan oran net istikrarlı fonlama oranıdır. Bu orana göre bir bankanın mevcut istikrarlı fonlama tutarının ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarına oranı yüzde 100'den büyük olmalıdır (Gürel, Demir, Bulgurcu, 2012:22).

2.4.3.3. Basel III Kriterlerinin Uygulanma Sürecine İlişkin Eleştiriler

Uluslararası piyasalarda Basel III uzlaşısının uygulanma sürecine yönelik eleştiriler aşağıda sıralanmıştır

1. Basel III'de düzenlenen hususların kesin olarak uygulandığı ülkelerden, daha az denetim ve takibin yapıldığı ülkelere doğru bir geçiş gerçekleşmemesi için

tüm düzenleyici ve denetleyici kurumların optimal biçimde uyumlu olmaları gerekmektedir.

2. Basel III kurallarının uygulama maliyetini minimum seviyeye indirebilmek amacıyla, uyum süreci uzun ve aşamalı bir zamana yayılmıştır. Uzun bir geçiş süreci, maliyeti azaltmasına karşın, yeni kurallara çabuk uyumu zorlaştırarak Basel III uygulamasını amacına istenen düzeyde ulaştıramayabilir.

3. Bankalar; sermayenin arttırılması, kar payının dağıtılmayarak bünyede bırakılması, hazine işlemleri gibi sermaye yoğun faaliyetlerden; daha az sermaye gerektiren bankacılık faaliyetlerine geçiş, faaliyet alanlarının değiştirilmesi ve kaldıraç oranının azaltılması gibi uygulamalara kayabilir. Böylelikle faaliyette bulundukları ülkelerin ve küresel çapta bankacılık sektörünün yapısını önemli oranda etkileyebilirler (Erdoğan, 2014:170).

2.4.4. Katılım Bankalarında Basel Kriterleri Uygulaması

Banka sermayesi, bir bankanın kurulması için gerekli mali temeli temsil eder, aynı zamanda sürdürülebilir büyüme ve gelişme, müşterileri çekme ve tutma ve düzenleyici gereklilikleri karşılama için bir temel oluşturur. Basel Bankacılık Denetim Komitesi, tam da bu nedenlerle, banka risklerini koruma ve yönetme kavramını banka sermayesine, yani bir bankanın sermayesinin aktiflere oranına dayandırmıştır. 1980'lerin sonunda, Basel Bankacılık Denetim Komitesi, sermaye yapısını, risk ağırlıklı varlıkları belirleme sürecini ve asgari sermaye gereksinimlerini tanımlayan, küresel olarak uygulanabilir bir dizi sermaye yeterliliği standardını benimsemiştir. Basel standartları, geleneksel bankacılık iş gereksinimlerine uygun olarak tasarlanmış ve benimsenmiştir dolayısıyla katılım bankacılığın özelliklerini tanımamaktadır (Lekpek, 2017:71). Ancak İslami Finansal Hizmetler Kurulu Basel standartlarından yola çıkarak, katılım bankaları için 2005 yılında yayınlanan sermaye yeterliliği standartlarını "Kurumlar için Sermaye Yeterliliği Standardı olarak formüle etmiştir. Bu belgede sadece sermaye yeterliliği (asgari sermaye gereksinimleri) tanımlanmıştır. Mevduatın bankanın ticari risklerinden korunmasının sermayenin en

önemli işlevlerinden biri olduğu düşünülürse, katılım bankalarının zorunlu sermaye miktarının, geleneksel bankaların durumundan önemli ölçüde daha düşük olması gerekir, çünkü mudilerin çoğu banka ile iş risklerini paylaşır (Lekpek, 2017:73).

Katılım bankaları sadece Tier 1 sermaye yapısını kullanabildikleri için yasal sermayenin Basel yapısını sadece kısmen benimseyebilirler. Basel düzenlemelerine göre katılım bankalarında Tier 2 ve 3 sermayenin oluşturulması mümkün değildir. Bunun nedeni Tier 2 ve 3'ün Şeriat'a göre kabul edilemez araçlardan yapılmış olmasıdır (Lekpek, 2017:79). Tier 2 sermaye yapısının Basel formülasyonu, katılım bankalarının sermaye yapısında bulunamayan faizli krediler ve imtiyazlı hisse senetleri gibi Şeriat tarafından uygun olmayan bazı unsurları içerir.

Katılım bankaları için Basel kurallarının uygulanmasındaki en büyük zorluk likidite gereksinimlerinde yatmaktadır. Mevduat oynaklığı ve İslami menkul kıymetler piyasalarının sığlığı, katılım bankalarının yüksek kaliteli likit varlıklar bulmasında en büyük zorluk yaratan faktörlerdendir (Özkan ve Iqbal, 2015:31).

Genel olarak, Basel kurallarının bireysel bankaları ve bankacılık sistemini daha dayanıklı hale getirmek için faydalı etkileri olacaktır, ancak olumlu etkilerinin yanı sıra katılım bankalarına bazı zorluklar da getirecektir. Sermaye, likidite, stres analizi ve kaldıraç hesaplamalarına ilişkin yeni gereksinimler, katılım bankalarının son teknoloji risk ve BT sistemleri, kantitatif analiz, iç kontrol sistemleri ve kurumsal sistemlerle hazır olmadığı düşünüldüğünden operasyonel risklerini artıracaktır. Bu nedenle, katılım bankalarının Basel kriterlerine hazır olmak için risk ve sistem altyapısını iyileştirmeye odaklanması gerekmektedir (Özkan ve Iqbal, 2015:31).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAR VE KARLILIK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Karlılık, işletmelerin kar elde etme kabiliyetine genel bir bakış sağlar. Temettü politikası hakkında karar verirken dikkate alınması gereken bir temel olgudur. (Arsyad, Haeruddin, Muslim ve Pelu, 2021:39). Bu bölümde kar ve karlılık kavramları, karlılık türleri, karlılık standartları için alternatif yöntemlerin neler olduğu anlatılmaktadır.

3.1. Kar Terimi ve Türleri

Firmaların birincil hedefleri, varlıklarını devam ettirmek, gelişmek ve işletmelerinin piyasadaki değerlerini hissedarları açısından maksimize etmektir. İşletmeler kar edebilmelidirler ki bu amaçlarına ulaşabilsinler. En basit ifadeyle karı tanımlayacak olursak; belirli bir dönem içerisinde gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda elde edilen toplam gelirlerden bu faaliyetler için katlanılan toplam maliyetlerin çıkarılmasıyla oluşan olumlu farktır. İşletme biliminin ilgi alanına kar kavramı girerken, muhasebenin ilgi alanına karın nasıl belirlendiği girmektedir. Kar kavramını bilanço ve gelir yaklaşıma göre tanımlayacak olursak;

Bilanço yaklaşımına göre kar = işletmenin dönem sonu özkaynağı - dönem başı özkaynağı

Gelir yaklaşımına göre kar = işletmenin belli bir dönemde elde ettiği brüt hâsılat - brüt hâsılatın elde edilmesi için harcanan tüm maliyetleri kapsar.

3.1.1. Muhasebe Kârı

Kar ve zarar hesabı, belli bir süre boyunca ortaya çıkan gelirleri, giderleri ve finansal iş sonuçlarını gösteren bir finansal tablodur. Gelir, gider ve mali sonuç açısından bir iş yürütme başarısını kaydeder. Gelir ve giderler olay bazında kaydedilir ve genellikle nakit akışına veya para makbuzlarına ve para harcamalarına karşılık gelir. Gelirler, artan varlıkların ve azalan yükümlülüklerin bir sonucudur,

giderler ise azalan varlıkların ve artan yükümlülüklerin bir sonucudur. Mali sonuç, gelir ve giderlerin karşı karşıya gelmesi sonucu oluşur ve belirtilen gelir ve giderlere bağlı olarak kar veya zarar gelişebilir.

Gelirler < Giderler = Brüt Zarar

Gelirler > Giderler = Brüt Kar

Finansal sonuç bakiye ile kar-zarar arasındaki bağlantıyı temsil eder. Bir işletmeyi yürütmenin olumlu bir finansal sonucu olarak her bir muhasebe karı şirketin dahada gelişmesine katkı sağlar (Krstnovic ve Barbaca, 2016:15).

3.1.2. Ekonomik (İktisadi) Kâr

Artan muhasebe karı, bir piyasa ekonomisinde ayakta kalmak ve büyümek için yeterli değildir ve bu nedenle küresel şirket ekonomisine ekonomik kar kavramı eklenmiştir. Ekonomik kar kavramı, bir şirketin varlıklarını ne kadar verimli yönetebileceğini gösteren birçok göstergeden oluşmakta olup en önemli aparatı ekonomik katma değer göstergesidir. Ekonomik karın sayısallaştırılması muhasebe karına göre oldukça zordur (Karpac ve Bartosova, 2021:2).

Ekonomistler, bir dönemin hasılatından "örtülü"(implicit) ve "açık" (explicit costs) maliyetin çıkarımının ekonomik kâr rakamını verdiği görüşündedir. "Örtülü" maliyet, girişimcinin kendisinin sahip olduğu üretim faktörünün ödülünü ifade etmektedir. Bu maliyetler aynı zamanda "Fırsat Maliyetleri" olarak da adlandırılmaktadır. 1939'da ünlü ekonomist Hicks J.R, bir insanın gelirini " bir hafta boyunca tüketebileceği maksimum değer ve yine de haftanin başında olduğu gibi haftanın sonunda da olması beklenen değer" diye tanımlamıştır.

Ekonomik Kâr = Muhasebe Kârı – Örtülü maliyetler (implicit costs)

Ekonomik Kâr = Toplam Gelir – (Açık maliyet + Gizli maliyet)

Ekonomide muhasebe kârı brüt kâr olarak bilinirken, mal sahibinin zamanını ve yaptığı sermaye yatırımının örtülü maliyetini çıkardıktan sonra kalan kâr "net kâr" olarak adlandırılmaktadır (Güzel, 2014:68).

3.1.3. Sosyal Kâr

Sosyal kâr, sosyal kazanç ile sosyal maliyet arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Sosyal kar; istihdam olanaklarının oluşturulması, toplumun daha zayıf kesimlerine öncelikli istihdamın oluşturulması, müşteriye çok kapsamlı bir çeşitliliğin sağlanması, iyi ilçelerin kurulması, iyi bir çalışma ortamının sağlanması, toplumun bütünü için vergi matrahının geliştirilmesi ve kullanılamaz durumda olan iletişimin geliştirilmesi gibi durumları kapsamaktadır (Adalessossi, 2017:54).

Sosyal kâr = sosyal kazanç- sosyal maliyet

3.1.4. İşletme Kârı

İş adamları ve ekonomistler, genellikle hisse senedi sahiplerinin kârını ya da gelirini toplam getiri olarak görürken, getirinin herhangi bir kısmını maliyet olarak görmemektedir. Bu yüzden, işletme kârı, net kâr ve dönem sonu varlığı ile ilk yatırım arasındaki fark olan normal yatırım kârlılığının toplamına denk gelmektedir (Akbalık, 2001:5).

3.2. Karlılık Terimi ve Türleri

Bankalarında amacı her işletmede olduğu gibi kar elde etmektir ve diğer sektörlere nazaran yoğun bir denetim ve gözetime tabi tutulurlar. Bunun sebebi kar maksimum kılma hedefi ile yapılan strateji, iş modeli ve ürünlerin uzun vadede bir makroekonomik dengesizliğe yol açma olasılığını minimize etmektir. Karlılık, bir bankanın üstlenebileceği riski ve/veya sermayesini arttırabilme kapasitesini gösteren önemli bir sonuçtur (Karaca ve Uğur, 2008:125).

Karlılık kavramı diğer ifade biçimiyle işletmelerin faaliyet sonuçlarını tutar yerine oran olarak gösterir. Finans literatüründe karlılığı ölçmek için kullanılan çeşitli oranlar vardır.

Karlılığın beş temel ölçütü bulunmaktadır. Bunlar;

- kar marjı (profit margin / PM),
- net faiz marjı (net interest margin / NIM),
- fiyat farkı (spread / S),
- aktiflerden sağlanan getiri (return on assets / ROA)
- öz kaynaklardan sağlanan getiridir (return on equity / ROE).

3.2.1. Özsermaye karlılığı (ROE)

Dönem kârının özsermaye içindeki payını gösteren oran özsermaye karlılığıdır. (ROE) İşletmelerce bu oranın yüksek olması tercih edilmektedir. Kar dağıtılabilmesi ve otofinansman yapılabilmesi için yeterince yüksek öz sermaye karlılığına ulaşılması gerekir (Uluyol, Lebe ve Aktaş, 2014:72). Özsermaye karlılığı yatırımlarının geri dönüş hızı hakkında fikir vermektedir (Kırcalı,2016:98). Bu oran sayesinde işletmeye ayrılan özkaynağın sağladığı kârı ve yönetimin bu kaynağı nasıl verimli duruma getirdiği görülür.

Özsermaye kârlılığı = Net kâr / özsermayeye

Öz sermayenin aktifler içerisindeki oranını öz sermaye çarpanı verir.

Özsermaye çarpanı = toplam aktifler / toplam özsermaye

Bu oran yabancı kaynak, öz kaynak dağılımı ve risk durumunu göstermektedir. Varlıkların ne kadarının özkaynak ne kadarının yabancı kaynak ile finanse edildiğini gösterir. Aynı zamanda bu oran işletmelerin borçlanabilme durumu

hakkında bilgi vermektedir. Özsermaye çarpanı yüksek ise yüksek kaldıraç, düşük ise düşük kaldıraç kullanımı anlamına gelmektedir (Bilici, 2019: 43).

ROE şirketin sermayesini kullanarak şirketin vergi sonrası net gelir elde etme kapasitesini bildirir. Bu oran ne kadar yüksekse yönetim tarafından gerçekleştirilen şirket sermayesinin kullanımı daha verimli olacaktır. ROE büyümesi, şirketin daha iyi fırsatlarını gösterir çünkü şirket tarafından kazanılan artan kar anlamına gelir. Bundan dolayı yatırımcının güveni artar ve şirket yönetiminin hisse şeklinde sermaye çekmesi kolaylaşır (Fadjar, Jumana ve Gunawan ,2021:718).

3.2.2. Aktif karlılığı (ROA)

Banka yönetiminin mevcut varlıklarla ne kadar kar üretebildiğini ve varlıkların ne kadar etkin kullanıldığını gösteren önemli bir göstergedir (Reis, Kılıç ve Buğan, 2016:22). Matematiksel formülü (Net Kar/Toplam Aktifler) x100 şeklindedir. Hesaplama sonucunda elde edilen değerin büyüklüğü şirketin aktifleriyle kar yaratma potansiyelinin ne kadar büyük olacağını gösterir (Türkmen, 2018:81).

Aktif karlılığı oranı (ROA) kar elde etme kabiliyetini ölçmek için kullanılan bir tür karlılık orandır (Susilawati ve Nurulrahmatiah, 2021:73). Bu oran, aktiflerde yapılan yatırımın net karlılığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle işletmenin faaliyetlerinde kullandığı varlıklarını ne derece etkin kullandığını göstermektedir. Hissedarlar, bankanın iyi yönetilip yönetilmediğini görebilmek için aktif kârlılık oranını (ROA) kullanabilir. ROA'nın daha yüksek yüzdesi yatırımcı gibi ilgili taraflara olumlu sinyaller verir (Annisa ve Hamzah, 2020:316).

Aktif karlılığı aşağıda yer alan formüle göre hesaplanır;

Aktif Karlılığı (ROA-Return on Assets) = Net Kar/Varlık Toplamı

Finansal oranlardan ROA üç şekildede hesaplanabilir,

1. Aktif Karlılığı = Net kar / dönem başı artı dönem sonu aktif ortalaması

2. Aktif Karlılığı = Net kar / dönem başı aktif

3. Aktif Karlılığı = Net kar / dönem sonu aktif (Şahin ve Ergün, 2018:182).

3.2.3. Net Faiz Marjı (NIM)

Net faiz marjı, faiz geliri ile faiz gideri arasındaki farkı temsil eder ve aracılık etkinliğini veya aracılık maliyetini yansıtır. Net faiz marjı, net faiz gelirinin kazanılan varlıklara oranı olarak ölçülür (Nguyen ve Pham, 2013:2). Bankalarda kaynak maliyeti çok önemlidir. Bankaların gelir-gider performansı ölçümünde net faiz marjı dikkate alınır.

Net faiz marjı (NIM) = (faiz gelirleri (interest incomes)- faiz giderleri (interest expenses)) / kazanç getiren aktifler (earning assets) formülü ile hesaplanır.

3.3. Fiyat Farkı (Spread/S)

Bankacılık uygulamasında söz konusu rasyolar dışında ölçütlerde kullanılmaktadır. Bankalarda yaygın olarak kullanılan ve net faiz marjı ile yakından bağlantılı olan fiyat farkı (spread) bir karlılık ölçütü olup faiz gelirlerinin faiz kazandıran aktiflere (kazanç getiren aktiflere) oranından faiz giderlerinin faiz ödenen pasiflere oranının çıkartılmasıyla hesaplanır.

3.4. Bankalarda Kazanç Oranı ve Karlılık Performansı

Karlılığa dayalı performans analizi bankacılık sektörü ortalamaları ile karşılaştırmalı olarak yapılmalıdır. Bir bankanın yıllar itibarı ile karlılık analizi, söz konusu bankanın performansına ilişkin tam bir fikir edinilmesi için yeterli değildir. Süreç içinde bankanın karlılığındaki bazı artış ve azalışlar konjonktürel nedenlerden kaynaklanıyor olabilir. Makroekonomik gelişmeler ve/veya sektörel değişmelerin etkisiyle karlılıktaki oynaklıklar bankanın gerçek performansını maskeleyebilir. Daha net analizler yapabilmek için, bankanın performans oranlarını sektörünün ortalama performans oranları ile karşılaştırmak faydalı olacaktır (Kırcalı, 2016:98).

3.5. Bankacılıkta Karlılık Standartları İçin Alternatif Yöntemler

Çoğu bankada müşteri kârlılığı genelde bazı standart kriterler bazında ölçülür. Uygulanan kârlılık standartlarından önemli dört tanesine aşağıda yer verilmiştir. Birçok banka, bu dört temel oran dışında, müşteri kârlılığı için ilave oranlar uygulamaktadırlar. Bir banka her bir müşterisinin göreceli değerini ölçmek üzere bu oranlardan bir ya da birkaçını kullanabilir.

3.5.1. Ortalama Müşteri Standardı

Ortalama müşteri standardı; bankaların müşterilerine müşteri bazlı kârlılık analizini uygulaması ve bilgisayar bazlı getiri oranlarına göre müşterilerin sıralanması, daha sonra elde edilen bu verilerin orta düzeyli müşteriye getirisinin karşılaştırılması olarak tanımlanabilir. Bu eleme metoduyla müşterilerin bir kısmı standartların üstünde, bir kısmı ise standartların altında olacak olup, bu standart herhangi bir müşteri kârlılık analizi tekniğiyle kullanılabilir. Ortalama müşteri standardı mevcut fiili kârlılık yerine istenilen kârlılığı hedeflemektedir. Bu yaklaşımın kullanımı ve gelişiminin çeşitli etkileri şunlardır;

- Bu standart gerçekte elde ettiğimiz kardan çok ileride elde etmemiz gereken karı etkileyen bir metottur.
- Bu standart mutlak bir değer değil, zamanla değişebilen bir değerdir. Bir müşteri grubunun genel karlılığını yükseltmek için hizmet vermekte ve standart kendi kendine yükselmektedir.
- Bu yöntem müşteri performanslarını arttırmak ya da karşılaştırmak için bir metottur (diğer müşteriler ve diğer bankaların müşteri performansıyla karşılaştırmak için ve tabii müşterinin toplam faaliyetlerinin ne kadarını ilgili bankaya yönlendirdiğini görmeyi sağlamaktadır).
- Bu yaklaşım mevduat müşterileri için kredi müşterileri ile karşılaştırıldığında daha yüksek oranlar oluşturma eğilimindedir, ortaya çıkan sonuç ise mevduat müşterileri için geçerli olmak üzere yüksek olabilir.

Bu yaklaşımı Brüt Kâr/Net Kaynaklar olarak da formüle edebiliriz. Burada giderler içinde kaynak maliyeti yer almıyorsa brüt kâr toplam kara eşittir. Bu yaklaşım altında ilk varsayım müşterilerin kendi kaynaklarını sağladıklarıdır ve kaynaklar kabul edilebilir karın sağlanması üzerine müşteriler tarafından arz edilmiştir (Arzova, 2011:20).

3.5.2. Hedef Müşteri Standardı

Hedef müşteri standardı; kredi miktarının, kredi oranının ve müşteri ilişkileri üzerinde tatmin edici bir verim düzeyi sağlayan faaliyet aktivitelerinin kombinasyonundan oluşmaktadır. Ortalama müşteri standardını kullanan bankalar; hedef müşteri standardı ile kıyaslama yapabilirler ve bu sayede ortalama müşteri standardının nispeten yüksek ya da düşük oranda katkı sağladığının ölçümünü yapabilirler. Hedef müşteri standardı kullanıldığı sürece akılda tutulması gereken önemli noktalar ise şunlardır;

- Bu standart müşteri ilişkilerini tarif edebilir varsayar. Banka; kredi oranlarını, maliyetlerinin tutarını ve tatmin edici bir kâr oranı sunmak için güvenilir verilerin bir kombinasyonunu açıklamak zorundadır.
- Bankanın gelir üzerindeki net marj yaklaşımı kredi müşterisi için uygun fakat mevduat müşterisi için uygun olmayabilir.
- Hedef müşteri yaklaşımı bankaların kendi sektöründe, aralarındaki rekabeti yansıtabilir.

Bu yaklaşımı Net Kâr/Net Kullanılan Kaynaklar olarak da formüle edebiliriz. Çoğu banka, müşterilerinin kârlılığının analizinde "net kâr" ölçüsünü tercih ederler. Bu, brüt kardan verilen kredi maliyetinin düşülmesiyle elde edilir. Bu kârlılık ölçütü, brüt kâr/net kaynak kullanımı rasyosundan verilen kredi maliyetinin brüt kardan çıkarılmasıyla elde edilen fark bazında farklılaşır (Arzova, 2011:21).

3.5.3. Kâr Planı Standardı

Kâr planı sistemlerini yüksek oranda geliştiren bankalar, kâr planı öğelerinin direkt olarak müşteri kârlılığı standardı ile bağlayabilirler. Burada üst

yönetim ile kredi departmanın; kredi katsayısının bir yıl süreyle ne olması gerektiği konusunda aynı görüşte olmalıdırlar. Kâr planı direkt olarak kâr dönüşüm oranlarına dönüştürüm yapmakta, müşteri ilişkileri içerisindeki önerilen şartları, tahmini dengeleri ve sonuçlarını kâr planıyla örtüşecek şekilde krediler arasında bölüştürülmelidir. Kâr planı kaba bir hedef planı olup, sadece fonların maliyet gideri dahil edilmiş bir yapıdadır. Bu yaklaşımı Net Kâr/Brüt Borçlanma tutarı olarak da formüle edebiliriz. Bu tamamen farklı bir ölçüm seklidir. Bu kârlılık verisi, direkt ortalama borçlanma faizlerine bağlı olarak farklılaşır (Arzova, 2011:22).

3.5.4. Sermaye Kârlılığı Standardı

Sermayenin getirisinin arttırılmaya çalışıldığı bir standart olup, uygun bir sermaye dönüşümü sağlamaya hizmet eden bir yöntemdir. Net kâr üzerine tahsis edilen sermaye kaynaklarındaki etkide yüklenerek düzeltilmiş net kara ulaşılarak, bu tutarın sermaye toplamına orantılanmasıyla net sermaye verimliği oranına ulaşılabilir. Bu yaklaşımın en özet halini Net Kâr/Tahsis Edilen Sermaye tutarı olarak da formüle edebiliriz. Sıklıkla kullanılan bir diğer kârlılık ölçüsü de net karın tahsis edilen sermayeye oranıdır. Sermaye, her bir kredi kullanan müşteriye borç miktarı ve öngörülen risk bazında tahsis edilir. Sadece mudi olanlar için ilave sermaye ise, borç verme ve mudilerin fazla kaynaklarının yatırıma tahsisinin karışımını desteklemek için gerekli sermayedir. Kredi kullansalar da kullanmasalarda tüm müşterilerin kârlılığı bu oranla analiz edilebilir. Şirket yönetimi, işin bütün risklerini desteklemek için ne kadar sermaye gerektiğini, hissedarların sermayeyi neye yatırdıklarını bu yöntem sayesinde öğrenir (Arzova, 2011:24).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KONUYLA İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Srairi 2008 yılında yapmış olduğu çalışmada (GCC) körfez ülkeleri işbirliği konseyi üyesi ülkelerdeki katılım ve ticari bankaların karlılıklarını karşılaştırmıştır. Çalışmasında 48 adet ticari banka ve 18 adet katılım bankası olmak üzere toplam 66 bankanın 1999-2006 yılları arasındaki verilerini kullanmıştır (Srairi, 2008: 20). Katılım bankalarının karlılığını olumlu etkileyen unsurların likidite, kredi riski, finansal risk, GSYİH daki büyüme, bankacılık sektörünün gelişmesi, mali piyasaların gelişmesi gibi durumların olduğu, ticari bankaların karlılığını olumlu etkileyen unsurların ise GSYİH daki büyüme, bankacılık sektörünün gelişmesi, mali piyasaların gelişmesi gibi durumlarda olacağını gözlemlemiştir. Enflasyon oranının her iki banka türü içinde önemsiz olduğu bulgusunu elde etmiştir (Srairi, 2008: 24).

Wasiuzzaman ve Gunasegavan 2014 yılında yapmış oldukları çalışmada Malezyadaki katılım ve ticari bankalarını karlılıkları açısından karşılaştırmıştır. 9 adet ticari banka 12 adet katılım bankası olmak üzere toplam 21 bankanın 2005-2009 yılları arasındaki verilerini kullanarak analiz yapmışlardır. (Wasiuzzaman ve Gunasegavan, 2014:46). Net faiz gelirleri oranının her iki banka türü içinde karlılık açısından önemli bir etkiye sahip olduğunu ve karlılığı arttırdığını görmüşlerdir ancak katılım bankalarında bu oran daha yüksektir (Wasiuzzaman ve Gunasegavan, 2014:53). Banka büyüklüğünün özkaynak karlılığına etkisi ticari bankalarda katılım bankalarına göre daha fazla olmaktadır (Wasiuzzaman ve Gunasegavan, 2014:56).

Beck, Demirgüç-Kunt ve Merrouche katılım ve konveksiyonel bankaları işletme modeli, verimlilik ve karlılık durumları açısından incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre katılım bankalarının iş tutuşları ile geleneksek bankaların iş tutuşları arasında çok farklılık bulamamışlarıdır. Katılım Bankalarının payının daha fazla olduğu ülkelerde faaliyet gösteren geleneksel bankaların maliyetlerinin yüksek istikrarlarının ise düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Beck, Demirgüç-Kunt ve Merrouche, 2010:21).

Dietrich ve Wanzenried düşük, orta ve yüksek gelirli ülkelerde faaliyet gösteren ticari bankaların karlılığının belirleyicileri ile ilgili çalışma yapmışlardır. Çalışma 118 ülkede faaliyet gösteren ticari bankaların 1998-2012 yılları arasındaki finansal oranları kullanılarak yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre düşük, orta ve yüksek gelirli ülkelerde faaliyet gösteren bankaların karlılıkları arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Sektöre özgü değişken olan pazar konsantrasyonun, düşük gelirli ülkelerde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğu, sermayenin düşük ve orta gelirli ülkelerde banka karlılığını etkilemediği, yüksek gelirli ülkelerde sermaye oranının banka karlılığı üzerinde olumlu ve önemli bir etkisinin olduğu, banka mülkiyeti açısından da özel sermayeli bankaların düşük gelirli ve orta gelirli kategorilerde devlete ait bankalardan daha kârlı olduğu, bununla birlikte yüksek gelirli ülkelerde böyle bir etkinin bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır (Dietrich ve Wanzenried, 2014:351).

Athanasoglou, Brissimis ve Delis Yunanistanda faaliyet gösteren ticari bankalar için 1985-2001 yılları arasındaki verileri kullanarak banka karlılığını belirleyen etmenler üzerine çalışma yapmışlardır. Çalışmalarında bağımlı değişken olarak ROA ve ROE yi bağımsız değişken olarak ise banka sermayesi, kredi riski, verimlilik, gider yönetimi verileri, banka büyüklüğü, enflasyon gibi verileri kullanmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre Yunan bankalarında sermayenin ve verimliliğin karlılığa etkisinin pozitif ve önemli derecede etkili olduğu, kredi riskinin ve giderlerin karlılığa önemli derecede etkisinin olduğunu aynı zamanda da negatif ilişkinin olduğunu görmüşlerdir. Banka büyüklüğünün karlılığa etkisinin olmadığı, enflasyonun artmasının karı önemli derecede ve olumluğu etkilediği ise yine gözlemlemiş oldukları sonuçlardan diğerleridir (Athanasoglou, Brissimis ve Delis: 2005:24).

Raoudha Bejaoui ve Houssam Bouzgarrou aktif karlılığını açıklarken panel data yöntemini kullanmıştır. Tunustaki bankaların 1999-2010 yılları arasındaki finansal verilerini kullanmıştır. Bankaların 11'i mevduat 5'i katılım bankasıdır. (Bejaoui ve Bouzgarrou, 2014:124) Karlılığın sermaye ile doğra orantılı arttığı, likidite riskinin karlılığı olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Faliyet giderleri / Net banka gelirleri = operasyonel verimlilik ise her iki banka türü karlılığı içinde olumsuz etki yani

karlılığın azalması sonucunu doğurmaktadır. Buna ilaveten mevduat bankalarının özkaynak büyüklüğünün katılım bankalarına göre daha yüksek olduğu ve bunun avantajından mevduat bankalarının daha fazla yararlandığı sonucuna ulaşmıştır (Bejaoui ve Bouzgarrou ,2014:126).

Tomola Marshal Obamuyi yapmış olduğu çalışmasında aktif karlılığı ve özkaynak karlılığını açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışmada bankaya özgü değişkenler içerisinde yer alan sermaye, toplam aktifler, faaliyet giderleri/toplam aktifler ile makroekonomik değişkenler arasında yer alan faiz oranı, GSYİH verilerini kullanmıştır. Çalışmasında Nijeryada faaliyet gösteren 20 bankayı analiz etmiş ve bu bankalara ait 2006-2012 yılları arasındaki finansal verileri kullanmıştır. Yöntem olarak panel data analizini kullanmıştır. Araştırma sonucuna göre karlılık ile çalışmasında kullandığı bütün değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu yargısına ulaşmıştır. Sermaye ile karlılık arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğu sermaye arttıkça karlılığın arttığı, giderlerle karlılığın ters orantılı olduğu yani giderlerin artmasının karlılığı azalttığı, faiz oranı ile karlılığın doğru orantılı olarak arttığı yani faizlerin artmasının karlılığı arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Yine GSYİH ile karlılığın aynı doğrultuda hareket ettiği GSYİH ın artmasının karlılığı arttıracağı çıkarımını yapmıştır. Yukarıda açıklanan değişkenlerin aksine banka büyüklüğü ile karlılığın ters orantılı hareket ettiğini bunun nedeninin büyük bankalarda siyasi ve politik engellerin fazla olmasından kaynaklandığı yani büyüklük arttıkça karlılığın azaldığı sonucuna ulaşmıştır (Obamuyi; 2013:109).

Ben Khediri Karim, Ben Ali Mohamed Sami ve Ben Khedhiri Hichem yapmış oldukları çalışmada Afrikadaki katılım bankalarının karlılığını panel data analizi metodunu kullanarak açıklamaya çalışmışlardır. Bağımlı değişken olarak aktif karlılığı bağımsız değişken olarak özkaynak/toplam aktif, net krediler/ toplam aktif, maliyet gelir oranı, yıllık enflasyon oranı, GSYİH verileri kullanılmıştır. Veriler 1999-2009 yılları arasına aittir. (Karim, Sami ve Hichem; 2010:48) Araştırma sonucunda net kredi/toplam aktif ve maliyet gelir oranı ile karlılık arasında önemli derecede bir ilişkinin olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Makroekonomik değişkenler ki bunlar yıllık enflasyon oranı ve GSYİH ise karlılıkla önemli derecede ilişkili ve bu değişkenlerdeki artışın karlılık üzerinde de artış sağladığı bulgusunu elde etmişlerdir.

Yine banka büyüklüğünün karlılık üzerinde önemli derecede ve pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Karim, Sami ve Hichem; 2010:53-54).

Muhammad Farooq Pakistandaki katılım ve ticari bankaların gelecekte elde edeceği gelirlerin karlılığı tahmin etmeye yardımı ile ilgili olarak yaptığı çalışmasında 5 adet katılım 29 adet ticari bankanın verilerini kullanmıştır. (Farooq; 2013:260) Veriler 2007-2012 yılları arasındaki faaliyetlerinden elde edilmiştir. Özkaynak karlılığını toplam gelir, ücret komisyon ve aracılık gelirleri, temettü gelirleri, döviz gelirleri, güvenlik giderleri, idari giderler değişkenlerini kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Çalışmasında gerçekleşecek gelirlerin gelecekteki karları tahmin etmek için çok önemli olduğu yargısına ulaşmıştır. Ancak bu önemlilik derecesi katılım bankalarında ticari bankalara oranla daha fazla olmaktadır (Farooq; 2013:269).

Antonio Trujillo-Ponce 2013 yılında yapmış olduğu araştırmasında İspanyadaki ticari bankaların, yatırım bankalarının ve kredi kooperatiflerinin karlılıklarını açıklamaya çalışmıştır. Çalışmasında bankaların 1999-2009 yılları arasındaki verilerini kullanmıştır. Bağımlı değişken olarak bankaların aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı bağımsız değişken olarak bankaların aktif yapısı, aktif kalitesi, işletme sermayesi, finansal yapısı, etkinliği, büyüklüğü, ülkedeki faiz oranları, ülkenin yıllık enflasyon oranı, ülkenin yıllık reel GSYİH verilerini kullanmıştır. Araştırma sonucunda bankanın aktif yapısının aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı ile önemli derecede ve pozitif yönlü bir ilişkisinin olduğunu görmüştür. Aktif kalitesinin karlılıkla doğrudan etkili bir faktör olduğunu ve karlılıkla önemli derecede ilişkili olduğu yargısına ulaşmıştır. Yine çalışmanın sonuçlarına göre bankaların işletme sermayelerinin yüksek olmasının aktif karlılığı ve özkaynak karlılığını arttırdığını, finansal yapının güçlü olmasının karlılığa olumlu katkısının olduğunu, etkinlik faktörüyle karlılığın doğru orantılı olarak hareket ettiği sonucuna ulaşmıştır. Makroekonomik değişkenlerden olan yıllık GSYİH ve enflasyon oranının karlılıkla doğrudan ilişkili ve bu ilişkinin pozitif yönlü olduğunu görmüştür. Çalışmasındaki diğer makroekonomik değişken olan faiz oranı ile karlılığın negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu sonucunu elde etmiştir (Trujillo-Ponce; 2013: 573-576).

Imad Z. Ramadan panel data yöntemini kullanarak yapmış olduğu çalışmasında Ürdündeki katılım bankalarının karlılıklarını açıklamaya çalışmıştır. Verilerini bankaların 2000-2010 yılı arasında faaliyet gösterdikleri zaman diliminden elde etmiştir. Aktif karlılığını bağımlı değişken olarak kullanmıştır. Kurmuş olduğu modeldeki bağımsız değişkenleri ise sermaye yeterliliği, kredi riski, likidite, yönetimin etkinliği, banka büyüklüğü, faiz dışı gelirler, enflasyon, banka endüstri büyüklüğü oluşturmaktadır. Çalışmanın sonucunda yüksek değerli sermaye yeterliliğinin aktif karlılığın fazla olmasına yol açtığını görmüştür. Kredi riskinin katılım bankalarında önemli derecede etkili olduğunu ve bu etkinin yönünün pozitif olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca yönetimin etkinliğinin artmasının karlılığa katkısı olduğunu görmüştür. Bunların aksine Ürdün katılım bankalarında banka büyüklüğünün, faiz dışı gelirlerin ve operasyonel giderlerin karlılığının artmasında ya da azalmasında önemli bir etkiye sahip olmadığı sonucunu elde etmiştir (Ramadan; 2011: 77-79).

Dilek Demirhan bankaların finansal yapıya ilişkin kararlarının bankaların karlılığı üzerine etkilerini panel veri analizi yöntemini kullanarak incelemiştir. Analiz dönemini 2003-2008 yılları arası oluşturmakta olup Türkiyede bu yıllar arasında faaliyet gösteren 32 bankanın faaliyeti örneklem grubuna dahil edilmiştir. Demirhan kurmuş olduğu modelde bağımlı değişken olarak aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, net faiz marjını kullanmıştır. Bağımsız değişken olarak ise finansal yapı değişkenleri ki bunlar; toplam mevduat/ toplam pasifler, alınan krediler/toplam pasifler, özkaynaklar/toplam pasifler ile bankaya özgü faktörler ki bunlar; bankanın toplam aktifleri/toplam bankacılık sektörü aktifleri, net faiz gelirleri/toplam aktifler, faiz dışı giderler/toplam aktifler oranlarını kullanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre bankaların finansal yapı değişkenlerinin aktif karlılığı pozitif yönde etkilediği yargısı elde edilmiştir. Diğer bir sonuç ise güçlü öz sermayenin aktif karlılığa pozitif katkısının olmasıdır (Demirhan; 2013: 167-168).

Cengiz Toraman, H. Ali Ata ve M. Fatih Buğan Türk bankacılık sistemindeki mevduat ve katılım bankalarının karşılaştırılmalı performans analizi isimli çalışmalarında 11 adet mevduat 4 adet katılım bankasının mali verilerini

incelemişlerdir. Çalışmalarında bağımlı değişken olarak aktif karlılığı (ROA) bağımsız değişkenler olarak ise aktif büyüklük, likidite, operasyonel etkinlik, kredi kalitesi, sermaye yeterliliği oranlarını kullanmışlardır. Çalışma sonucuna göre banka karlılığının operasyonel etkinlik ve sermaye yeterliliği ile pozitif yönlü, kredi riski oranı ile negatif yönlü bir ilişkisinin olduğu anlaşılmıştır. Aktif büyüklük ve likidite ile karlılık arasında ise istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır (Toraman, Ata ve Buğan: 2015: 304).

Ömer İskenderoğlu, Erdinç Karadeniz ve Eyüp Atioğlu Türk bankacılık sektöründeki büyüme, büyüklük ve sermaye yapısı kararlarının karlılığa etkisinin analizini Arellano-Bover/Blundell-Bond Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodunu kullanarak açıklamaya çalışmıştır (İskenderoğlu, Karadeniz ve Atioğlu; 2012: 301). Çalışmalarında bağımlı değişken olarak ROA (aktif karlılığı) ve ROE (özkaynak karlılığı) yi, bağımsız değişken olarak ise geçmiş karlılık değişkenleri adı altında; bir önceki dönem net kar/toplam aktifler , bir önceki dönem net kar/özkaynaklar, sermaye yapısı değişkenleri olarak; mevduat/ özkaynaklar, mevduat ve alınan kredilerin toplamı/ özkaynaklar, mevduat/ toplam aktifler, mevduat ve alınan kredilerin toplamı/toplam aktifler, büyüklük değişkenleri olarak toplam aktiflerin ve özkaynakların logaritması, büyüme değişkenleri olarak; toplam aktifler-bir önceki dönem toplam aktifler/ bir önceki dönem toplam aktifler ve vergi oranı kullanmışlardır (İskenderoğlu, Karadeniz ve Atioğlu; 2012: 298). Araştırma bulgularına göre ROA ve ROE nın kullanıldığı tahmin sonuçlarının tamamının istatistiksel olarak anlamlı olduğunu söylenmişlerdir. Burdan da belirli bir dönemde kar elde etmenin bir sonraki dönem içinde kar elde edilebileceği anlamını çıkarabileceğimiz şeklinde yorumlamışlardır. Sermaye yapısı değişkenlerinden olan mevduatların özkaynaklara oranının bankaların aktif karlılığı (ROA) ve özkaynak karlılığı (ROE) üzerinde negatif etkisinin olduğu saptanmışlardır. Aktif büyüklüğü ile özkaynak büyüklüğünün bankaların aktif karlılığı (ROA) ve özkaynak karlılığı (ROE) üzerinde pozitif etkisinin olduğu ise diğer bir bulgudur. Son olarak ta kurumlar vergisi oranının banka karlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını sonucu ortaya çıkmıştır (İskenderoğlu, Karadeniz ve Atioğlu; 2012: 305).

Ali Alp, Ünsal Ban, Kartal Demirgüneş ve Saim Kılıç 2002-2009 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye'de faaliyet gösteren bankalarda kârlılığın içsel belirleyicilerinin tespit edilmesi amaçlayan bir çalışma yapmışlardır. Araştırmada toplam altı değişken kullanılmış olup bunlardan bir tanesi bağımlı diğer beş adet değişken ise bağımsızdır. Bağımlı değişken ROA, bağımsız değişkenler ise büyüklük; toplam aktiflerin doğal logaritması, risk; toplam krediler ve alacaklar/ toplam aktifler, likidite; likit aktifler/toplam aktifler, etkinlik; faaliyet giderleri/ toplam aktifler, sermaye; özsermaye/toplam aktifler verilerinden oluşmaktadır (Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç; 1997:6). Analiz sonuçları bağımsız değişkenlerden sermaye, likidite, etkinlik ve büyümenin, bağımlı değişken olan ROA üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkilerinin bulunduğunu göstermektedir. Modele dâhil edilen diğer bağımsız değişken olan riskin ise ROA üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisinin bulunmadığı sonucu çıkarılmıştır (Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç; 1997:8). Sermaye ve büyüklüğün karlılık üzerindeki etkisinin pozitif yönde likidite ve etkinliğin karlılık üzerindeki etkisinin negatif yönde olduğu bulgusu ise diğer bir sonuçtur (Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç; 1997:10).

Ünal Gülhan Türk Bankacılık Sektörü için yapmış olduğu araştırmada karlılığı etkileyen faktörlerin neler olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Bağımlı değişken olarak ROA (aktif karlılığı) bağımsız değişken olarak sermaye yeterlilik oranını, faaliyet giderlerini, likiditeyi, takipteki krediler/toplam kredileri, büyüklüğü, enflasyon oranını, GSYİH'yı, yoğunlaşma oranını kullanmıştır (Gülhan; 2009:92). Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre banka karlılığı ile sermaye değişkeni arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu, personel giderleriyle karlılık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu, likidite ile karlılık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür. Bunların aksine takipteki kredilerle karlılık arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu bulgusu da elde edilmiştir (Gülhan; 2009:137-138).

Alper Değer ve Adem Anbar ticari bankaların karlılığını etkileyen bankaya özgü faktörler ve makroekonomik faktörleri incelemişler ve Türkiyedeki ticari bankaların verilerini kullanarak karlılığı açıklamaya çalışmışlardır. Analiz için 2002-

2010 yılları arasındaki veriler kullanılmış olup metod olarak panel data analizi seçilmiştir. Bağımlı değişkenler olarak ROA (aktif karlılığı) ve ROE (özkaynak karlılığı) bağımsız değişkenler olarak ise sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, likidite, mevduat, gelir gider yapısı, yıllık reel GSYIH büyüme oranı, yıllık enflasyon oranı, reel faiz oranı gibi değişkenleri kullanmışlardır (Değer, Anbar ;2011:145). Araştırma sonuçlarında banka büyüklüğünün aktif karlılığı ile önemli derecede ve pozitif yönlü ilişkili olduğu görülmüştür. Faiz dışı gelirlerin kara önemli derecede etki ettiği ulaşılan diğer bir sonuçtur. Likidite, mevduat hacmi, sermaye yeterliliği, net faiz marjı gibi değişkenlerin ise karın artması yada azalmasına doğrudan etki etmemektedir. Yıllı gayrisafi yurtiçi hasıla büyüme oranı, yıllık enflasyon oranı, reel faiz oranı gibi makroekonomik değişkenlerinde karın artması ve azalmasına etki etmediği görülmüştür (Değer, Anbar ;2011:147-149).

Nur Azura Sanusi, Koris Roshanim ve Muhamad Suriyani Malezyadaki ticari bankacılık sisteminin verimliliğini ve karlılığını ölçmek için bir çalışma yapmışlar ve çalışmalarında Veri Zarflama Analizi tekniğini kullanmışlardır. (Sanusi, Roshanim ve Suriyani ;2010:91) Bu çalışmalarında 18 ticari 9 katılım olmak üzere 27 adet bankanın verilerini panel regresyon analizinde işlemişlerdir. Değişkenler olarak ROA (aktif karlılığı), verim, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam öz sermayenin toplam varlıklara oranı, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, reel GSYİH büyümesi, mali kurumların toplam aktifleri ile GSYİH arasındaki oran kullanılmıştır (Sanusi, Roshanim ve Suriyani ;2010:93). Banka karı ile faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı arasında ters yönlü anlamlı bir ilişkiden söz edilebileceği ortaya konmuştur. Bundan dolayı ise aktif karlılığı düşmektedir (Sanusi, Roshanim ve Suriyani ;2010:97).

Engin Demirel, Ahmet Atakişi ve Seda Abacıoğlu Türkiyedeki yerli ve yabancı sermayeli bankaların 2002 -2012 yılları arasındaki durumlarını panel veri analizi yöntemini kullanarak incelemiştir. Bağımlı değişkenler olarak ROA (aktif karlılığı), ROE (özkaynak karlılığı) ve NIM (net faiz marjı) oranları kullanılırken bağımsız değişken olarak özel karşılıklar sonrası net faiz gelirleri/toplam aktifler, diğer faaliyet giderleri/toplam aktifler, Türk Parası (TP) aktifleri/toplam aktifler, TP

pasifleri/toplam pasifler, YP aktifleri/ YP pasifleri oranları kullanılmıştır. (Demirel, Atakişi ve Abacıoğlu; 2013: 105) Analizden elde edilen sonuçta kamu bankalarının yabancı sermayeli bankalara göre personel giderleri / toplam aktif" ve "operasyonel giderler / toplam aktif" oranlarında belirgin biçimde daha verimli çalıştığı görülmüştür. Ayrıca kamu sermayeli mevduat bankalarının yabancı sermayeli bankalar ve özel sermayeli mevduat bankalarından özel karşılıklar sonrası net faiz geliri / toplam aktifler oranında daha karlı olduğu görülmüştür (Demirel, Atakişi ve Abacıoğlu; 2013: 110).

Farkhanda Shamim, Bora Aktan, Mohammed Attaitalla Abdulla ve Nabeel Mohammeed Yaseen Sakhi sermaye yeterliliğinin, likidite seviyesinin, kredi risklerinin, operasyonel verimliliğin ve makro ekonomik faktörlerin Suudi Arabistandaki bankaların karlılığını nasıl etkilediğini araştıran bir çalışma yapmışlardır. Araştırmada 12 adet bankanın 2009-2015 yılları arasındaki verileri çoklu regresyon analizi tekniği ile incelenmiş olup bağımlı değişken olarak ROA (aktif karlılığı) bağımsız değişkenler olarak ise banka büyüklükleri, sermaye yeterliliği, kredi riski, operasyonel verimlilik, enflasyon oranı, gayrisafi yurtiçi hasıla verileri kullanılmıştır (Shamim, Aktan, Abdulla ve Sakhi; 2018:144). Çalışma sonucuna göre makroekonomik faktörlerin karlılıkla ilgisinin olmadığı diğer faktörlerin ise karlılığı açıklayabildiği sonuçlarına ulaşmışlardır. Banka büyüdükçe karlılığın arttığı, likiditenin karlılıkla negatif yönlü değiştiği, kredi riskinin karlılıkla negatif yönlü değiştiği sonuçları elde edilmiştir (Shamim, Aktan, Abdulla ve Sakhi; 2018:146).

A.S.M Sohel Azad, Saad Azmat ve Aziz Hayat kredi ve ücret gelirlerinin geleneksel ve katılım bankaları üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Araştırmalarında 20 müslüman ülkenin 2010-2015 yılları arasındaki banka verileri kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak net faiz marjı, bağımsız değişken olarak kredi-mevduat oranı ve ücret gelirleri verileri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda katılım bankalarının karlılığını arttırabilmeleri için kredi yerine ücret gelirlerine daha fazla önem vermeleri gerektiği ortaya çıkmıştır. Katılım bankalarının işleyişinde dini etkenlerin önemli olmasından dolayı katılım bankalarının karlılıklarının

konveksiyonel bankalara göre daha az önemli olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Karlılıkta sadece ücret gelirlerine güvenmenin ileride katılım bankalarının karlılıklarının sürdürülemeyeceği sonucunu doğuracaktır sonucunu elde etmişlerdir (Azad, Azmat ve Hayat; 2019:13).

Alimshan Faizulayev, Eralp Bektas ve Abdul Ghafar Ismail Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye, Bahreyn, Kuveyt, Pakistan (QISMUT+3) da faaliyet gösteren katılım ve ticari bankaların karlılıklarını belirleyen etkenleri panel veri analizi yaparak araştırmışlardır. Çalışmalarında bu ülkelerdeki bankaların 2006-2015 yılları arasındaki makroekonomik verilerini kullanmışlardır. 9 ülkedeki 87 katılım 234 ticari banka olmak üzere toplam 321 banka verisi ele alınmıştır. Bağımlı değişken olarak aktif karlılığı (ROA) ve net faiz marjı (NIM) bağımsız kullanılırken değişken olarak sermaye yeterliliği, takipteki krediler oranı, maliyet-gelir oranı, banka büyüklüğü, kredi büyüme oranı, enflasyon ve gayrisafi yurtiçi hasıla verileri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre önceki yılın karı cari yıl karı üzerinde karlılık için katılım bankaları ve ticari bankalarda anlamlı ve olumlu etkiye sahiptir. Bu durum QISMUT+3 ülkelerinde pazar yapısının daha az rekabetçi olduğunu göstermektedir. Kredi riskinin ticari banka karlılığında anlamlı ve negatif etkiye sahip olduğu risk arttıkça karlılığın azaldığı sonucuna varmışlardır. Diğer bir sonuçta yönetimsel verimlilik politikalarına karşı ticari bankaların karlılıklarının daha duyarlı olduğudur. Gayrisafi yurtiçi hasılanın hem ticari hem de katılım banka karlılığı için olumlu etkisinin olduğu banka büyüklüklerinin ise her iki banka türünün karlılığına etkisinin olmadığı sonucuna da varmışlardır (Faizulyev, Bektaş ve Katar; 2020:305).

Danes Quirira Octavio ve Yuli Soesetio Endonezya'da faaliyet gösteren sermaye piyasasında işlem gören katılım bankaları ve geleneksel bankaların karlılıklarının entelektüel sermayeden nasıl etkilendiğine ait çalışmalar yapmışlardır. Çalışmada Endonezya'da faaliyet gösteren 102 konvansiyonel banka ve 12 katılım bankasının 2010-2016 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak aktif karlılığı (ROA) bağımsız değişken olarak entelektüel sermaye ve onun bileşenleri kullanılmıştır. Entelektüel sermayenin bileşenleri beşeri sermaye, yapısal

sermaye ve istihdam edilen sermayedir. Çalışmanın sonuçlarına göre entelektüel sermaye sadece geleneksel bankaların karlılığının oluşturulmasında çok önemli bir etkiye sahiptir. Entelektüel sermaye alt bileşenlerine ayrıldığında insan sermayesi her iki tür banka karlılığına da olumlu etki yapmaktadır. Ancak beşeri sermayenin hem geleneksel hem de katılım bankalarında banka karlılığı yaratmaya yardımcı olan entelektüel sermayenin en baskın bileşeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Octavio ve Soesetio; 2019:203-205).

Jabir Bin Abdullah, Rokibul Hasan Sakib, Dewan Azmal Hossain ve Ishtiak Ahmed Sakib Bangladeş'te faaliyet gösteren katılım ve ticari bankaların karlılıklarını karşılaştıran bir çalışma yapmışlardır. Çalışmalarında 23 ticari 7 katılım bankası olmak üzere toplam 30 bankanın 2010-2018 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak aktif karlılığı (ROA) ve özkaynak karlılığı (ROE), bağımsız değişken olarak ise toplam özkaynak/toplam varlıklar, toplam krediler/toplam varlıklar, mevduat/toplam aktifler ve borç özkaynak oranını kullanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre ticari bankalarda toplam özkaynak/toplam varlıklar ve mevduat/toplam aktifler oranı aktif karlılığını (ROA) önemli ölçüde etkilerken katılım bankalarında ise aktif karlılığını sadece özkaynak/toplam varlıkların etkilediği görülmüştür. Özkaynak karlılığını (ROE) ise katılım bankalarında toplam özkaynak/toplam varlıklar ve borç özkaynak oranı önemli ölçüde etkilerken ticari bankalarda ise mevduat/toplam aktifler değişkeninin önemli ölçüde etkilediği sonucu görülmüştür (Jabir, Rokibul, Dewan ve Sakib; 2020: 595).

Nurhafiza Abdul Kader Malim ve Sarini Azizan Asya ülkelerinde (Bangladeş, Bahreyn, Endonezya, Kuveyt, Malezya, Pakistan, Katar, Suudi Arabistan, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri) faaliyet gösteren katılım ve ticari bankaların karlılıklarının belirleyicileri için bir çalışma yapmışlardır. Araştırmalarında 162 adet ticari banka ve 65 adet katılım bankasının 2009-2013 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Bağımlı değişken aktif karlılığı (ROA) bağımsız değişkenler bankaya özgü olanlar; yönetimin verimliliği, sermaye, banka büyüklüğü, kredi riski ve makroekonomik değişkenler; GSYİH büyümesi, enflasyon, pazar yoğunlaşması, hukuk kuralları ve parasal özgürlük değişkenlerini

kullanmışlardır. Araştırmada büyüklüğün katılım bankacılık karlılığı üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu, ancak geleneksel bankalar üzerinde önemli bir olumsuz etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Daha yüksek sermaye seviyelerinin ve yönetimin verimliliğinin her iki banka türü içinde daha fazla karlılığa yol açtığını görmüşlerdir. Ticari bankalarda daha yüksek kredi riskinin daha düşük karlılıkla ilişkilendirildiği, daha yüksek piyasa yoğunlaşmasının katılım bankaların karlılığının düşmesine neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ekonomik büyümenin ticari bankaların karlılığını arttırdığı katılım bankalarının karlılıklarına etkisinin olmadığı ulaştıkları diğer bir sonuçtur. Parasal özgürlük ve hukukun üstünlüğünün hem katılım hem de geleneksel bankaların karlılığı üzerindeki etkisi negatiftir sonucu da önemlidir (Nurhafiza ve Sarini; 2020:63).

Tariq Alzoubi 2006-2016 yılları arasında MENA ülkelerinde faaliyette bulunan 42 adet katılım bankası ve 28 adet geleneksel bankanın karlılığını etkileyen içsel faktörleri panel veri analizi metodu ile araştırarak banka karlılığının belirleyicilerini analiz etmiştir. Bağımlı değişken olarak aktif karlılığı (ROA) bağımsız değişken olarak banka büyüklüğü, sermaye yeterliliği, krediler/toplam varlıklar, mevduat/toplam varlıklar, nakit ve nakit benzeri kıymetler/toplam varlıklar ve menkul kıymetler/toplam varlıklar verilerini kullanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre katılım bankalarında banka büyüklüğünün, sermaye yeterliliğinin ve cari mevduatların karlılığı olumlu etkilediğini görmüştür. Kredilerin katılım ve ticari bankalarının karlılığı üzerinde olumlu ve önemsiz bir etkiye sahip olduğunu gözlemlemiştir. Katılım ve ticari bankalarda nakit ve nakit benzeri kıymetlerin ise karlılık üzerinde bir etkisini bulamamıştır. Menkul kıymetlerin katılım bankaların karlılığı üzerindeki etkisinin anlamlı ve olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ticari bankalarda büyüklük ve sermaye yeterlilik değişkeninin karlılık üzerinde önemli bir olumsuz etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılırken, mevduatın ise karlılık üzerinde önemsiz bir negatif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılım bankalarının tersine ticari bankalarda menkul kıymetlerin karlılığa etkisinin anlamlı ve olumlu olduğu sonucuna varılmıştır (Alzoubi; 2018:112).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BANKALARDA KARLILIĞI BELİRLEYEN FAKTÖRLER: QİSMUT ÜLKELERİ KATILIM VE TİCARİ BANKALAR KARŞILAŞTIRMASI

Bu bölümde QISMUT ülkelerinde faaliyet gösteren ticari ve katılım bankalarının karlılıklarına etki eden faktörlerin mali oranlar yardımıyla belirlenmesine yönelik olarak yapılan çalışmaya ilişkin istatistiki bilgilere yer verilecek ve araştırma bulguları analiz edilecektir.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İktisadi birimler faaliyetlerinin devamı için kar elde etmeyi temel amaç olarak görmektedirler. Bunu üretim faktörlerini bir araya getirerek elde etmeye çalışırlar. Yeni yatırım yapabilmeleri için de faaliyetlerinin sonucunda kar elde etmeleri gerekir. Tasarruf fazlası olan birimlerden tasarruf açığı olan birimlere kaynak aktarımı fonksiyonunu yerine getiren finansal sisteminin temel oyuncusu olan bankaların amacı da karı maksimize etmektir.

Bu çalışmanın amacı QİSMUT Ülkelerinde faaliyette bulunan katılım ve ticari bankalarının karlılıklarına etki eden faktörlerin mali oranlar kullanılarak belirlenmesidir.

Bankaların uygun karlılık seviyesine ulaşması, finansal sistemin istikrarı ve ülke ekonomisinin olumsuz şoklara karşı direncinin artması için çok önemlidir. Bankacılıktaki karlılığın öneminden dolayı sektörün içinde bulunduğu piyasa yapısının analiz edilmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir. Konu ile ilgili daha önceki yıllarda yapılan çalışmalar bulunmakla birlikte bu çalışmalar genellikle bir ülkedeki bankaları analizlerine dahil etmişlerdir. Daha önce farklı ülkelerdeki ticari ve katılım bankalarının verileri kullanılarak yapılan analize literatürde rastlanılmamıştır. Birden çok ülkedeki birden fazla bankanın analize dahil edilmesi ile yapılan bu çalışmanın

literatüre katkı sağlayacak olması ve faydalanıcılara karar almalarında yol göstermesi konunun önemini ortaya koymaktadır.

5.2. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmada dünyada katılım bankacılığının en fazla yapıldığı 6 ülke olan QISMUT ülkelerindeki ticari ve katılım bankalarının mali verileri kullanılmıştır. Bu ülkelerde faaliyette bulunan bazı bankalar bazı yıllar itibariyle verilerini kamuoyu ile paylaşmamıştır. Bu sebepten dolayı bütün bankaların verilerine ulaşma imkanı sağlanamamıştır. Ayrıca kullanılan veriler belli bir zaman dilimi aralığı olan 2011 ve 2016 yılları arasını kapsamaktadır. Araştırmamızın kısıtlarından birisi zamandır. Diğer kısıt ise mali verilerini yıllar itibariyle yayınlamayan bankalardır.

5.3. Araştırmanın Modeli ve Değişkenler

Bu çalışmada lineer panel model kullanılmıştır. Lineer panel modelin matematiksel formu,

$$y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it}{}^{T} x_{it} + u_{it}$$

şeklinde gösterilir. Eşitlikte i=1,2,…,n birimleri, (ülke, grup, vs.) t=1,2,…,T zaman dilimini, u ise hata terimini göstermektedir. Ayrıca β vektörü lineer panel modele ilişkin regresyon katsayısılarını, x vektörü ise açıklayıcı değişken kümesini göstermektedir.

Bu çalışmaya özgü lineer panel model yapısı, aktif karlılık, öz sermaye karlılığı net faiz marjı bağımlı değişkenleri için ayrı oluşturulmuştur. Çalışmada söz konusu bağımlı değişkenler üzerinde etkisi olduğu varsayılan on farklı bağımsız değişken kullanılmıştır.

Bağımlı Değişkenler:

AK, ÖSK, NFM

Bağımsız Değişkenler:

NK, TA, MF, M, G, NFG, OA, DİG, TK, BK, ÖZK, BRÇ, DV

Tablo 1: Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tanımlamaları

Değişken	Tanımlama
y_1	AK
y_2	ÖSK
y_3	NFM
x_1	NK/TA
x_2	DV/MF
x_3	NK/MF
x_4	M/G
x_5	NFG/OA
x_6	DİG/OA
x_7	TK/BK
x_8	ÖZK/TA
x_9	ÖZK/NK
x_{10}	ÖZK/BRÇ

Tablo 1'de bu araştırmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tanımlamaları gösterilmektedir. Bağımlı değişkenler "y_i" i=1,2,3; bağımsız değişkenler "x_p" p=1,2,...,10 sembolleri ile gösterilmiştir.

5.4. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Ticari Bankalarda Net Krediler/Toplam Aktifler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H2: Ticari Bankalarda Net Krediler/Toplam Aktifler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H3: Ticari Bankalarda Net Krediler/Toplam Aktifler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H4: Katılım Bankalarında Net Krediler/Toplam Aktifler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H5: Katılım Bankalarında Net Krediler/Toplam Aktifler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H6: Katılım Bankalarında Net Krediler/Toplam Aktifler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H7: Ticari Bankalarda Dönen Varlıklar/Mevduat ve Fonlar ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H8: Ticari Bankalarda Dönen Varlıklar/Mevduat ve Fonlar ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H9: Ticari Bankalarda Dönen Varlıklar/Mevduat ve Fonlar NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H10: Katılım Bankalarında Dönen Varlıklar/Mevduat ve Fonlar ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H11: Katılım Bankalarında Dönen Varlıklar/Mevduat ve Fonlar ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H12: Katılım Bankalarında Dönen Varlıklar/Mevduat ve Fonlar NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H13: Ticari Bankalarda Net Krediler/Mevduat ve Fonlar ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H14: Ticari Bankalarda Net Krediler/Mevduat ve Fonlar ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H15: Ticari Bankalarda Net Krediler/Mevduat ve Fonlar NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H16: Katılım Bankalarında Net Krediler/Mevduat ve Fonlar ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir

H17: Katılım Bankalarında Net Krediler/Mevduat ve Fonlar ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H18: Katılım Bankalarında Net Krediler/Mevduat ve Fonlar NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir

H19: Ticari Bankalarda Maliyet/Gelir Aktifler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H20: Ticari Bankalarda Maliyet/Gelir Aktifler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H21: Ticari Bankalarda Maliyet/Gelir Aktifler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H22: Katılım Bankalarında Maliyet/Gelir Aktifler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H23: Katılım Bankalarında Maliyet/Gelir Aktifler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H24: Katılım Bankalarında Maliyet/Gelir Aktifler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H25: Ticari Bankalarda Net Faiz Geliri/Ortalama Aktifler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H26: Ticari Bankalarda Net Faiz Geliri/Ortalama Aktifler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H27: Ticari Bankalarda Net Faiz Geliri/Ortalama Aktifler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H28: Katılım Bankalarında Net Faiz Geliri/Ortalama Aktifler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H29: Katılım Bankalarında Net Faiz Geliri/Ortalama Aktifler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H30: Katılım Bankalarında Net Faiz Geliri/Ortalama Aktifler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H31: Ticari Bankalarda Diğer İşlem Gelirleri/Ortalama Aktifler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H32: Ticari Bankalarda Diğer İşlem Gelirleri/Ortalama Aktifler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H33: Ticari Bankalarda Diğer İşlem Gelirleri/Ortalama Aktifler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H34: Katılım Bankalarında Diğer İşlem Gelirleri/Ortalama Aktifler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H35: Katılım Bankalarında Diğer İşlem Gelirleri/Ortalama Aktifler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H36: Katılım Bankalarında Diğer İşlem Gelirleri/Ortalama Aktifler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H37: Ticari Bankalarda Takipteki Krediler/Brüt Krediler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H38: Ticari Bankalarda Takipteki Krediler/Brüt Krediler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H39: Ticari Bankalarda Takipteki Krediler/Brüt Krediler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H40: Katılım Bankalarında Takipteki Krediler/Brüt Krediler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H41: Katılım Bankalarında Takipteki Krediler/Brüt Krediler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H42: Katılım Bankalarında Takipteki Krediler/Brüt Krediler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H43: Ticari Bankalarda Özkaynaklar/Toplam Aktifler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H44: Ticari Bankalarda Özkaynaklar/Toplam Aktifler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H45: Ticari Bankalarda Özkaynaklar/Toplam Aktifler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H46: Katılım Bankalarında Özkaynaklar/Toplam Aktifler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H47: Katılım Bankalarında Özkaynaklar/Toplam Aktifler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H48: Katılım Bankalarında Özkaynaklar/Toplam Aktifler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H49: Ticari Bankalarda Özkaynaklar/Net Krediler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H50: Ticari Bankalarda Özkaynaklar/Net Krediler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H51: Ticari Bankalarda Özkaynaklar/Net Krediler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H52: Katılım Bankalarında Özkaynaklar/Net Krediler ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H53: Katılım Bankalarında Özkaynaklar/Net Krediler ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H54: Katılım Bankalarında Özkaynaklar/Net Krediler NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H55: Ticari Bankalarda Özkaynaklar/Borçlar ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H56: Ticari Bankalarda Özkaynaklar/Borçlar ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H57: Ticari Bankalarda Özkaynaklar/Borçlar NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H58: Katılım Bankalarında Özkaynaklar/Borçlar ROA üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H59: Katılım Bankalarında Özkaynaklar/Borçlar ROE üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H60: Katılım Bankalarında Özkaynaklar/Borçlar NIM üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

5.5. Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmada Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiyede faaliyet gösteren 66 adet ticari banka ile 32 adet katılım bankası olmak üzere toplam 98 bankanın 2011-2016 yılları arasındaki finansal rasyoları Bankfocus programı aracılığı ile sağlanarak analiz edilmiştir. Panel veri analizi kapsamında dört farklı model türü ve dört farklı etki türü kullanılarak tüm panel regresyon modelleri oluşturulmuştur. Oluşturulan panel regresyon modellerinden bazıları sayısal olarak hesaplanamadığı için, bu modeller "–'' işareti ile gösterilmiştir. Her panel regresyon modelinin anlamlılığını test etmek üzere F-testi uygulanmıştır. Ayrıca regresyon modellerinin performanslarını ölçmek için düzeltilmiş R^2 değerleri hesaplanmıştır. Uygulama aşamasında tüm regresyon modelleri için regresyon katsayıları "β", standart hatalar "$SH(\beta)$", t-istatistikleri ve anlamlılık değerleri "p" elde edilmiştir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler

üzerindeki etkisini sıralayabilmek için t-istatistiklerinin mutlak değerleri baz alınmıştır. Mutlak değerce en yüksek t-istatistiği değerine sahip olan bağımsız değişken, bağımlı değişken üzerinde en yüksek etkiye sahip olan değişkendir. Çalışmada hata payı %5 olarak alınmıştır.

5.6. Verilerin Analizi ve Bulgular

Yapılan araştırmada öncelikle ticari ve katılım bankalarının aktif karlılık, özsermaye karlılığı ve net faiz/kar payı majları için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri ve düzeltilmiş R^2 değerleri tespit edilmiş olup daha sonra düzeltilmiş R^2 den yararlanılarak her iki banka türü için en uygun model oluşturularak analizler yapılmıştır. Daha sonra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi ticari ve katılım bankaları için oluşturulan modeller yardımıyla incelenmiştir.

5.6.1. Ticari ve Katılım Bankalarında Karlılık Değişkenleri İçin Oluşturulan Panel Regresyon Modelleri

Ticari ve katılım bankaları bazında aktif karlılık değişkeni için panel regresyon modelleri aşağıda yer almaktadır;

Tablo 2: Ticari bankalar bazında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	<0.001	<0.001	<0.001	-
Hata bileşenleri modeli	-	<0.001	-	-
Bütünleşme modeli	<0.001	<0.001	<0.001	-
İlk fark modeli	<0.001	-	-	-

Tablo 2'de ticari bankalar bazında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri gösterilmektedir. Ticari bankalar bazında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$).

Tablo 3: Katılım bankalarında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	<0.001	<0.001	<0.001	-
Hata bileşenleri modeli	-	<0.001	-	-
Bütünleşme model	<0.001	<0.001	<0.001	-
İlk fark modeli	<0.001	-	-	-

Tablo 3'e göre katılım bankaları bazında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri istatistiksel olarak anlamlı ($p<0.05$).

Tablo 4: Ticari bankalar bazında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R^2 değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	0.47031	0.13294	0.10707	-
Hata bileşenleri modeli	-	0.34553	-	-
Bütünleşme modeli	0.47029	0.47029	0.47029	-
İlk fark modeli	0.54002	-	-	-

Tablo 4'e göre ticari bankalar bazında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri içerisinde en doğru model ilk fark modeli ve en uygun etki türü de bireysel etkidir.

Tablo 5: Katılım bankalarında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilşkin düzeltilmiş R^2 değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	0.74010	0.59267	0.59182	-
Hata bileşenleri modeli	-	0.65580	-	-
Bütünleşme model	0.73756	0.73756	0.73756	-
İlk fark modeli	0.73167			-

Tablo 5'de katılım bankaları bazında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R^2 değerleri gösterilmektedir. Katılım bankaları bazında aktif karlılık değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri içerisinde en doğru model sabit etki modeli ve en uygun etki türü de bireysel etkidir.

Tablo 6: Ticari bankalar bazında aktif karlılık değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları

Katsayı	β	$SH(\beta)$	t-istatistiği	p
x_1	0.02995	0.01007	2.97470	**<0.01**
x_2	0.00788	0.00428	1.83870	0.06675
x_3	-0.01560	0.00296	-5.27880	**<0.001**
x_4	-0.03063	0.00271	-11.30430	**<0.001**
x_5	0.02799	0.00668	4.18840	**<0.001**
x_6	0.36465	0.04799	7.59840	**<0.001**
x_7	-0.15837	0.01691	-9.36620	**<0.001**
x_8	0.02871	0.07811	0.36760	0.71336
x_9	-0.00877	0.01763	-0.49730	0.61923
x_{10}	0.04713	0.05514	0.85470	0.39325

Tablo 6 'daki modele göre net krediler/toplam aktifler, net krediler/mevduat ve fonlar, maliyet/gelir, net faiz geliri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler, takipteki krediler/brüt kredilerin ticari bankaların aktif karlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi vardır ($p<0.05$). H1, H13, H19, H25, H31 ve H37 hipotezleri doğrulanmıştır. Dönen varlıklar/mevduat ve fonlar, özkaynaklar/toplam aktifler, özkaynaklar/net krediler ve özkaynaklar/borçların ticari bankaların aktif karlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur ($p>0.05$). H7, H43, H49 ve H55 hipotezleri doğrulanamamıştır.

Tablo 7: Katılım bankaları bazında aktif karlılık değişkeni için sabit etki modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları

Katsayı	β	$SH(\beta)$	t-istatistiği	p
x_1	-0.00510	0.00379	-1.34480	0.18043
x_2	-0.00366	0.00389	-0.94180	0.34756
x_3	0.00151	0.00381	0.39610	0.69250
x_4	-0.02456	0.00211	-11.66300	**<0.001**
x_5	0.21083	0.02833	7.44200	**<0.001**
x_6	0.26496	0.03998	6.62680	**<0.001**
x_7	-0.13150	0.01540	-8.54060	**<0.001**
x_8	0.17519	0.06115	2.86490	**<0.01**
x_9	0.02642	0.02124	1.24390	0.21520
x_{10}	-0.11201	0.02838	-3.94680	**<0.001**

Tablo 7'ye göre maliyet/gelir, net faiz geliri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri ortalama aktifler, takipteki krediler/brüt krediler, özkaynaklar/toplam aktifler ve özkaynaklar/borçlar değişkenleri katılım bankaları bazında aktif karlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptir ($p<0.05$). H22, H28, H34, H40, H46 ve H58 hipotezleri doğrulanmıştır. Net krediler/toplam aktifler, dönen varlıklar/mevduat ve fonlar, net krediler/mevduat ve fonlar ve özkaynaklar/net krediler değişkenlerinin katılım bankaları bazında aktif karlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur ($p>0.05$). H4, H10, H16 ve H52 hipotezleri doğrulanamamıştır.

Ticari ve katılım bankaları bazında özsermaye karlılığı değişkeni için panel regresyon modelleri aşağıda yer almaktadır;

Tablo 8: Ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	<0.001	<0.001	<0.001	-
Hata bileşenleri modeli	-	<0.001	-	-
Bütünleşme model	<0.001	<0.001	<0.001	-
İlk fark modeli	<0.001	-	-	-

Tablo 8'de ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri gösterilmektedir. Ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$).

Tablo 9: Katılım bankalarında özsermaye karlılığı değişkeni için oluştutrulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	<0.001	<0.001	<0.001	-
Hata bileşenleri modeli	-	<0.001	-	-
Bütünleşme model	<0.001	<0.001	<0.001	-
İlk fark modeli	<0.001	-	-	-

Tablo 9'da katılım bankaları bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri gösterilmektedir. Katılım bankaları bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$).

Tablo 10: Ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R^2 değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	0.38688	0.178741	0.14215	-
Hata bileşenleri modeli	-	0.31763	-	-
Bütünleşme model	0.39696	0.39696	0.39696	-
İlk fark modeli	0.43066	-	-	-

Tablo 10'da ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R^2 değerleri gösterilmektedir. Ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri içerisinde en doğru model ilk fark modeli ve en uygun etki türü de bireysel etkidir.

Tablo 11: Katılım bankalarında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R^2 değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	0.62914	0.550426	0.55365	-
Hata bileşenleri modeli	-	0.54566	-	-
Bütünleşme model	0.62677	0.62677	0.62677	-
İlk fark modeli	0.66076	-	-	-

Tablo 11'de katılım bankaları bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R^2 değerleri gösterilmektedir. Katılım bankaları bazında özsermaye karlılığı değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri içerisinde en doğru model ilk fark modeli ve en uygun etki türü de bireysel etkidir.

Tablo 12: Ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları

Katsayı	β	$SH(\beta)$	t-istatistiği	p
x_1	0.16129	0.08171	1.97400	**<0.05**
x_2	0.05773	0.03477	1.66030	0.09768
x_3	-0.13390	0.02399	-5.58170	**<0.001**
x_4	-0.29575	0.02199	-13.44870	**<0.001**
x_5	0.22499	0.05424	4.14780	**<0.001**
x_6	2.79150	0.38948	7.16730	**<0.001**
x_7	-1.00814	0.13722	-7.34670	**<0.001**
x_8	-1.85218	0.63390	-2.92190	**<0.01**
x_9	-0.13260	0.14308	-0.92680	0.35462
x_{10}	1.18818	0.44749	2.65520	**<0.01**

Tablo 12'de ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etkisi için kurulan panel regresyon modeli sonuçları gösterilmektedir. Bu modele göre net krediler/toplam aktifler, Net krediler/mevduatlar ve fonlar, maliyet/gelir, net faiz geliri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler, takipteki krediler/brüt krediler, özkaynaklar/toplam

aktifler ve özkaynaklar/borçlar değişkenleri ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptir (p<0.05). H2, H14, H20, H26, H32, H38, H44 ve H56 hipotezleri doğrulanmıştır. Dönen varlıklar/mevduat ve fonlar ile özkaynaklar/net krediler değişkenlerinin ticari bankalar bazında özsermaye karlılığı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur (p>0.05). H8 ve H50 hipotezleri doğrulanmamıştır.

Tablo 13: Katılım bankaları bazında özsermaye karlılığı değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları

Katsayı	β	$SH(\beta)$	t-istatistiği	p
x_1	-0.00670	0.03141	-0.21350	0.83121
x_2	-0.02302	0.03095	-0.74390	0.45793
x_3	-0.02966	0.02915	-1.01760	0.31029
x_4	-0.16111	0.02025	-7.95740	**<0.001**
x_5	1.70364	0.23182	7.34880	**<0.001**
x_6	1.84750	0.34778	5.31220	**<0.001**
x_7	-1.09104	0.11823	-9.22840	**<0.001**
x_8	-0.89498	0.51125	-1.75060	0.08176
x_9	0.27902	0.16848	1.65610	0.09948
x_{10}	0.11681	0.22524	0.51860	0.60469

Tablo 13'de katılım bankaları bazında özsermaye karlılığı değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları gösterilmektedir. Bu modele göre maliyet/gelir, net kar payı gelirleri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler ve takipteki krediler/brüt krediler değişkenleri katılım bankaları bazında özsermaye karlılığı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptir (p<0.05). H23, H29, H35 ve H41 hipotezleri doğrulanmıştır. Net krediler/toplam aktifler, dönen varlıklar/mevduat ve fonlar, net krediler/mevduat ve fonlar, özkaynaklar/toplam aktifler, özkaynaklar/net krediler ve özkaynaklar/borçlar değişkenlerinin katılım bankaları bazında özsermaye karlılığı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur (p>0.05). H5, H11, H17, H47, H53 ve H59 hipotezleri doğrulanmamıştır.

Ticari ve katılım bankaları bazında net faiz marjı / net kar payı marjı değişkeni için panel regresyon modelleri aşağıda yer almaktadır;

Tablo 14: Ticari bankalar bazında net faiz marjı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	<0.001	<0.001	<0.001	-
Hata bileşenleri modeli	-	<0.001	-	-
Bütünleşme model	<0.001	<0.001	<0.001	-
İlk fark modeli	<0.001	-	-	-

Tablo 14'e ticari bankalar bazında net faiz marjı değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$).

Tablo 15: Katılım bankalarında net kar payı marjı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin F-testi anlamlılık değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	<0.001	<0.001	<0.001	-
Hata bileşenleri modeli	-	<0.001	-	-
Bütünleşme model	<0.001	<0.001	<0.001	-
İlk fark modeli	<0.001	-	-	-

Tablo 15'e göre katılım bankaları bazında net kar payı marjı değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$).

Tablo 16: Ticari bankalar bazında net faiz marjı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R^2 değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	0.34944	0.012567	-0.01214	-
Hata bileşenleri modeli	-	0.11773	-	-
Bütünleşme model	0.35190	0.35190	0.35190	-
İlk fark modeli	0.39470	-	-	-

Tablo 16'da ticari bankalar bazında net faiz marjı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R^2 değerleri gösterilmektedir. Ticari bankalar bazında net faiz marjı değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri içerisinde en doğru model ilk fark modeli ve en uygun etki türü de bireysel etkidir.

Tablo 17: Katılım bankalarında net kar payı marjı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R^2 değerleri

Model	Etki türü			
	Bireysel etki	Zaman etkisi	Bireysel etki ve zaman etkisi	İç içe etki
Sabit etki modeli	0.96191	0.98082	0.96145	-
Hata bileşenleri modeli	-	0.97903	-	-
Bütünleşme model	0.97273	0.97273	0.97273	-
İlk fark modeli	0.95542			-

Tablo 17'de katılım bankaları bazında net kar payı marjı değişkeni için oluşturulan panel regresyon modellerine ilişkin düzeltilmiş R^2 değerleri gösterilmektedir. Katılım bankaları bazında net kar payı marjı değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri içerisinde en doğru model sabit etki modeli ve en uygun etki türü de zaman etkisidir.

Tablo 18: Ticari bankalar bazında net faiz marjı değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları

Katsayı	β	$SH(\beta)$	t-istatistiği	p
x_1	0.11089	0.02361	4.69710	**<0.001**
x_2	0.04808	0.01005	4.78580	**<0.001**
x_3	-0.01861	0.00693	-2.68550	**<0.01**
x_4	0.04204	0.00635	6.61650	**<0.001**
x_5	0.10736	0.01567	6.85040	**<0.001**
x_6	0.51135	0.11253	4.54410	**<0.001**
x_7	-0.00469	0.03965	-0.11840	0.90580
x_8	0.82935	0.18315	4.52820	**<0.001**
x_9	0.02191	0.04134	0.53000	0.59644
x_{10}	-0.52943	0.12929	-4.09480	**<0.001**

Tablo 18'de ticari bankalar bazında net faiz marjı değişkeni için ilk fark modeli ve bireysel etki için kurulan panel regresyon modeli sonuçları gösterilmektedir. Bu modele göre net krediler/toplam aktifler, dönen varlıklar/mevduatlar ve fonlar, net krediler/mevduat ve fonlar, maliyet/gelir, net faiz geliri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler, özkaynaklar/toplam aktifler ve özkaynaklar/borçlar değişkenleri ticari bankalar bazında net faiz marjı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptir ($p<0.05$). H3, H9, H15, H21, H27, H33, H45 ve H57 hipotezleri doğrulanmıştır. Takipteki krediler/brüt krediler ile özkaynaklar/net krediler değişkenlerinin ticari bankalar bazında net faiz marjı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur ($p>0.05$). H39 ve H51 hipotezleri doğrulanmamıştır.

Tablo 19: Katılım bankaları bazında net kar payı marjı değişkeni için sabit etki modeli ve zaman etkisi için kurulan panel regresyon modeli sonuçları

Katsayı	β	$SH(\beta)$	t-istatistiği	p
x_1	0.07022	0.00373	18.83050	**<0.001**
x_2	0.01715	0.00407	4.21400	**<0.001**
x_3	-0.03797	0.00382	-9.95130	**<0.001**
x_4	-0.00476	0.00374	-1.27280	0.20506
x_5	1.13010	0.05462	20.68930	**<0.001**
x_6	-0.01077	0.06065	-0.17750	0.85933
x_7	0.00444	0.02340	0.18970	0.84980
x_8	-0.27275	0.07035	-3.87700	**<0.001**
x_9	0.09884	0.02033	4.86160	**<0.001**
x_{10}	0.08700	0.03031	2.87070	**<0.01**

Tablo 19'da katılım bankaları bazında net kar payı marjı değişkeni için sabit etki modeli ve zaman etkisi için kurulan panel regresyon modeli sonuçları gösterilmektedir. Bu modele göre net krediler/toplam aktifler, dönen varlıklar/mevduatlar ve fonlar, net krediler/mevduat ve fonlar, net kar payı geliri/ortalama aktifler, özkaynaklar/toplam aktifler, özkaynaklar/net krediler ve özkaynaklar/borçlar değişkenleri katılım bankaları bazında net kar payı marjı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptir ($p<0.05$). H6, H12, H18, H30, H48, H54 ve H60 hipotezleri doğrulanmıştır. Maliyet/gelir, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler ve takipteki krediler/brüt krediler değişkenlerinin katılım

bankaları bazında net kar payı marjı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur (p>0.05). H24, H36 ve H42 hipotezleri doğrulanmamıştır.

Tablo 20: Ticari bankalar için bağımsız değişkenlerin önem sıralamaları

Bağımsız değişken	y_1	y_2	y_3
x_1	6	*8	*4
x_2	7	9	*3
x_3	*4	*4	*8
x_4	*1	*1	*2
x_5	*5	*5	*1
x_6	*3	*3	*5
x_7	*2	*2	10
x_8	10	*6	*6
x_9	9	10	9
x_{10}	8	*7	*7

*İstatistiksel olarak anlamlı

Tablo 20'de ticari bankalar için bağımsız değişkenlerin önem sıralamaları gösterilmektedir. Ticari bankalar bazında en yüksek düzeltilmiş R^2 değerine sahip olan panel regresyon modellerine göre bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre ticari bankalar bazında aktif karlılık değişkeni üzerinde anlamlı etkisi bulunan bağımsız değişkenler etki büyüklüğüne göre sırası ile maliyet/gelir, takipteki krediler/brüt krediler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler, net krediler/mevduatlar ve fonlar, net faiz geliri/ortalama aktifler, değişkenleridir.

Özsermaye karlılığı değişkeni üzerinde anlamlı etkisi bulunan bağımsız değişkenler etki büyüklüğüne göre sırası ile maliyet/gelir, takipteki krediler/brüt krediler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler, net krediler/mevduatlar ve fonlar ve net faiz geliri/ortalama aktifler, özkaynaklar/toplam aktifler, özkaynaklar/borçlar ve net krediler/toplam aktifler değişkenleridir.

Net faiz marjı değişkeni üzerinde anlamlı etkisi bulunan bağımsız değişkenler etki büyüklüğüne göre sırası ile net faiz geliri/ortalama aktifler, maliyet/gelir, dönen varlıklar/mevduatlar ve fonlar, net krediler/toplam aktifler, diğer işlem

gelirleri/ortalama aktifler, özkaynaklar/toplam aktifler, özkaynaklar/borçlar ve net krediler/mevduatlar ve fonlar değişkenleridir.

Tablo 21: Katılım bankaları için bağımsız değişkenlerin önem sıralamaları

Bağımsız değişken	y_1	y_2	y_3
x_1	7	10	*2
x_2	9	8	*5
x_3	10	7	*3
x_4	*1	*2	8
x_5	*3	*3	*1
x_6	*4	*4	10
x_7	*2	*1	9
x_8	*6	5	*6
x_9	8	6	*4
x_{10}	*5	9	*7

*İstatistiksel olarak anlamlı

Tablo 21'de katılım bankaları için bağımsız değişkenlerin önem sıralamaları gösterilmektedir. Katılım bankaları bazında en yüksek düzeltilmiş R^2 değerine sahip olan panel regresyon modellerine göre bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Katılım bankaları bazında etki sonuçlarına göre, aktif karlılık değişkeni üzerinde anlamlı etkisi bulunan bağımsız değişkenler etki büyüklüğüne göre sırası ile maliyet/gelir, takipteki krediler/brüt krediler, net kar payı geliri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler, özkaynaklar/borçlar ve özkaynaklar/toplam aktifler değişkenleridir.

Özsermaye karlılığı değişkeni üzerinde anlamlı etkisi bulunan bağımsız değişkenler etki büyüklüğüne göre sırası ile takipteki krediler/brüt krediler, maliyet/gelir, net kar payı geliri/ortalama aktifler ve diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler değişkenleridir.

Net kar marjı değişkeni üzerinde anlamlı etkisi bulunan bağımsız değişkenler etki büyüklüğüne göre sırası ile net kar payı geliri/ortalama aktifler, net krediler/toplam aktifler, net krediler/mevduatlar ve fonlar, özkaynaklar/net krediler,

dönen varlıklar/mevduatlar ve fonlar, özkaynaklar/toplam aktifler ve özkaynaklar/borçlar değişkenleridir.

5.6.2. Bağımsız Değişkenlerin Ticari ve Katılım Bankalarının Karlılıkları Üzerindeki Etkileri

Araştırmada her iki banka türünde karlılığa etki eden faktörler mali oranlar kullanılarak analiz edilmiştir. Bu oranlar likidite oranları, faaliyet (operasyonel) oranlar, aktif kalitesi oranları ve sermaye oranları şeklinde sınıflandırılmıştır. Likidite oranları olarak net krediler/toplam aktifler, dönen varlıklar/mevduat ve fonlar, net krediler/mevduat ve fonlar rasyoları faaliyet oranları olarak maliyet/gelir, net faiz-kar payı gelirleri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler rasyoları aktif kalitesi oranı olarak takipteki krediler/brüt krediler rasyosu sermaye oranları olarak özkaynaklar/toplam aktifler, özkaynaklar/net krediler, özkaynaklar/borçlar rasyoları kullanılmıştır.

Likidite basit anlamda bir finansal aracın nakde yani paraya dönüşmesinin kolaylığını ifade etmektedir. Bir şeyin likiditesi yüksek deniyorsa paraya dönüşmesi kolay, likiditesi düşük ise paraya dönüşmesi zor demektir. Likidite yetersizliği durumunda başarısızlık yaşama ihtimali olan bankalar, gerekenden fazla likit varlık bulundurduklarında da bir fırsat maliyetine katlanmak durumunda kalmaktadırlar.

Net Krediler/Toplam Aktifler

Bu oran literatürde kredi riski olarak ta adlandırılmaktadır. Araştırmamızda likidite oranları içerisinde yer alan net krediler/toplam aktifler rasyosu ticari bankaların aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı için istatistiki olarak anlamlı ve pozitif etkili olarak bulunmuştur. Toplam aktifler içerisindeki net kredilerin tutarının artması ticari bankaların aktif karlılığını arttıracaktır. Alzoubi (2018) bu rasyonun ticari bankaların aktif karlılığı için etkisini bizim araştırmamızdaki sonuçlarla benzer bulmuştur. Reis vd. (2016) ve Alp vd. (2017)'nin bulmuş olduğu sonuçta ise bu oranlarla aktif karlılığı arasında bir anlam bulamamıştır. Srairi (2008) ise

çalışmasında kredi riskinin aktif karlılık üzerine etkisini ticari bankalarda negatif yönlü olarak bulmuştur.

Araştırmamızda aynı rasyonun katılım bankalarının aktif karlılığı ve özsermaye karlılığına istatistiki olarak etkisi anlamlı çıkmamıştır. Srairi (2008) çalışmasında kredi riskinin aktif karlılık üzerine etkisini katılım bankalarında pozitif yönlü bulmuştur. Bu sonuç katılım bankaları için bulduğumuz sonuçlarla örtüşmemektedir. Yine Alzoubi (2018) nin bu rasyonun katılım bankalarının aktif karlılığına etkisi için bulduğu sonuçta bizim araştırmamızdaki sonuçla benzerlik göstermemektedir.

Araştırmamızda bu rasyonun ticari bankaların net faiz marjı ile katılım bankalarının net kar payı marjına etkisi istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönlüdür. Ticari ve katılım bankalarında kullandırılan kredi tutarının artması ticari bankalarda faiz marjını katılım bankalarında kar payı marjını arttıracaktır. Reis vd. (2016) bu oranla net faiz marjı arasında bir anlam bulamamıştır.

Dönen Varlıklar/Mevduat ve Fonlar

Dönen varlıklar bilonçoda diğer varlıklara nispeten çok daha hızlı şekilde nakite dönüştürülerek bankaların likidite ihtiyaçlarına cevap verirler. Araştırmamızda likidite oranları içerisinde yer alan dönen varlıklar/mevduat ve fonlar rasyosunun ticari bankaların ve katılım bankalarının aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı için istatistiki olarak anlamlı bir etkisi yoktur. Bu rasyonun ticari bankaların net faiz marjına ve katılım bankalarının net kar payı marjına ise istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi vardır. Dönen varlıklar bilonçoda diğer varlıklara nispeten çok daha hızlı şekilde nakite dönüştürülerek bankaların likidite ihtiyaçlarına cevap verebilmektedirler.

Net Krediler/Mevduat ve Fonlar

Araştırmamızda likidite oranları içerisinde yer alan net krediler/mevduat ve fonlar rasyosu ticari bankaların aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı için istatistiki olarak anlamlı ve negatif etkili olarak bulunmuştur. Oranın anlamlı ve negatif etkili

olması ticari ve katılım bankalarının likiditesinin yüksek olduğunu göstermekte olup karlılığı olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Bunun nedeni likit varlıkların getiri oranlarının düşük olmasındandır. Aynı zamanda mevduatın kredileri finanse etmek için aşırı kullanımının bankaların karlılığı üzerinde baskı oluşturması muhtemeldir. Çünkü mevduatın yapısal yetersizliği, özel kaynakların kullanımı ve para piyasasında yeniden finansman yoluyla karşılanmaktadır. Reis vd. (2016) ve Bejaoui vd. (2016)'nin bulmuş olduğu sonuçla araştırmamızda bulunan sonuç benzerlik göstermektedir. Aynı rasyonun katılım bankalarının aktif karlılığı ve özsermaye karlılığına istatistiki olarak anlamlı bir etkisi yoktur. Srairi (2008) çalışmasında bu rasyonun katılım bankalarının aktif karlılığı üzerine etkisini anlamlı bulmuş olup bizim sonucumuzla örtüşmemektedir.

Net krediler/Mevduat ve Fonlar rasyosunun ticari bankalarda net faiz marjına katılım bankalarında net kar payı marjına etkisi anlamlı ve negatif yönlü olup Reis vd. (2016)'nın bulmuş olduğu sonuçlarla benzerlik taşımaktadır.

Faaliyet oranları, (operasyonel oranlar) bankacılığın etkinliği ve sağlamlığının bir göstergesidir. Operasyonel oranlar ne kadar yüksek olursa, bankalar o kadar iyi performans gösterirler.

Maliyet/Gelir

Maliyet-gelir oranı, elde edilen toplam gelir üzerinden işletme maliyetleri (personel maaşları, mülk maliyetleri, idari maliyetler, sorunlu ve sorunlu kredilerden kaynaklanan kayıplar hariç) olarak tanımlanır ve verimliliğin banka karlılığı üzerindeki etkisini ölçmek için kullanılır. Buna göre, daha yüksek maliyet-gelir oranlarının banka karlılığı ile negatif ilişkisi olmasını beklenir.

Araştırmamızda operasyonel oranlar içerisinde yer alan maliyet/gelir rasyosu ticari bankalar ve katılım bankalarının hem aktif karlılığı hem de özsermaye karlılığı için istatistiki olarak anlamlı ve negatif etkili olarak bulunmuştur. Oranın anlamlı ve negatif etkili olması ticari ve katılım bankalarının maliyetleri arttıkça aktif karlılığı ve özsermaye karlılığının azalacağı şeklinde yorumlanabilir. Bejaoui vd. (2016), Obamuyi (2013), Srairi (2008), Alp vd. (1997) ve Malid vd. (2020) çalışmalarında

araştırmamızla aynı sonuca ulaşmışlardır. Bu rasyonun ticari bankalarda net faiz marjı ile anlamlı ve pozitif yönlü etkisi vardır. Buradan kalifiye personele ödenen fazla ücretler personel maliyetlerini arttırmakta ve bu personeller sayesinde banka daha nitelikli ürünler satarak net faiz marjlarını arttırabilir sonucunu çıkarabiliriz. Maliyet/gelir rasyosunun katılım bankalarında net kar marjı ile istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Net Faiz Gelirleri/Ortalama Aktifler

Çalışmamızda yer alan net faiz (kar payı) gelirleri/ortalama aktifler rasyosu ticari bankalar ve katılım bankalarının aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net faiz (kar payı) marjı için istatistiki olarak anlamlı ve pozitif etkili olarak bulunmuştur. Operasyonel etkinliğin artması karlılığı arttıracaktır sonucuna ulaşılabilir. Bulduğumuz sonuçla Toraman vd. (2015)'nin araştırmalarındaki sonuçlar benzerdir.

Diğer İşlem Gelirleri/Ortalama Aktifler

Çalışmamızda yer alan diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler rasyosu ticari bankalar ve katılım bankalarının aktif karlılığı, özsermaye karlılığı için istatistiki olarak anlamlı ve pozitif etkili olarak bulunmuştur. Bu oranın ticari bankaların aktif karlılığına ve özsermaye karlılığına etkisi Aydın'ın (2019) çalışmasıyla uyuşmaktadır. Sanusi vd. (2010) bu oranın ticari bankaların özsermaye karlılığına etkisini anlamlı ve negatif yönlü olarak bulmuş olup sonucumuzla uyuşmamaktadır. Dinç'in (2017) katılım bankaları ile ilgili çalışmasındaki sonuçla paralellik göstermektedir. Bu oran ticari bankaların net faiz (kar payı) marjı için anlamlı ve pozitif etkili çıkarken katılım bankalarının kar payı marjı için anlamsız çıkmıştır. Yine Dinç (2017) çalışmasında bu oranı katılım bankaları kar payı marjı için anlamlı ve pozitif yönlü olarak bulmuş olup bizim sonucumuzla ters yönlüdür.

Varlık kalitesi, banka varlıklarının kalitesinin bir tahminidir ve normalde krediler ile kiralamalara dayanır. Varlık kalitesi oranları, borçluların kredileri geri ödeme olasılığının dikkate alınmasını içerir. Bu oran, bir varlığa ilişkin kredi riskinin değerlendirilmesinde kullanılır. Genellikle oran ne kadar düşükse, bankanın aktif kalitesi o kadar iyi olur.

Takipteki Krediler/Brüt Krediler

Çalışmamızda Takipteki krediler/Brüt krediler oranı ticari ve katılım bankaları için istatistiki olarak ROA ve ROE'de anlamlı ve negatif yönlü olarak bulunmuştur. Aktif kalitesi oranı olarak değerlendirmeye alınan takipteki kredilerin brüt krediler içerisindeki payının artması hem ticari hem katılım bankalarında aktif karlılığını ve özsermaye karlılığını olumsuz etkilemektedir. Verilen kredilerin geri dönmemesi durumu bütün bankalar için olumsuzluk oluşturmaktadır. Bulunan sonuç daha önce yapılmış olan çalışmaları destekler niteliktedir. (Toraman; 2015, Wasiuzzaman vd.; 2014, Bejaoui vd. ;2016, Malid vd. ;2020)

Bu rasyonun araştırmada diğer bağımsız değişken olarak kullanılan net faiz marjı için istatistiki olarak anlamlı bir etkisi yoktur.

Sermaye, bir bankanın işini desteklemek için mevcut özkaynak miktarını ifade eder ve bu nedenle banka sermayesi, olumsuz gelişme durumunda bir güvenlik ağı görevi görür. Sermaye, öz sermayenin toplam aktiflere oranı olarak hesaplanmakta olup, bankaların varlıklarının ne kadarının sahiplerin fonuyla finanse edildiğini ölçer ve bir bankanın zararları karşılama kabiliyetini tahmin ederek sermaye yeterliliğini temsil eder. Genel bir kural olarak, oran ne kadar yüksekse banka o kadar sağlamdır. Sermaye-varlık oranı yüksek olan bir banka, daha düşük orana sahip bir bankaya göre faaliyet zararlarına karşı daha fazla korunur. (Wasiuzzaman, 2014:49)

Özkaynaklar/Toplam Aktifler

Araştırmamızda sermaye oranları içerisinde yer alan özkaynaklar/toplam aktifler rasyosu ticari bankaların aktif karlılığı için istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Bejaoui vd. (2016), Obamuyi (2013), Abdullah (2020) ve Malim vd. (2020) çalışmalarında bu rasyonun ticari bankalar üzerine aktif karlılıkla ilişkisini anlamlı ve pozitif yönlü bulmuş olup bizim çalışmamızdaki sonuçla uyuşmamaktadır. Bu rasyonun anlamlı ve pozitif yönlü olması borçlanma eğilimi düşük olan bankaların daha karlı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Alzoubi (2018) çalışmasında sermaye yeterliliğinin ticari bankaların aktif karlılığı üzerine etkisini

önemli ve olumsuz etkili olarak bulmuştur. Çünkü ticari bankaların finansal kaldıracı kullanmasının maliyeti sermaye bulundurmasının maliyetinden daha azdır. Aynı rasyo katılım bankalarının aktif karlılığına anlamlı ve pozitif etki yapmaktadır. Bu durum nispeten fazla özsermaye ile finanse edilen bankaların, diğer bir ifadeyle borçlanma eğilimi düşük bankaların daha karlı oldukları anlamına gelebilir. Alzoubi (2018) çalışmasında bu oranın katılım bankalarındaki aktif karlılığı üzerine etkisini anlamlı bulmuş olup bizim sonucumuzla benzerlik göstermektedir. Aslında katılım bankalarının özellikleri ve çalışma biçimleri bu sonucu çok normal kılmaktadır. Malim vd. (2020) ise katılım bankalarında bu oranın aktif karlılığa etkisini anlamsız bulmuş olup bizim sonucumuzla uyumlu değildir.

Bu rasyonun özsermeye karlılığına ticari bankalar bazında etkisi anlamlı ve negatif yönlüdür. Özsermayenin fazla olması ticari bankaların karlılığına olumsuz etki etmektedir sonucuna varılabilir. Örneğin yüksek sermaye oranı vergi kalkanını azaltarak bankanın vergi sonrası gelirlerinde düşmeye neden olur. Katılım bankalarının özsermaye karlılığına bu rasyonun etkisi istatistiki olarak anlamsız çıkmıştır.

Özkaynaklar/toplam aktifler rasyosunun ticari ve katılım bankalarının net faiz marjına etkisi istatistiki olarak anlamlıdır. Ticari bankalarda etki pozitif yönlü iken katılım bankalarında etki negatif yönlüdür. Ticari bankalar yapıları gereği çeşitli borçlanmalar yapabilirler. Katlım bankalarında ise genel işleyiş kar zarar ortaklığı prensibi şeklindedir. Daha açık ifade etmek gerekirse sermayeye ortak olma durumu vardır. Araştırmada bankaların işleyişleriyle uyumlu sonuçlar çıkmıştır yargısına varılabilir. Ticari bankalarda borçlanmanın artması net faiz marjını arttırıken katılım bankalarında borçlanmanın artması net kar payı marjını azaltabilir.

Özkaynaklar/Net Krediler

Toplam öz sermayenin net kredilere oranı, sermaye vekili olarak kullanılır ve kredi defterindeki kayıplara dayanmak için mevcut öz sermaye tamponunu ölçer. Diğer bir ifadeyle kredi genişlemesinin risk oluşturduğu durumlarda özsermayenin sermaye yeterliliği ile ilgili düzenlemelere göre eksik kalmaması için bankalarca

bulundurulan ek çekirdek sermaye tutarıdır. Araştırmamızda sermaye oranları içerisinde yer alan özkaynaklar/net krediler rasyosunun ticari ve katılım bankalarının aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi görülememiştir. Toraman vd. (2017) ise bu oranın ticari ve katılım bankalarının aktif karlılığına etkisini anlamlı ve pozitif yönlü tespit etmiş olup bizim sonucumuzla örtüşmemektedir. Bu rasyonun katılım bankalarının net kar marjı üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi bulunmuştur. Bu sonuç Wasiuzzaman vd. (2014) yılında yapmış olduğu çalışmasındaki sonuçla örtüşmektedir.

Özkaynaklar/Borçlar

Borç/özsermaye oranı, bir şirketin finansal kaldıracını değerlendirmek için kullanılır. İşletmenin varlıklarını finanse ederken kullandığı yabancı kaynak ile yine işletmeye ortaklar tarafından konulmuş olan özkaynaklar arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Araştırmamızda bu oran ticari banka aktif karlılığı için anlamsızken katılım bankalarının aktif karlılığı için anlamlı ve negatif yönlüdür. Abdullah (2020) ticari bankaların aktif karlılığı için bu rasyonun etkisini bizim sonucmuzla aynı bulmuştur. Katılım bankaları finansal işlemlerinde kaldıraçtan faydalanmamaktadır şeklinde yorumlanabilir. Bu oran ticari bankaların özsermaye karlılığı için anlamlı ve pozitif etkilidir. Katılım bankalarının özsermaye karlılığı için ise istatistiki olarak anlamsızdır. Abdullah (2020) bu rasyonun katılım bankalarının özsermaye karlılığına etkisini anlamlı bulmuş olup bizim sonucumuzla örtüşmemektedir. Özsermaye karlılığı için çıkan sonuçtan ticari bankaların finansal işlemlerinde kaldıracı kullandıkları ve kaldıracın karlılıklarına olumlu etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmeler arasında yer alan iktisadi birimlerin uzun vadede temel amacı kâr maksimizasyonudur. İşletmelerin rekabet gücünün artması ve yeni yatırımların finanse edilmesinin sağlanması uzun dönemde elde edilen karla doğru orantılıdır. Kâr amacı güden ticari işletmeler arasında bankalar da yer almaktadırlar. Birikimlerin yatırımlara dönüşmesine aracılık ederek iktisadi kalkınmaya katkıda bulunurlar. Bankaların kârlılığı, tüm kesimleri yakından ilgilendirmektedir. Kârlı dolayısıyla güçlü bir bankacılık sistemi makroekonomik şoklara karşı ekonominin daha sağlam durmasına olanak sağlar.

Ekonominin en hassas zincirlerinden birini oluşturan finans sektöründe faaliyetlerini sürdüren bankalar, değerlerini uzun vadede en üst düzeye çıkarmak için belirli kararlar almak zorundadırlar. Artan rekabet koşulları altında bankaların karlılıklarını sürdürebilmeleri, karlılıklarını artırabilmeleri için alınan bu kararların doğruluğu çok önemlidir. Bu kararlardan en önemlileri karlılık üzerinde direkt olarak etkisi olanlardır. Bundan dolayı bütün bankalar, kendi karlılıklarını etkileyen tüm faktörleri iyi bir şekilde belirlemek, analiz etmek ve bu faktörlerdeki değişimleri takip etmek zorundadırlar. Karlılığa etki eden faktörlerin bazılarının kontrol edilebilen, bazılarının ise genel ekonomik yapıdan kaynaklanan kontrol edilemeyen faktörler olduğunun unutulmaması gerekir.

Günümüzde bankacılık sistemi denince aklımıza sadece konveksiyonel bankalar değil katılım bankaları da gelmektedir. Küresel finansal sistem içerisinde küçük ancak büyüyen bir paya sahip olmaya başlayan katılım bankaları faizsiz finansman tekniklerine göre faaliyet göstermektedir. Dünyada ilk olarak 1970'li yıllarda faaliyetine başlanan katılım bankacılığı hızlı bir şekilde büyüyerek birçok ülkede faaliyet göstermektedir. Katılım bankaları işleyiş yapısındaki farklılıklardan dolayı konveksiyonel bankalara da rakip olmaktadırlar ve 2008 küresel finansal krizinden geleneksel rakiplerine göre daha az etkilendikleri araştırmalarda görülmüştür. Katılım bankalarının küresel finansal krizden daha az hasarla çıkması, katılım bankacılığının finans sistemindeki önemini daha da arttırmıştır.

Dünya ekonomisinde hızlı büyüyen 25 ülkenin 2025 yılına kadar dünya GSYH'sinin yüzde 50'sini, tüketim harcamalarının yüzde 38'ini ve sabit sermaye yatırımlarının yüzde 55'ini temsil edecekleri öngörülmektedir. Hızlı büyüyen bu ekonomilerin 2022 yılına kadar 4,8 trilyon USD lik GSYH'yi, gençlerin ağırlıklı olduğu 419 milyonluk nüfusu, 3,6 trilyon USD lik ticaret hacmini ve 6 trilyon USD büyüklüğünde banka aktiflerini temsil edecekleri tahmin edilmektedir. Bu hızlı büyüyen 25 ülkenin 6'sı literatürde QISMUT ülkeleri ismi ile anılmaktadırlar. (Katar, Endonezya, Malezya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye) Dünya genelindeki yaklaşık 38 milyon katılım banka müşterisinin üçte ikisi QISMUT ülkelerinde yaşamaktadır.

Bankaların karlılığını etkileyen faktörlere ilişkin gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda farklı dönemleri ve tahmin yöntemlerini kapsayan birçok akademik çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sadece bir ülkedeki bankalarının verileri kullanarak analizler gerçekleştirmişlerdir. Literatür incelendiğinde birden fazla ülkedeki ticari ve katılım bankalarının karşılaştırılarak analize dahil edildiği çalışmaya rastlanılmamıştır. Dünyada katlım bankacılığı faaliyetinin %85'i de çalışmamızda yer alan Q.I.S.M.U.T. ülkelerinde yapılmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda katılım bankacılığının en fazla yapıldığı bu ülkelerdeki ticari ve katılım bankalarının karlılıklarına etki eden faktörlerin analiz edilmesinin bankacılık literatürüne katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada dünyada katılım bankacılığının %85 inin yapıldığı 6 ülke olan Katar, Endonezya, Malezya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiyede faaliyet gösteren katılım bankaları ve konveksiyonel bankaların karlılığına etki eden faktörleri analiz edebilmek için bu 6 ülkede faaliyet gösteren ticari ve katılım bankalarının finansal verileri kullanılmıştır. Çalışmada panel veri analizi modelinden yararlanılmış olup yukarıda ismi geçen 6 ülkede faaliyet gösteren 66 adet ticari bankanın ve 32 adet katılım bankasının rasyoları Bank Focus veri tabanı programı aracılığı ile sağlanmıştır. Bu rasyolar likidite oranları, sermaye yeterlilik oranları, aktif kalitesi ve gelir-gider yapısı oranları başlığı altında toplanmış olan 10 adet farklı orandan oluşmaktadır. Çalışmada 2011-2016 yılları arasındaki 6 yıllık süreç

analiz edilmiştir. Araştırmanın kısıtı dünyadaki tüm bankaları analize tabi tutamayacağımız için Q.İ.S.M.U.T ülkelerindeki verilerine ulaşılan bankalardır. Diğer bir kısıt ise belirli bir zaman dilimindeki verilere ulaşıldığından zamandır. Bankacılık sistemindeki karlılığın belirleyicilerinin analitik bir yaklaşımla ortaya koyulmasına yönelik bu çalışmada, ismi geçen 6 ülkede faaliyet gösteren bankaların karlılığının hangi faktörlerden olumlu ya da olumsuz etkilendikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bağımlı değişken olarak Aktif Karlılığı (NIM), Özkaynak Karlılığı (ROE), Net Faiz Marjı (NMI)=Net kar marjı (NPSM) kullanılırken bağımsız değişken olarak Net krediler/Toplam aktifler, Dönen varlıklar/Mevduatlar ve fonlar, Net krediler/Mevduatlar ve fonlar, Maliyet/Gelir, Net faiz geliri/Ortalama aktifler, Diğer işlem gelirleri/Ortalama aktifler, takipteki krediler/Brüt krediler, Özkaynaklar/Toplam aktifler, Özkaynaklar/Borçlar, Özkaynaklar/Net krediler değişkenleri kullanılmıştır.

Yapmış olduğumuz analiz 2011-2016 yılları arası 6 yıllık süreçte, ticari bankalarda aktif karlılık değişkeni için oluşturulan panel regresyon modelleri içerisinde en doğru modelin ilk fark modeli ve en uygun etki türünün de bireysel etki olduğunu göstermiştir. Katılım bankalarında aktif karlılık değişkeni için ise en doğru modelin sabit etki modeli uygun etki türünün ise bireysel etki olduğu görülmüştür. Ticari bankalarda ilk fark modeline göre net krediler/toplam aktifler, net krediler/mevduatlar ve fonlar, maliyet/gelir, net faiz geliri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler ve takipteki krediler/brüt krediler değişkenleri aktif karlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptir. Katılım bankalarında ise maliyet/gelir, net kar payı geliri/ortalama aktifler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler, takipteki krediler/brüt krediler, özkaynaklar/toplam aktifler ve özkaynaklar/borçlar değişkenleri aktif karlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptir.

Ticari ve katılım bankalarının her ikisinde de özsermaye karlılığı değişkeni için en doğru model ilk fark modeli ve en uygun etki türü de bireysel etkidir. Her iki bankada ilk fark modeline göre maliyet/gelir, net faiz gelirleri/ortalama aktifler, diğer

işlem gelirleri/ortalama aktifler, takipteki krediler/brüt krediler istatistiki olarak anlamlı etkiye sahiptir.

Ticari bankalarda net faiz marjı değişkeni için oluşturulan tüm panel regresyon modelleri içerisinde en doğru model ilk fark modeli ve en uygun etki türü de bireysel etkidir. Katılım bankalarında net kar marjı değişkeni için ise en doğru model sabit etki modeli ve en uygun etki türü de zaman etkisidir. Her iki bankanın kendisi için uygun olan modellere göre Net Krediler/Toplam Aktifler, Dönen Varlıklar/Mevduat ve Fonlar, Net Krediler/Mevduat ve Fonlar, Özkaynaklar/Toplam Aktifler, Özkaynaklar/Borçlar değişkenleri istatistiki olarak anlamlı etkiye sahiptir.

Her iki bankanın aktif karlılığı için en önemli olan unsurlar maliyetler, diğer işlem gelirleri ve takipteki kredilerin büyüklüğüdür. Diğer işlem gelirleri, faiz gelirleri gibi şirketin ana faaliyetleriyle ilgili olmayan diğer tüm faaliyetlerinden elde edilen gelirleri içermektedir. Bunlar kira gelirleri, ücretler ve komisyonlar gibi gelirlerdir. Aktif karlılığı bu unsurlarla doğru orantılı olarak değişmektedir. Maliyetlerin artması, takibe giden kredi miktarının hacimce fazla olması ve diğer işlemlerden elde edilen gelirlerin azalması aktif karlılığını olumsuz olarak etkilemektedir. Ticari bankalarda toplam aktifler içerisindeki özkaynak tutarının büyüklüğünün ve verilen kredilerin ne kadarının özkaynaklarla kullandırıldığının aktif karlılık için herhangi bir önemi yoktur. Katılım bankalarında ise kredi mevduat oranının aktif karlılık için anlamlı bir etkisi olmamıştır.

Ticari ve katılım bankalarında özsermaye karlılığı değişkeni üzerinde en fazla etkisi bulunan değişkenler maliyet/gelir, takipteki krediler/brüt krediler, diğer işlem gelirleri/ortalama aktifler ve net faiz geliri/ortalama aktifler değişkenleridir. Her iki bankanın özsermaye karlılığı takipteki kredilerin hacimsel büyüklüğü ve maliyetlerin artması ile ters yönlü değişir. Yine her iki bankanın özsermaye karlılığı faiz ve komisyon gelirleri ve diğer işlem gelirleri ile doğru orantılı olarak değişmektedir. Ticari bankalarda dönen varlıkların ne kadarının fonlarla karşılandığı ve verilen kredilerin ne kadarının özkaynaklarla kullandırıldığının özsermaye karlılığı için herhangi bir önemi yoktur.

Ticari ve katılım bankalarında net faiz/kar marjı ve net faiz/kar marjı değişkenleri üzerinde en fazla anlamlı etkisi bulunan bağımsız değişkenler net faiz ve kar payı geliri/ortalama aktifler, net krediler/toplam aktifler, net krediler/mevduatlar ve fonlar, dönen varlıklar/mevduatlar ve fonlar, özkaynaklar/toplam aktifler, özkaynaklar/borçlar değişkenleridir.

Araştırmamızda bağımlı değişkenler olarak bankaya özgü içsel faktörlerden likidite oranları, sermaye oranları, operasyonel oranlar ve aktif kalitesi oranları kullanılmıştır. Araştırmacılar bundan sonraki çalışmalarında daha uzun bir zaman dilimini ve bağımlı değişken olarak bankaya özgü olmayan ama karlılıkla ilişkili olan makroekomik ve finans sektörü değişkenlerini kullanarak analiz yapabilirler.

Bu çalışmadan elde edilen bulguların, banka üst yöneticilerinin ve araştırmacıların bankacılık sektörü kârlılıklarını analiz etmelerine yardımcı olması beklenmektedir. Bulgular ikili bir bankacılık sisteminde karlılığı arttırmak için politika çıkarımları sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Abdollahi, H., (2020). Multi-Objective Programming for Asset Liability Management: The Case of Iranian Banking Industry, International Journal of Industrial Engineering & Production Research, 31 (1), S 75-85

Abdurrahman Özalp, ‘‘*Yeni ISBP'ye göre Akreditif ve Uygulama*’’ Türkmen Kitapevi, İstanbul 2015, s.13-18

Abedifar, P., Ebrahim, S.M., Molyneux, P., Tarazi, A., (2015). Islamic Banking and Finance: Recent Empirical Literature and Directions for Future Research, Journal of Economic Survey, 29 (4), S 637-670

Abitter Özulucan ve Fevzi Serkan Özdemir, ‘‘*Katılım Bankacılığı: Muhasebe Organizasyonu, Uygulamalar, Finansal Tablolar ve Bağımsız Denetim*’’ Türkmen Kitapevi, İstanbul 2010, s.5-45

Adalessossi, K., (2017). *Bankaların Karlılık ve Sermaye Yeterliliğini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği Bankacılık Sektörü Uygulaması,* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Antalya

Ahmet Yarız, ‘‘*Bankacılıkta Risk Yönetimi Risk Matrisi Uygulaması*’’ Nobel Yayıncılık, Ankara 2012, s.3-245

Akarsu, Y., Dilbaz Alacahan, N., Döviz Kuru Riski ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Journal of Life Economics, Sayı 2019 6(1), S 79-90

Akbalık, M. (2001), *Bankacılık Sisteminde Karlılık ve Karlılığı Belirleyen Boyutların İrdelenmesine İlişkin Bir Model Denemesi ve Türkiye Uygulaması*, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Akdemir, S., Faizin Yarattığı Toplumsal Sorunlara Alternatif Arayışlar: Para Peşin Mal Vadeli Selem Sözleşmelerine Yenilikçi Bir Yaklaşım, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 2018 7(1), S 78-109

Akkaya, M., Türk Euro Tahvillerinin Risk Primlerini Etkileyen Faktörlerin Analizi, Journal of Yasar University, Sayı 2018 13(50), S 232-242

Alebraheem, S.E.N.J., (2018). The Role of Islamic Banking In Growth and Development of Financal Market: A Case Study of Kuwait, International Journal of Accounting and Financial, 8(2), 1-16

Alp, A., Ban, Ü., Demirgüneş, K., Kılıç, S., (1997). *Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın İçsel Belirleyicileri.* İMKB Dergisi, Cilt 12, Sayı 46, 1997, S 1-13

Aly Khorshid, ‘‘İslamic Insurance: A Modern AppNIMch to İslamic Banking’’ RoutledgeCurzon Publishing, United Kingdom 2004, s.123

Alzoubi, T., (2018). Determinants of Bank Profitability: Islamic Versus Conventional Banks., Banks and Bank System, 13(3), 106-113

Annisa, M.L., Hamzah, R.S., (2020). Influence of Debt to Equity Ratio, Return on Asset Ratio, and Firm Size on Audit Delay, Sriwijaya International Journal Of Dynamic Economics and Business, 4 (4), S 315-324

Arsyad, M., Muslim, Haeruddin, S.H., Pelu, M.F.A.R., (2021). The effect of activity ratios, liquidity, and profitability on the dividend payout ratio, Indonesia Acoounting Journal, 3 (1), S 36-44

Arzova, A., (2011). *Ticari Bankalarda Müşteri Bazlı Karlılık Analizi ve Uygulaması*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Asbeig, H.I., (2019). Qard Hasan as a Substitute for Social Loans in Linbya, Journal of İslamic Banking and Finance, 36 (2), S 26-36

Aslam, E., Ur-Rehman, A., Iqbal, A., (2021). Does Corporate Governance Matter for Assets Quality of Islamic Banks, Bulletin of Monetary Economics and Banking, 24 (2), S 221-236

Atay, E.(2016), Türkiye‟deki Kamu Yatırım ve Kalkınma Bankalarının Aktif Pasif Yönetimi, İller Bankası, Uzmanlık Tezi

Athanasoglou, P., Brissimis, S.N., Delis, D.M..,(2005) Bank Specific Industry Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability, Bank of Greece Working Paper, Munich Personal Repec Archive

Avcı, T. (2017), *İslam Ülkelerinde Faaliyet Gösteren Bankaların Performanslarının Karşılaştırılması ve Performansları Üzerinde Etkili Olan Finansal Oranların Belirlenmesi,* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Niğde

Ay, İ.C., (2010). *Basel Kriterleri Çerçevesinde Türk Finans ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Düzenlenmesi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Aydın, Y., Banka Sermayesi İle Karlılık Arasındaki İlişki: Türk Bankacılık Sektöründen Kanıtlar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 2019 62 (12), S 1174-1180

Aydın, Y., Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, Sayı 2019 10(1), S 181-189

Ayten Turan Kurtaran, ‘‘Yatırım Bankacılığı ve Türkiye’deki Gelişimi’’, *Banka ve Finansal Sistem*, Editörler: Hasan Ayaydın, Savaş Durmuş, Ekin Yayınevi, Bursa 2016, s.321-360

Azad, A.S.M.S, Azmat, S., Hayat, A., (2019). What determines the profitability of İslamic Banks: Lending or fee?, International Review of Economics and Finance, S 1-15

Bağcı, H., (2013). *Ticari Bankalar ile Katılım Bankalarının Karlılık Performanslarının Topsis Yöntemi ile Karşılaştırılması,* Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir

Baicu, C., (2011). The Regulatory Framework of Trade Finance: from Basel I to Basel III, Annals of Spiru Haret University Economic Series, 11(3), 39-50

Battal, A., (1989). *Özel Finans Kurumları,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Merrouche, O., Islamic and Conventional Banking: Business Model, Efficiency and Stability, Policy Researc Working Paper, The World Bank Development Research Group Finance and Private Sector Development Team, 2010, S 5446

Bejaoui, R., Bouzgarrou, H., (2014). Determinants of Tunusian Bank Profitability, The International Journal of Business and Finance Research, 8(4), 121-131

Bilici, N.S., Turizm Sektöründe Özsermaye Karlılığının Değerlendirilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 2019 82, S 41-54

Carreras, M., (2021). Fostering Innovation Activities with the Support of a Devolopment Bank: Evidence from Brazil 2003-2011, The European Journal of Development Research, S 1-35

Chong, B.S., Liu, M., (2009). Islamic Banking: Interest-free or Interest Based?. Pasific-Basin Financial Journal, 17, 125-144

Coşkun, Y., Repo ve Ters Repo Düzenlemeleri: Banker Krizi Sonrası Ortaya Çıkışı ve Finansal Başarısızlık Dersleri Işığında Politika Önerileri, Business and Economics Research Journal, Sayı 2012 3(1), S 59-90

Crozet, M., Demir, B, Javorcik, B., (2021). International Trade and Letters of Credit: A Double□Edged Sword in Times of Crises, IMF Economic Review, S 1-27

Çağıl, G., Mukhtarov, S., Azerbaycan Ticari Bankacılık Sektörünün CAMELS Yöntemi İle Performans Analizi, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Sayı 2014 41, S 77-94

Çatıkkaş, Ö., Yatbaz, A., Duramaz, S., Basel Sermaye Yeterliği Oranındaki Değişimin Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankaların Karşılaştırmalı Oran Analizi, İşletme Araştırmaları Dergisi, Sayı 2018 10(1), S 839-855

Çiftci, H.S., Fidanlı, O., Katılım Bankacılığı Hizmetlerinde Pazarlama Faaliyet ve Uygulamaları: Sektörel Uygulamalar ve Yaşanan Problemler, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı 2018 5(12), S 474 -494

Çil, C.G., Cicioğlu, Ş., Türkiye'de Uygulanan Basel Kriterleri ve Basel III Kriterlerinin Türk Finans Sistemine Etkileri, Politik Ekonomik Kuram Dergisi, Sayı 2019 3(1), S 83-104

Değer, A., Anbar, A., (2011). Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence from Turkey. Business and Economics Research Journal, 2(2), 139-152

Demir, N., Güler Bulgurcu, E.B., Gürel, E., Basel III Kriterleri, Bankacılık ve Sigortacılık Araştırma Dergisi, Sayı 2012 3-4, S 16-28

Demirel, E., Atakişi, A., Abacıoğlu, S., Bankacılık Faaliyet Oranlarının Panel Veri Analizi: Türkiye'deki Kamu, Özel Ve Yabancı Sermayeli Bankaların Durumu, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 2013 7, S 101-112

Demirhan, D., Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Finansal Yapıya İlişkin Kararlarının Karlılık Üzerine Etkileri, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 2010-45, S 157-168

Dietrich, A., Wanzenried, G., (2014). The Determinents of Commercial Banking Profitability In Low-Middle and High-Income Countries, The Quarterly Review of Economics and Finance, 54, S 337-354

Dinç, Y., Katılım Bankalarında Performansın Bileşenleri; Özel Cari Hesapların Rolü, Türkiye İslam İktisadi Dergisi, Sayı 2017-1, S 67-84

Dogra, M., Kaur, J., (2020). Capital Adequacy Compliance: Adoption of Basel I, II and III, SCMS Journal of Indian Management, 17(2), S 41-53

Duran, T., (2016). *Makroekonomik Değişkenlerin Katılım Bankaları ve Konveksiyonel Bankalar Özelinde Mevduat Kredi Ve Karlılık Gelişimine Etkileri: Türkiye Örneği,* Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık Ve Finans Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Ece, N., Dünyada ve Türk Bankacılık Sektöründe İslam Bankaları'nın Gelişimi, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 2011 25, S 1-17

Eken, M.H., Öztürk, N., Finans Teorisi Kapsamında Katılım Bankacılığı ve Yeniden Yapılanma Önerisi, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 2019 4(1), S 46-62

Elisabeth Holoubek, ''*The Eurobonds Guide: Will They Help Us Out of the Economic Crisis?*'' Anchor Academic Publishing, Hamburg 2014, s.1-96

Elsiefy, E., (2013). Determinants of Profitability of Commercial Banks in Qatar: Comparative Overview Between Domestic Conventional and Islamic Banks During the Period 2006-2011. International Journal of Economics and Management Science, 2(11), 108-142

Erdoğan, A., Basel Kriterlerinin Bankacılık Sektöründeki Etkisi ve Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Basel Kriterlerine Uyum Süreci, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2014 (16) 1, S 141-182

Fadjar, A., Jumana, Y.L., Gunawan, B., (2021). The Effect Of Current Ratio, Net Profit Margin, Debt To Equity Ratio Firm Size And Return On Equity On Price Earning Ratio Empirical Studies On Consumer Goods Industry Companies Listed On Idx (Years 2018-2020), Review of İnternational Geographical Education, 11 (6), S 715-727

Faizulayev, A., Bektaş, E., Ismail, A.G., (2018). Profitabilty and persistency in the service industry: The case of QISMUT+3, The Service Industries Journal, 40(3-4), S 290-314

Farooq, M., (2013). Forecasts of Future Profitability based on Disaggregated Earnings: A Comparative Analysis of Islamic and Conventional Banks, Journal of Managerial Sciences, 7(2), 255-272

Fouad H. Beseiso, ‘‘*The Developing Role of Islamic Banking and Finance: From Local to Global Perspectives*’’ Emerald Group Publising, United Kingdom 2014, s.7

Geyikçi, U.B., (2013). *Basel Kriterleri Çerçevesinde Kredi Derecelendirme Model Önerisi,* Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Manisa

Güler, R., (2014). *Türkiye'de Katılım Bankaları İle Ticari Bankaların Fon Toplama Ve Kullandırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması,* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Finansman Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Gülhan, Ü. (2009), *Bankacılık Sektöründe Karlılığı Belirleyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum

Gündoğdu, A.S., (2018). The Rise of Islamic Finance: 2-Step Murabaha, Asia-Pacific Management Accounting Journal 13(1)

Güngören, M. (2011), *Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Seküritizasyon)Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: SUKUK Örneği,* Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans Bankacılık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Güzel Hüseyin Alper, ‘‘İktisada Giriş’’ T.C Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2014, s.68

Habergetiren, Ö.F., (2015). *İslam Hukukunda Sermaye ve Sermaye Hareketleri: Sermayenin Oluşumu, Birleşmesi ve Bütünleşmesi,* Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslami Bilimler Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi, Şanlıurfa

Hossein Askari, Zamir Iqbal, Abbas Mirakhor, *Globalization and Islamic Finance*, John Wiley & Sons Singapore Pte. Ltd, Singapoure 2009, s. 12-13.

Hou, W., Fargher, N.L., Zhang, J.Z., (2019). Do Banks Audited by Specialists Engage in Less Real Activities Management? Evidence from Repurchase Agreements, A Journal of Practice & Theory, 38(1), 149-169

İskenderoğlu, Ö., Karadeniz, E., Atioğlu, E.,Türk Bankacılık Sektöründe Büyüme Büyüklük ve Sermaye Yapısı Kararlarının Karlılığa Analizinin Etkisi , Eskişehir OGU İİBF Dergisi, Sayı 2012 7(1), S 291-311

Jabir, A., Rokibul, H.S., Dewan, A.H., Ishtiak, A.S., (2020). A Comparative Evaluation of Conventional Banks versus Islamic Banks in Bangladesh, International Journal of Management, 7(10), 580-597

Kahveci, E., Ekşi, İ.H., Kaya, Z., Türkiye'deki Mevduat Bankalarında Sermaye Yapısı-Karlılık İlişkisi: 2002-2014 Yılları Arası Panel Veri Uygulama, Kastamonu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Sayı 2016 12, S 446-461

Kalav, Ö., (2014). *Kriz Sürecinde İşletmelerin Finansmanında Katılım Bankalarının Rolü Ve Mevduat Bankaları İle Mukayesesi: Bir Uygulama,* Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Kanagaretnam, K., Jin, J.Y., Liu, Y., (2018). Banks' Funding Structure and Earnings Quality, İnternational Review of Financial Analysis, 59, S 163-178

Karaca, S.S., Uğur, A., Türkiyede'ki Bankacılık Sektöründe Risk ve Karlılık Analizi, World of Accounting Science, Sayı 2008 3(10), S 123-134

Karim, K.B., Sami, B.A.M., Hichem, B.K., (2010). Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of African Islamic Banks' Profitability. International Journal of Business Science and Applied Management, 3(1), 39-56

Karpac, D., Bartosova, B., (2021). Sensitivity analysis of Economic Value Added as a dominant indicator of concept of economic profit, Globalization and its Socio-Economic Consequences, S 1-9

Kaya, İ., Demir, M.Ö., Majör Merkez Bankaları Faiz Oranlarının Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Faiz Oranları Karakteristiği Üzerindeki Etkileri, Fırat Üniversitesi İ.İ.B.F Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı 2018 2(2), S 151-171

Kaya, R. (2013), *Türk Bankacılık Sisteminde Katılım Bankalarının Tercih Nedenleri ve Bir Araştırma,* Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Kaygusuz, M., Ersoy, B., Bozdoğan, T., CAMELS Değerlendirme Sistemiyle Bankaların Finansal Performanslarının TOPSİS Yöntemiyle Analizi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Sayı 2020 9(1), S 67-95

Keleş, A. (2009), *Basel Kriterlerinin İç Kontrol Açısından Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Öneriler,* Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Khan, F., (2010). How 'Islamic' is Islamic Banking. Journal of Economic Behavior & Organization, 76, 805-820

Kırcalı, S., (2016). *Bankacılıkta Karlılığı Oluşturan Faktörlerin İncelenmesi, Türk Bankacılık Sektörü Verileri Baz Alınarak Sürdülülebilir Karlılık Konusunun Analiz Edilmesi*, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul

Koç, S., Bağcı, A., Işık, K.C., Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Performansları Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Ölçeği (2002-2012), Çankırı Karatekin Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Sayı 2016 6(1), S 227-256

Krstanovic, N., Barbaca, D.B., (2016). Accounting Profit as a Determinant of Development of Entrepreneurship, Economy Transdisciplinarity Cognition, 19 (2), S 14-20

Lekpek, A., (2017). The Applicability of Basel Standarts In Islamic Banking, Bankarstvo, 46 (1), 68-83

Liang, H., Liu, Z., (2021). The İmpact of Bank Liquidity Risk on Risk-Taking and Bank Lending: Evidence from European Bank, GATR Journal of Finance and Banking Review, 6 (2), S 87-97

Mansour, W., Jedidia, K.B., Majdoub, J., (2015). How Ethical is İslamic Banking in The Light of The Objectives of İslamic Law?, Journal of Religious Ethics , 43(1), 51-77

Mehmet Güneş-Metin Çoban, ‘‘*Genel Bankacılık: Finansal Sistem Ürün ve Hizmetler*’’ Türkmen Kitapevi, İstanbul 2019, s.91

Mehmet Takan-Melek Acar Boyacıoğlu, ‘‘*Bankacılık: Teori Uygulama ve Yöntem*’’ Nobel Basım Yayın Dağıtım, Ankara 2011, s.599-607

Mehmet Yazıcı, ‘‘Bankacılığa Giriş’’ Beta Yayınevi, İstanbul 2016, s.41

Mehmet Yeşilyaprak, ‘‘*Katılım Bankalarında Kredi Derecelendirmesi ve Etkin Subjektif Kriterlerin Anket Yöntemi ile Ölçümü*’’ Beta Yayınları, İstanbul 2012, s.7-38

Melih Özçalık-Mert Soysal, ‘‘*Finansal Kurumlar ve Finansal Krizlerin Ekonomik Etkileri*’’ Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2016, s.68-70

Mi, B., Han, L., (2020). Banking Market Concentration and Syndicated Loan Prices, Review of Quantitative Finance and Accounting, 54, S 1-28

Mondher Bellalah ve Omar Masood, ‘‘İslamic Banking and Finance’’ Cambridge Scholars Publishing, United Kingdom 2013, s.1-30

Moorad Choudhry, ‘‘The Principles of Banking’’ John Wiley&Sons Singapore Pte. Ltd., Singapore 2012, s.351-370

Muhammad Yusuf Saleem, *İslamic Commercial Law*, John Wiley & Sons Singapore Pte. Ltd, Singapoure 2013, s. 112.

Muhammet Akdiş, ‘‘Para Teorisi ve Politikası’’ Gazi Kitapevi, Ankara 2006, s.86

Mustafa Canbaz, ‘‘*Bankacılık: Giriş ve İlkeleri*’’ Beta Yayınları, İstanbul 2014, s.178-223

Nguyena T.V.H., Phamb T.T.T., Nguyenc C.P.,Nguyend T.C., Nguyena B.T., (2020). Excess Liquidity and Net Interest Margins: Evidence from Vietnamese Banks, Journal of Economics and Business, (110), 1-9

Nurhafiza A.K.M., Azizan S., (2020). The Determinants of Islamic and Conventional Banking Profitability in Asian Countries, Management and Accounting Review, 19(3), 49-67

Obamuyi, T.M., (2013). Determinants of Banks’ Profitability In a Developing Economy: Evidence From Nigeria. Organizations and Markets In Emerging Economies, 4(2), 97-111

Octavio, D.Q., Soesetio, Y., (2019). Intellectual Capital and Bank Profitability: Evidence from Conventional and Islamic Bank in Indonesia. Jurnal Keuangan dan Perbankan, 23(2), 191-205

Olson, D., Zoubi, T.A., (2008). Using Accounting Ratios to Distinguish Between Islamic and Conventional Banks In The GCC Region. The International Journal of Accounting, 43, 45-65

Önal, S., Mat, M., Türkiyede' ki Özel Katılım Bankalarının Üç Aylık Periyotlarla 2014-2016 Döneminde Karlılıklarının Oran Analizi Yöntemiyle İncelenmesi, International Journal of Academic Value Studies, Sayı 2017 16(3), S 87-94

Özgür, E. (2007), *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği,* Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Afyonkarahisar

Özkan, C., Iqbal, Z., Implications of Basel III for Islamic Banking-Opportunies And Challanges, Policy Research Working Paper, (2015), 1-38

Öztürk Karaçor, Z., Mangır, F., Kodaz, Ş.S., Kartal, M., Kamusal ve Özel Sermayeli Bankaların CAMELS Performans Analizi: Türkiye Örneği, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2017 4(2),S 47-65

Parlakkaya, R., Çürük, S.A., Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği, Ege Akademik Bakış Dergisi, Sayı 2011 11(3), S 397-405

Perry Warjiyo ve Solikin Juhro, ''*Central Bank Policy: Theory and Practice*'' Emerald Publishing Limited, Bingley 2019, s. 1-586

Pişkin, F., Türk Bankacılık Sektörü Tarafından Alınan Sendikasyon Kredilerinde Spreadı Belirleyen Faktörler, İktisat Fakültesi Mecmuası, Sayı 2016 66(2), S 113-158

Ponce, A.T., (2013). What determines the profitability of banks? Evidence from Spain, Accounting and Finance, 53, 561-586

Ramadan, I.Z., (2011). Bank-Specific Determinants of Islamic Banks Profitability: An Emperical Study of the Jordanian Market. International Journal of Acedamic Research, 3(6), 73-80

Reis, Ş.G., Kılıç, Y., Buğan, M.F., Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 2016 72, S 21-36

Sanusi, N.A., Koris, R., Suriyani, M., (2010). Measuring Technical Efficiency and Profability: A Case Study of the Malaysian Commercial Banking System, The İnternetional Journal of İnterdisciplinary Social Science 4(11), 85-98

Selçuk Duranlar, ‘‘*Bankacılık*’’ Kazancı Kitap A.Ş, Edirne 2007, s.13-15

Shamim, F., Aktan, B., Abdulla, M.A., Sakhi, N.B.Y., (2018). Bank Specific Vs. Macro-Economic Factors: What Drives Profitability of Commercial Banks in Saudi Arabia, Banks and Bank Systems, 13(1), 139-149

Srairi, S., (2008). A Comparison of the Profitability of Islamic and Conventional Banks: The Case of GCC Countries. Banquers, Markets & Investors, No:98, 16-27

Susilawati, S., Nurulrahmatiah, N., (2021). Pengaruh Non-Performing Loan (NPL) dan Loan to Deposit Ratio (LDR) terhadap Return on Asset (ROA) dengan Net Interest Margin (NIM) sebagai Variabel Mediasi pada Bank BUMN yang Terdaftar di BEI, Jurnal Maksipreneur: Manajemen Koperasi dan Entrepreneurship, 11 (1), S 69-89

Şahin, A., Ergün, B., Finansal Sürdürülebilir Büyüme Oranı Ve Finansal Oranlar: Borsa İstanbul İmalat Sanayi Üzerine Bir Araştırma, İşletme Araştırmaları Dergisi, Sayı 2018 10(1), S 172-197

Şahin, Z., Baş, M., Sendikasyon Kredileri Dış Ticaret İlişkisi, Uluslararası Afro- Avrasya Araştırmaları Dergisi, Sayı 2018 6(3), S 105-114

Tolon, M., Ticari Bankalarda Pazarlama Stratejilerinin Uygulanması ve Türkiye’deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Alan Çalışması, Verimlilik Dergisi, Sayı 2004 4, S 63-88

Toplu, H.Y., (2016), *CAMELS Yaklaşımıyla Finansal Performansta Etkili Rasyolar: Türkiye'de Ticari Bankalarda Panel Regresyon Uygulaması,* Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Zonguldak

Toraman, C., Ata, H.A., Buğan, M.F., Mevduat ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Performans Analizi, Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 2015 16(2), S 301-310

Tuncay, M., (2018). Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. Al Farabi İnternational Journal on Social Sciences, (2)1, 160-176

Türkmen, N.C., Ticari Bankaların Aktif Karlılığını Etkileyen Makroekonomik Değişkenlerin Belirlenmesi, Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi, Sayı 2018 1(2), S 80-88

Uluyol, O., Lebe, F., Akbaş, Y.E., Firmaların Finansal Kaldıraç Oranı ile Özsermaye Karlılığı Arasındaki İlişki: Hisseleri Borsa Istanbul'da İşlem Gören Şirketler Üzerinde Sektörler Bazında Bir Araştırma, İşletme Araştırmaları Dergisi, Sayı 2014 6(1), S 70-89

Warninda, T.D., Ekaputra, I.A., Rokhim, R., (2019). Do Mudarabah and Musharakah Financing Impact Islamic Bank Credit Risk Differently?, Research In Internetional Business and Finance 49, 166-175

Wasiuzzaman, S., Gunasegavan, U.N., (2013). Comparative Study of the Performance of Islamic and Conventional Banks: The Case of Malaysia. Humanomics, 29(1), 43-60

Wu, B., (2018). Asset securitization and rate of return: A study on letters of guarantee, Physica A 490, s 1551-1554

Yahşi, F. (2014), *Katılım Bankalarında Risk Odaklı İç Denetim ve Bir Model Önerisi,* Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul

Yavuz, S.T., Risk Yönetimi İçeri Aktif Pasif Yönetimi Dışarı mı?, Bankacılık Dergisi, Sayı 2002-41, S 21-32

Yetiz, F., Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi, Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Sayı 2016-4, S 107-117

Yücel, K. (2018), *Sınırlı Rasyonelite BağlamındaFinansal Faaliyette Katılım Bankaları,* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa